

Ylioppilasaineiden adjektiivisto korulauseisuuden näkökulmasta
Sanastotutkimus ylioppilasaineista vuosilta 1948–1988

Katariina Kosonen
Tampereen yliopisto
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
Suomen kieli
Pro gradu -tutkielma
Maaliskuu 2011

Tampereen yliopisto

Suomen kieli

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

KOSONEN, KATARIINA: Ylioppilasaineiden adjektiivisto korulauseisuuden näkökulmasta – Sanastotutkimus ylioppilasaineista vuosilta 1948-1988

Pro gradu -tutkielma, 76 sivua + liite

Kevät 2011

Tutkielma käsittelee äidinkielen ylioppilasaineiden adjektiivistoa korulauseisuuden näkökulmasta. Tutkimuksessa on mukana ylioppilasaineita 50 vuoden ajalta, ja tutkielma kartoittaa niiden adjektiivistoa sekä adjektiivien käytössä ajan kuluessa tapahtunutta muutosta. Tutkimushypoteesina on, että ylioppilasaineiden kieli on muuttunut 50 vuoden aikana. 1950-luvun abiturienttien aineissaan käyttämä kieli vaikuttaa kohosteiselta, korulauseiselta ja maalailevan kuvailevalta verrattuna myöhemmin kirjoitettuihin ylioppilasaineisiin. Tutkielma pyrkii selvittämään, mitkä piirteet adjektiivistossa synnyttävät korulauseisuutta suhteessa vähemmän kohosteisen tekstityylin adjektiivistoon ja onko adjektiivien käytössä nähtävillä kvantitatiivista ja kvalitatiivista muutosta eri aikakausien ylioppilasaineissa. Lisäksi tutkielma pohtii korulauseisuuden tekijöitä ylipäättään sekä esittelee ylioppilasaineissa yleisimmin käytettyjen adjektiivien semanttisia ja syntaktisia ominaisuuksia.

Tutkimusaineistona ovat äidinkielen ylioppilasainekokoelmat ja niiden pohjalta luotu ylioppilasainekorpus. Varsinainen tutkimusaineisto on korpuksesta poimittu adjektiiviotos, joka on jaettu kolmeen aikakauteen tutkitun 50 vuoden ajanjakson alkupuolelta, keskivaiheita ja lopusta. Tutkimusanalyysi on tehty yhteensä 900 adjektiiviesiintymän joukolle 1950-, 1970- ja 1990-luvuilta, 300 esiintymälle kultakin vuosikymmeneltä.

Tutkimusmenetelmänä tutkielmassa käytetään semantiikan osalta tutkimusaineiston analysointia luokkiin adjektiivin ilmaisevan ominaisuuden tyyppin mukaan. Ominaisuuden tyyppiluokat ovat dimensio, inhimillinen ominaisuus, fyysinen ominaisuus, arvo, väri, vauhti ja ikä. Lisäksi aineiston adjektiiviesiintymät analysoidaan relatiivista ja absoluuttista ominaisuutta ilmaiseviin adjektiiveihin. Syntaktisesti adjektiiviesiintymät analysoidaan rakenteen mukaan johtamattomiin perusadjektiiveihin, denominaalisiin johdoksiin, partisiippeihin sekä muihin verbijohdoksiin, taipumattomiin adjektiiveihin ja pronominikantaisiin pronominaaleihin. Lisäksi tarkastellaan adjektiivien lauseenjäsenasemaa eli sitä, esiintyykö adjektiivi lauseessa predikatiivina, attribuuttina, itsenäisesti vai jonakin muuna lauseenjäsenenä. Korulauseisuudella on ominaista runsas attributiivinen esiintyminen. Eri vuosikymmenien tutkimusaineistoja verrataan toisiinsa myös adjektiivien määrän suhteen ottaen huomioon niin adjektiiviesiintymien kokonaismäärä kuin eri adjektiivilekseemien määräkin. Analyysi on luonteeltaan sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista.

Avainsanat: ylioppilasaineet, adjektiivit, tyyli, korulausemaisuus

Alkusanat

Tämä tutkimus käsittelee äidinkielen ylioppilasaineiden adjektiivistoa korulauseisuuden näkökulmasta ja on samalla filosofian maisterin tutkintoni opinnäyte. Olen kirjoittanut tutkielman lopullisen version elämäntilanteessa, joka on melko haastava tutkimustyötä ajatellen. Kiitos lopputuloksesta kuuluu minua kannustaneille ja auttaneille ihmisille. Kiitän professori Anneli Pajusta arvokkaasta palautteesta ja tuesta ohjausprosessin aikana. Kiitän myös omaa äitiäni tyttäreni hyvästä ja luotettavasta hoidosta sillä aikaa, kun olen kirjoittanut tutkielmaa. Kiitän miestäni Timoa kaikesta tuesta ja avusta tutkielmaproessin aikana.

Tampereella 18.3.2011
Katariina Kosonen

SISÄLTÖ

1 Johdanto.....	1
1.1 Tutkimusasetelma ja tutkimuksen taustaa	1
1.2 Tutkimusaineisto	3
1.3 Tutkimusmenetelmä	5
1.4 Aineiston käsittelytapa	7
1.5 Yleistä ylioppilasaineista.....	9
1.5.1 Aineen aiheen vaikutus käytettyyn adjektiivistoon	9
1.5.2 Ylioppilasaineet ja äidinkielen opetus 1950-luvulla.....	9
1.5.3 Ylioppilasaineet ja äidinkielen opetus 1970-luvulla.....	11
1.5.4 Ylioppilasaineet ja äidinkielen opetus 1990-luvulla.....	13
2 Mistä on korulauseet tehty?	16
2.1 Tekstin tyyli.....	16
2.2 Tekstityypit.....	17
2.3 Ylioppilasaineiden tyyli.....	19
2.4 Korulausemaisuuksien kuvailevuus.....	21
3 Tutkimuksen teoreettinen tausta.....	27
3.2 Eri rakenteelliset adjektiivityypit.....	28
3.2.1 Johtamattomat perusadjektiivit.....	28
3.2.2 Johdokset.....	28
3.2.2.1 Yleistä adjektiivien johtamisesta	28
3.2.2.2 Denominaaliset adjektiivit	30
3.2.2.3 Verbijohdokset.....	30
3.2.2.3.1 Partisiipit.....	30
3.2.2.3.2 Muut verbijohdokset.....	31
3.2.2.4 Pronominaalit.....	32
3.2.3 Taipumattomat adjektiivit.....	32
3.3 Adjektiivien lauseenjäsentehtävät	32
3.4 Adjektiivien semanttiset luokittelut	34
3.4.1 Adjektiivien semanttiset ominaisuusluokat	34
3.4.2 Suhteelliset ja absoluuttiset adjektiivit	36
3.4.2.1 Suhteellista ominaisuutta ilmaisevat adjektiivit.....	36
3.4.2.2 Absoluuttista ominaisuutta ilmaisevat adjektiivit	37
4 Ylioppilasaineissa esiintyvien adjektiivien analyysi	39
4.1 Tutkimusaineiston adjektiivien syntaktiset ominaisuudet	39
4.1.1 Adjektiivien eri rakennetyypit.....	39
4.1.2 Adjektiivit kontekstissaan: adjektiivien eri tehtävät lauseessa	44
4.2 Sanasemanttinen analyysi.....	47
4.2.1 Ominaisuuksien semanttiset tyypit.....	47
4.2.2 Absoluuttista ja suhteellista ominaisuutta ilmaisevat adjektiivit	55
4.3 Adjektiivien esiintyvyys ylioppilasaineissa.....	56
4.3.1 Adjektiivien lukumääräinen esiintyvyys aineissa eri vuosina	56
4.3.2 Aineiston yleisimmät adjektiivit.....	59
4.4 Pohdintaa: Eri tutkimusvuosikymmenien aineistojen keskinäinen samankaltaisuus.....	68
5 Lopuksi.....	71
LÄHTEET	77
Liite 1. Aineiston yleisimmät adjektiivit	80

1 Johdanto

1.1 Tutkimusasetelma ja tutkimuksen taustaa

Kun vertaa 1950- luvulla kirjoitettua ylioppilasainetta 1990-luvulla kirjoitettuun, syntyy eräs silmiinpistävä vaikutelma. Viisikymmentä vuotta vanha sen ajan abiturientin teksti tuntuu kovin korulausemaiselta, jopa pikkuvanhalta verrattuna lähellä nykypäivää kirjoitettuun ylioppilasaineeseen. Esimerkiksi sopii hyvin seuraava lause, joka esiintyy vuoden 1948 Valioaineita-ylioppilasainekokoelman ensimmäisessä aineessa.

Mitä käytännölliseen, reaaliseen lähimmäissuhteeseemme tulee, lienee meissä kaikissa ylläkuvatunlaista itsekkyyttä: emme ole aina valmiita antamaan tarvitsevalle toista ihokastamme; kotimme ovi ei tahdo hevin aueta kurjalle kulkijalle. (Anttila–Saarimaa 1948: 5.)

Paitsi, että lause sisältää vanhahtavia ilmauksia, kuten *reaalinen*, *ihokas*, ja *ei tahdo hevin aueta*, se edustaa myös tyyllillisesti varsin maalailevaa ja kuvailevaa tekstityyppiä. Lause on pitkä, siinä on monta sivulauseetta, ja saman asian voisi sanoa lyhyemminkin. Lisäksi lauseessa esiintyy peräti viisi adjektiivia. Aineen aihe on uskonnollinen, mikä osaltaan selittää sanavalintoja.

Vuoden 1988 Ylioppilasainekokoelman ensimmäisen aineen aihe on Aurinkokuningas (Ludvig XIV). Tehtävänannon mukaan kokelaan tehtävänä on kirjoittaa kyseessä olevasta hallitsijasta siten, että lukijalle käy selväksi, mistä tämä on lisänimensä saanut. Aiheen voisi siis kuvitella kirjoittavan kokelaita laveasanaiseenkin maalailuun. Kuitenkaan kyseistä ainetta lukiessa pitkiä korulauseita ei löydy. Teksti on enemmänkin asiattylistä, vaikka se kuvaa hulppeitakin kuninkaallisia menoja:

Kun aateli juhli ja edusti itseään, keräsi Ludvig heidän rahansa ja loi samalla säännöstön, etiketin, joka ohjasi hovielämää käyttäytymis- ja pukeutumismormeillaan. (Kaipainen–Niemi–Rajavuori–Särkkä 1988: 32.)

Hovielämää kuvattaessa voisi käyttää runsaasti kuvailevia luonnehdintoja, mutta esimerkklauseessa ei esiinny esimerkiksi yhtäkään adjektiivia. Lauseet ovat dynaamisia ja lyhyitä, vaikka sivulauseita onkin useita. Tyyli on tyystin erilainen kuin vuonna 1948 kirjoitetussa aineessa.

Herää kysymys, mistä tämä vaikutelma johtuu. Onko kielenkäytön muutos nähtävissä tilastollisesti jonkin konkreettisen kielenaineksen käytön muuttumisessa? Mikä tämä kielenaines voisi olla? Millaista niin sanottu korukieli oikeastaan konkreettisesti on? Mitkä tekijät synnyttävät tekstiin tunnun hitaasti etenevästä maalailevasta tyylistä? Pohdin tätä kysymystä tarkemmin seuraavassa luvussa, joka taustoittaa tutkielmaa määrittelemällä kuvailevaa tekstityyliä ja korulauseisuutta.

Korulausemaisuuutta tekstiin synnyttää muun muassa runsas kuvailevuus. Kuvailevuutta saadaan aikaan useilla kielellisillä keinoilla. Yksi näistä keinoista voisi olla runsas adjektiivien käyttö tekstissä, samoin kuin tietyn tyyppisten adjektiivien käyttäminen. Adjektiivien sanaluokka on se, jota kuvailuun käytetään; adjektiivit kertovat, millainen jokin on. Yksi keino kartoittaa kielenkäytön muutosta on siis lähteä tutkimaan ylioppilasaineiden adjektiivistoa sen määrittämiseksi, vastaako adjektiivien käytön muutos lukiessa syntyvää vaikutelmaa ylioppilasaineiden kielen muutosta korulausemaisesta ja maalailevasta kielenkäytöstä kohti arkisempaa. Onko adjektiivien käytössä tapahtunut muutosta ensinkään? Tämän tutkielman aihe on tutkia ylioppilasaineissa käytettyä adjektiivistoa niin merkityksen kuin syntaktisen rakenteen sekä kontekstin kannalta sen selvittämiseksi, onko adjektiivienkäytössä nähtävissä yhtäläisyyksiä enemmän ja vähemmän korulausemaisilta vaikuttavien tekstien kohdalla, onko erittäin korukielisessä ylioppilasaineessa esimerkiksi enemmän adjektiiveja kuin arkikielisemmässä.

Adjektiivit voidaan analysoida rakenteensa ja merkityksensä mukaan, semanttisesti ja syntaktisesti. Lisäksi voidaan tarkastella niiden esiintymistä kontekstissaan: lauseenjäsenasemaa ja esiintymisfrekvenssiä. Mikäli jossakin edellä mainitussa

kategoriassa on havaittavissa tilastollista muutosta, voidaan lukutuntuman sanoa vastaavan kielen käytön eksaktia, tutkittavissa olevaa muutosta. Yllättävä tulos saadaan, mikäli korulausemaisissa, vanhemmissa aineissa näyttäisikin tilastollisesti olevan vähemmän korulausemaisuuutta aikaansaavia kielen komponentteja kuin arkikielisemmiltä vaikuttavissa, uudemmissa aineissa. Toisaalta tutkimustulokset antavat viitteitä siitä, mitkä piirteet adjektiivistossa ja niiden käytössä synnyttävät tekstiin korulausemaisuuutta. Adjektiivit eivät toki ole ainoa korulausemaisuuutta aikaansaava kielenaines, vaikka tämä tutkielma keskittyykin nimenomaan niihin. Luvussa 2 esittelen myös muita kuvailevuutta ja korulausemaisuuutta aikaansaavia kielenpiirteitä ja perustelen tarkemmin, miksi tämä tutkielma keskittyy nimenomaan adjektiivistoon.

Pro gradu -tutkielman tutkimuskysymyksiksi muodostuvat seuraavat kysymykset: 1. Onko adjektiivien käytössä tapahtunut muutoksia? Jos on, millaisia nämä muutokset ovat? Onko esimerkiksi tietyn semanttisen luokan adjektiiveja käytetty enemmän kuin muita jonakin aikana? 2. Mitä eri semanttisia ja rakennetyyppejä edustavia adjektiiveja ylioppilasaineissa esiintyy? Onko tietty rakenteellinen adjektiivityyppi saanut enemmän edustumia kuin muut tiettyinä aikoina? 3. Missä eri lauseenjäsentehtävissä adjektiivit toimivat ylioppilasaineissa, ja onko tässä tapahtunut muutosta ajan kuluessa? 4. Mitkä ovat aineiston yleisimpiä adjektiivileksemejä? Onko näissä muutoksia eri vuosikymmenten välillä? 5. Vastaavatko analyysitulokset lukiessa syntyvää vaikutelmaa ylioppilasaineiden kielen muuttumisesta korulausemaisuuudesta arkisempaan suuntaan?

1.2 Tutkimusaineisto

Ylioppilastutkintolautakunta on vuosikymmenten ajan koonnut vuosittain kokoelman sen vuoden äidinkielen ylioppilasaineita yksien kansien väliin. Kokoelma oli aluksi nimeltään Valioaineita, koska mukana olivat vain ylioppilastutkintolautakunnan parhaimmiksi katsomat aineet. Tämä käytäntö muuttui myöhemmin, ja mukaan alettiin ottaa myös heikompia arvosanoja saaneita aineita, koska kokoelmia käytettiin ja käytetään edelleen lukioissa ylioppilaskirjoituksiin valmentavana oppimateriaalina. Nykyisellään ainekokoelmien nimi on Ylioppilasaineita. Näistä kaikista kokoelmista on koottu noin

miljoonan sanan laajuinen ylioppilasainekokoelma eli korpus. Kyseinen korpus on tämän tutkimuksen aineiston lähteenä. Korpuksessa mukana olevat ylioppilasaineet ajoittuvat noin vuosiin 1950–2000. Tärkeää on huomata, että kyse on nimenomaan äidinkielen ylioppilasaineista. Yhden ylioppilasaineen pituus on keskimäärin 200 sanaa.

Kattavan kuvan saamiseksi tutkimukseen mukaan otettava aineisto on jaettu kolmeen otokseen eri aikakausilta, koko ajanjakson (eli noin vuodet 1950-2000) alusta, puolivälin paikkeilta ja lopusta. Tämä kolmijako lienee järkevä, kun tarkoituksena on tutkia tietyn semanttisen tai rakenteellisen piirteen esiintymisen muutosta pitkähkön ajan kuluessa. Tarkkaan ottaen tutkittavat aikakaudet ovat 1948-1954, 1970-1972 ja 1988-1993. Vuosien valinta on satunnainen. Otoksissa on keskenään eri määrä vuosia sen vuoksi, että ylioppilasainekorpuksessa olevien yo-julkaisujen sanamäärä vaihtelee jonkin verran vuosittain. Nyt tutkimusaineistossa on mukana suunnilleen saman verran adjektiivveja joka aikakaudelta, ts. otokset ovat yhtä laajat. Tutkimuksen analyysiosiossa tutkittavat aikakaudet on nimetty yksinkertaistaen lukemisen helpottamiseksi 1950-, 1970- ja 1990-luvuiksi.

Ylioppilasainekorpus ei ole kenen tahansa vapaasti käytettävissä, vaan professori Anneli Pajunen toimitti minulle tutkimusaineistoksi otoksen korpuksesta, noin 31 000 adjektiiviesiintymää. Pajusen luovuttamassa aineistossa on edellä esittämäni jako kolmeen aikakauteen. Tutkielman aineistoksi on valittu 900 adjektiiviesiintymän otos. Näin saadaan helposti samankokoinen otos jokaiselta tutkittavalta ajanjaksolta, 300 esiintymää kultakin. Tutkittavat adjektiivit ovat esiintymisjärjestyksessä ensimmäiset adjektiiviesiintymät kultakin aikakaudelta. Käytännössä tämä menettely rajaa aineiston kunkin aikakauden ensimmäiseen vuoteen, eli todellisuudessa aineisto on vuosilta 1948, 1970 ja 1988. Käytän analyysiosiossa merkintätapana kuitenkin vuosikymmenen tasalukua, koska tarkoitus on kartoittaa kunkin vuosikymmenen yleisiä tyylisuuntia kokonaisuutena, vaikka niitä aineiston suppeuden vuoksi edustaakin yksittäinen vuosi. Uskoakseni tutkimani kielenpiirteet ovat sellaisia, että niistä saa kattavan kuvan myös näin suppean aineiston perusteella. Laajempi aineisto lisäisi turhaan analyysityötä, koska piirteet sellaisenaan toistuvat kautta koko aineiston ja uusia tutkimustuloksia ei tietyn

analysoidun adjektiiviesiintymämäärän jälkeen ilmaannu, vaikka analyysia jatkettaisiinkin.

Ylioppilaskokeessa on aina ollut tehtäviä useilta eri aihealoilta. Ylioppilasaineen aihe määrittää osittain siinä käytettyä sanastoa, siis myös adjektiivistoa. Aiheen valinta saattaa siis vaikuttaa siihen, millaisia adjektiiveja aineessa esiintyy, eli tämän tutkielman tutkimustulokset ovat osittain riippuvaisia aineistona käytetyn ylioppilasaineen aiheesta. Esittelen alaluvussa 1.5 Yleistä ylioppilasaineista kunkin vuosikymmenen aineistona käytetyn ylioppilasainekokoelman tehtävänannot, jotta lukija saa käsityksen siitä, mitä eri aiheita tutkielman aineistona käytetyissä ylioppilasaineissa on. Tältä pohjalta voi tehdä jonkin verran oletuksia siitä, millaista adjektiivisto kunkin vuosikymmenen aineistossa on.

1.3 Tutkimusmenetelmä

Aineisto analysoidaan sekä rakenteen, sanasemantiikan että käyttökontekstin kannalta. Ensimmäinen osa on aineiston syntaktinen ja semanttinen analyysi. Rakenteelliselta kannalta aineistossa on johtamattomia perusadjektiiveja (*hyvä*), leksikaalistuneita partisiipeja (*juokseva*), verbi- ja substantiivijohdoksia (*ikääntyvä*, *maallinen*) sekä proadjektiiveja eli pronominaaleja (*sellainen*). Analyysiluvussa adjektiiviesiintymät on luokiteltu eri rakenteellisten tyyppien mukaan tarkoituksena selvittää, mikä rakenteellinen adjektiivityyppi saa eniten edustumia, ja onko tässä tapahtunut muutosta ajallisella jatkumolla. Rakennetyyppien analyysin jälkeen tarkastellaan adjektiivien esiintymistä lausekontekstissa eli sitä, minä lauseenjäsenenä adjektiivi kussakin lauseessa esiintyy. Adjektiivien mahdollisia lauseenjäsenetehtäviä ovat subjekti, objekti, predikatiivi, attribuutti ja adverbiaali. Tämän tutkielman tutkimusongelman kannalta merkittävää on se, esiintyykö adjektiivi lauseessa attribuuttina (*iloinen tyttö*) vai predikatiivina (*tyttö on iloinen*), vai jonakin muuna mahdollisena lauseenjäsenenä tai ns. itsenäisesti. (Lauseenjäsenluokituksesta katso tarkemmin lukua 3.3 Adjektiivien lauseenjäsenetehtävät.) Kovin paljon attribuuttina toimivia adjektiiveja sisältävä teksti on tulkittavissa kuvailevaksi, käytetäänhän siinä runsaasti pääsanaa luonnehtivia, kuvailevia

sanoja. Tämä kuvailevuus puolestaan synnyttää osaltaan korlausemaisuuutta. Adjektiivien predikatiivinen ja itsenäinen esiintyminen taas ei tuo tekstiin kovinkaan kuvailevaa tyyliä, ainakaan samassa määrin kuin attributiivinen esiintyminen.

Semanttisessa analyysissä käytetään apuna adjektiivien kahta eri semanttista luokittelumenetelmää (katso menetelmistä tarkemmin lukua 3.2 Adjektiivien semanttiset luokittelut). R.M.W. Dixonin (1982: 31) ajatusta semanttisista tyypeistä voi soveltaa jakamalla adjektiivit semanttisiin ominaisuusluokkiin. Dixonin malli on luotu englannin kieltä ajatellen, mutta antanee osviittaa suomenkin adjektiivien käyttäytymisestä (Pajunen 2000: 48). Aimo Hakasen (1973) esittämä adjektiivien jako suhteellisiin ja absoluuttisiin adjektiiveihin eroaa Dixonista. Aineiston analysointi suhteellisiin ja absoluuttisiin adjektiiveihin ei ole yhtä puhtaan semanttinen jako kuin jako ominaisuusluokkiin merkityksen mukaan, vaan absoluuttisille ja suhteellisille adjektiiveille on merkityksen lisäksi syntaktisia kriteereitä, mm. komparaatio. (Katso tarkemmin lukua 3.4.2 Suhteelliset ja absoluuttiset adjektiivit.)

Tutkimusaineisto analysoidaan käyttäen sekä Dixonin mallia että ajatusta absoluuttisista ja suhteellisista adjektiiveista. Eri semanttisiin ominaisuusluokkiin kuuluvien adjektiivien esiintymisfrekvenssien ja eri luokkien keskinäisten esiintymisfrekvenssien laskeminen, sekä niissä tapahtuneiden muutosten tutkiminen on tutkielman yksi keskeinen tutkimusmenetelmä. Aineistosta otettu 300 adjektiiviesiintymän otos kolmelta eri aikakaudelta on tarkasteltavana myös eri semanttisten kategorioiden esiintymisen valossa. Lisäksi näistä otoksista eritellään yleisimmät adjektiivilekseemit esiintymämäärineen. Yleisimmin esiintyvien adjektiivilekseemien analysointi semanttisten ominaisuusluokkien samoin kuin syntaksinkin valossa antaa vihjeitä adjektiivien käytön muuttumisesta tai muuttumattomuudesta. Aineistosta on nähtävissä myös adjektiivien esiintymistiheys. Voisi olettaa, että paljon adjektiiveja sisältävä teksti on melko kuvailevaa, mikä synnyttää osaltaan korlausemaisuuutta.

1.4 Aineiston käsittelytapa

Aineisto on minulla taulukkolaskentatiedostona. Sanat on koodattu korpukseen sanaluokittain, joten adjektiivit on mahdollista poimia tiedostoon muutaman sanan esiintymäympäristöineen. Näin saadaan mukaan vähän kontekstia varsinaisten esiintymien lisäksi, mikä antaa mahdollisuuden laajempaan analyysiin kuin vain pelkkien adjektiiviesiintymien käyttö. Minulla on käytössäni kyseissä tiedostossa kunkin adjektiiviesiintymän vasen ja oikea konteksti, joista kumpikin on noin 2-4 sanan mittainen. Esimerkiksi koko aineiston alussa vuoden 1948 ensimmäinen adjektiiviesiintymä konteksteineen on *Orjille ja vapaille, kreikkalaisille ja -*. Tässä *vapaille* on analysoitava adjektiiviesiintymä, *[o]rjille ja* on vasen konteksti, *kreikkalaisille ja -* on oikeanpuoleinen konteksti. Adjektiivi *kreikkalaisille* analysoidaan sitten seuraavalla rivillä omana esiintymänään, oman edeltävän ja seuraavan kontekstinsa kanssa. Varsinainen tutkimusanalyysi on tehty käyttäen aineistona edellä kuvattua tiedostoa, jolloin käytössä on vain muutaman sanan konteksti. Eräissä tapauksissa tämä konteksti on riittämätön luotettavan tulkinnan tekemiseen esimerkiksi adjektiiviesiintymän lauseenjäsenasemasta, joten lisäksi olen muutamia kertoja turvautunut alkuperäisiin ylioppilasainekokoelmiin, joissa aineet ovat kokoteksteinä.

Tutkielman aineistona käyttämäni taulukkolaskentatiedosto antaa varsinaisten taipuneessa muodossa olevien adjektiiviesiintymien lisäksi käyttöön esiintymän varsinaisen lekseemin (esim. aineessa adjektiiviesiintymänä vaikka *vapaille*, jonka perusmuotoinen lekseemi on näin ollen *vapaa*). Varsinainen adjektiivien analyysi on tässä tutkielmassa tehty näistä lekseemiksi palautetuista perusmuotoisista adjektiiveista. Lisäksi korpuksessa ja tiedostossa adjektiiviesiintymät on numeroitu alkaen ykkösestä. Varsinaiseen tutkimusaineistoon mukaan otetut adjektiiviesiintymät ovat järjestysnumeroltaan koko korpuksen numerointia vastaavia, 1948-vuoden esiintymät siis noin 1-300 (tarkalleen 1-295), 1970-vuodelta alkaen numerosta 15 964 aina numeroon 16 232 saakka. 1988-vuoden aineisto alkaa numerosta 33 851 ja päättyy adjektiiviin järjestysnumerolla 34 162. Järjestysnumeroiden erotus ei ole täsmälleen 300 sen vuoksi,

että saamassani alkuperäisaineistossa oli jonkin verran koodausvirheitä, eli joitakin ei-adjektiiveja oli koodattu adjektiiveiksi, jolloin nämä piti poistaa aineistosta. Samoin joitakin kontekstissa nähtäviä adjektiiveja oli jäänyt koodaamatta adjektiiviksi, jolloin ne oli sisällytettävä mukaan tutkimukseen otettavaan aineistoon. Sanat on koodattu korpukseen jokainen yksittäin numeroituna, siis muutkin sanaluokat kuin adjektiivit. Näistä positionnumeroista on laskettavissa edellisen adjektiivin etäisyys seuraavaan, ja tämä välimatka näkyykin yhdessä tiedoston sarakkeessa. Näiden tietojen avulla on mahdollista laskea esimerkiksi se, kuinka paljon adjektiiveja keskimäärin yhdessä ylioppilasaineessa esiintyy, kun tiedossa on, että yksi aine on noin 200 sanaa.

Analyysia tehdessä koodasin jokaisen adjektiiviesiintymän taulukkolaskentatiedostoon aina kulloinkin analysoitavan piirteen mukaan. Sanasemanttista analyysia tehdessä koodasin yhteen sarakkeeseen kaikkien esiintymien kohdalle, onko kyseessä inhimillistä (inh) tai fyysistä (fyys) ominaisuutta ilmaiseva adjektiivi, ikää, väriä, vauhtia, arvoa tai dimensiota (dim) ilmaiseva adjektiivi vai kuuluuko esiintymä muiden luokkaan (muu). Seuraavaksi analysoin adjektiivit absoluuttista (abs) tai suhteellista (suht) ominaisuutta ilmaseviin yksi kerrallaan. Näin toimin jokaisen analysoitavan piirteen kohdalla. Syntaksin puolella koodasin esiintymät johtamattomiin perusadjektiiveihin (perus), denominaalisiin eli nominikantaisiin adjektiiveihin (den), partisiippeihin (part), muihin verbijohdoksiin (verb) sekä taipumattomiin adjektiiveihin (taip). Lauseenjäsentehtävät nimesin attribuutiksi (attr), predikatiiviksi (pred), itsenäisiksi adjektiiveiksi (its) sekä muiksi (muut). Näitä sulkeissa mainittuja koodisanoja käyttämällä oli mahdollista laskea kuinkin tyyppin esiintymien lukumäärät.

Taulukkolaskentaohjelmaa käyttäen selvitin, mitkä ovat kunkin tutkitun vuosikymmenen adjektiiviston yleisimmin esiintyvät adjektiivit esiintymämäärineen sekä sen, kuinka paljon adjektiiveja keskimäärin kunkin vuosikymmenen aineistossa esiintyy ainetta kohti.

1.5 Yleistä ylioppilasaineista

1.5.1 Aineen aiheen vaikutus käytettyyn adjektiivistoon

Aineiston rajaus rajaa myös tutkittavien aineiden aihepiirin, sillä ylioppilaskokeessa aineiden aihepiirit ovat kunakin vuonna tietyssä järjestyksessä. Useimmiten uskonnolliset aiheet ovat tehtävälissä ensimmäisenä, sitten tulevat kirjallisuus- ja historia-aiheet, sitten esimerkiksi luonnontieteeseen liittyvät aiheet. Tässä tutkielmassa on mukana kolme ylioppilasainekokoelmaa, vuosilta 1948, 1970 ja 1988. Jokaisen kokoelman aineet on koodattu ylioppilasainekorpuksen samassa järjestyksessä kuin ne esiintyvät kokoelmissa. Korpusaineistosta tässä tutkielmassa on aineistona kunkin vuoden alkupuolelta 300 ensimmäistä adjektiiviesiintymää. Mukana olevat aineet ovat siis kunkin ainekokoelman järjestyksessä ensimmäiset aineet. Jokaisen kokoelman tapa järjestellä aineet keskinäiseen järjestykseen on hieman erilainen, joten kultakin vuosikymmeneltä on mukana tutkimusaineistossa aineita, joiden aineet vaihtelevat jonkin verran. Aiheiden moninaisuus ja erilaisuus synnyttää kysymyksen siitä, miten aineen aihe vaikuttaa käytössä olevaan adjektiivistoon ja niiden käyttäytymiseen kontekstissaan. Tehtävänantoon liittyvä ongelma tutkimustuloksissa koskee kuitenkin vain semanttista analyysia, aineistossa esiintyviin syntaktisiin adjektiivityyppeihin ylioppilasaineen aihe ei juuri vaikuta.

Seuraavassa käsittelen kunkin vuosikymmenen ylioppilasaineiden yleisiä piirteitä ja kerron myös kunkin esimerkkiaineiston aineiden aiheista. Sivuan myös kunkin vuosikymmenen yleisiä äidinkielenopetuksen suuntaviivoja, jotka ovat vaikuttaneet ylioppilasaineisiin, niin niiden tehtävänantoihin kuin kokelaiden kirjoitustyyliinkin.

1.5.2 Ylioppilasaineet ja äidinkielen opetus 1950-luvulla

Irma Longan (1998) mukaan 1940-1950-luvun opetukselle oli tyypillistä voimakas kansallisuusaate, joka väritti äidinkielen opetusta. Tämä kansallisuusaate näkyy ylioppilasaineissa, jotka ovat yksipuolisen kritiikittömiä yhteiskuntaa ja kansaa kohtaan.

(Lonka 1998: 126-128) Taija Haataja (2003) on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan ylioppilasaineiden lauserakenteita. Hän erittelee tutkielmassaan eri vuosikymmenten ylioppilasaineiden yleisiä tyyliin ja aiheeseen liittyviä linjoja. Haataja arvioi, että kansallismielinen opetus oli aineiden asenteiden pohjana. 1950-luvun alussa nuoriso kannatti vielä yleisesti vanhempiensa arvoja, ja kapinallinen nuorisokulttuuri oli lapsenkengissä. Haataja myös toteaa, että ylioppilasaineiden kieli oli kansallisromanttisen paisuttelevaa, monisanaista ja kuvallista. (Haataja 2003: 12.)

Leinon (2002: 5) mukaan 1950-luvulla äidinkielen ylioppilaskokeessa oli vain yksi kirjoituskerta nykyisen kahden sijaan. Sotavuodet vaikuttivat kokelaisiin siten, että ikäjakauma oli selvästi nykyistä suurempi, monet olivat jo kaksikymmentä vuotta täyttäneitä. Kokelaiden määrä oli nykyistä pienempi, vain muutama tuhat. Aineet olivat otsikkoaineita, eli kokelas sai tehtävänantona vain pelkän otsikon. Aiheet olivat lähellä nykyisiä reaaliaineita, eli yleistietoa vaadittiin enemmän kuin nykyisissä aineissa, jotka lähinnä testaavat kokelaan argumentointi-, analyysi ja kirjoitustaitoa. Oma ajattelua ei 1950-luvun aineissa välttämättä edes tarvittu hyvän arvosanan takaamiseksi. (Haataja 2003: 12.)

Tutkielman aineistona 1950-lukua edustaa vuoden 1948 Valioainekokoelma. Kokoelma on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaisema, ja sen kokoojiksi esipuheessa ilmoittautuvat ylioppilastutkintolautakunnan puheenjohtaja Aarne Anttila sekä Tyttönormaalilyseon äidinkielen yliopettaja E.A. Saarimaa. He itse nimittävät kokoelmaa korkeintaan puoliviralliseksi ja kutsuvat itseään kahdeksi ystävykseksi, jotka ”ovat virkansa vuoksi joutuneet vaeltamaan verraten yksitoikkoista erämaata, nähneet siellä täällä keitaita, ilahtuneet ja halunneet näyttää lukijoille keitaita ilman erämaata.” Tällä julkaisijat ilmaisevat halunneensa säilyttää jälkipolville luettavaksi joukon parhaimmiksi katsomiaan ylioppilasaineita kyseiseltä vuodelta. Mitään sen suurempaa pedagogista tarkoitusta kokoelmalla ei ainakaan sen esipuheen perusteella näyttäisi olevan. Vuoden 1948 ylioppilaskokeen tehtävien aiheet olivat seuraavat (Anttila–Saarimaa 1948: 3-4):

- 1) Kuka on lähimmäiseni?
- 2) Vapaan tahdon ongelma.
- 3) Tilsitistä Haminaan.
- 4) Esihistoriallinen ihminen.

- 5) Nuorisokirjallisuus.
- 6) Romantiikka ja realismi kaunokirjallisuudessa.
- 7) Aurinko elollisen luonnon voimanlähteenä.
- 8) Terveystieteet.
- 9) Viimeaikaisen kuivuuskauden seuraukset maallemme.
- 10) Miten nykyoloissa parhaiten voin hyödyttää maata.

Aihevaihtoehtoja on kymmenen. Tämä on huomattavasti vähemmän kuin 1970- ja 1990-luvulla, joilla molemmilla kirjoitettiin kaksi ainetta, ja yhdelläkin kirjoituskerralla aihevaihtoehtoja oli 14. Vuoden 1948 kokoelmaan mukaan otettujen aineiden jäljessä on jokaisesta muutaman lauseen arviointi. Aineiden kieli on kauttaaltaan, kuten jo todettu, runsasta ja paikoin jopa runollista. Kuitenkin erästäkin ainetta moititaan arviolauseessa ”tarpeettoman monisanaiseksi” (Anttila–Saarimaa: 21). Korukielinen kirjoitustyyli lienee ollut aikakaudelleen niin tyypillistä, että sen yleisyyteen ei ole kiinnitetty arvioijatasollakaan suurempaa huomiota. Tästä kertoo se, liiallisesta monisanaisuudesta moititaan joitakin kirjoittajia, vaikka kokoelman kaikki aineet vaikuttavat nykylukijasta huomattavan monisanaisilta.

1.5.3 Ylioppilasaineet ja äidinkielen opetus 1970-luvulla

1970-luvun kirjoitukset eroavat Haatajan mukaan 1950-luvusta jo selkeästi. Kirjoittajia oli jo noin 20 000 vuosittain, ja vuodesta 1970 alkaen aineita alettiin kirjoittaa kaksi, kuten nykyäänkin. Aiheet muuttuivat käytännönläheisemmiksi ja korukielisyys sekä kaunopuheisuus väheni, koska se koettiin käytännön elämälle vieraana. Kokelaita alettiin myös kannustaa kantaaottavuuteen ja kirjoittajien oman mielipiteen ilmaisun vapaus näkyikin aineissa kirjoitusten voimakkaana politisoitumisena. Taistolaisuus, sosialismi, kommunismi aiheina sekä tasa-arvoajattelu toistuvat monissa aineissa otsikosta riippumatta. Nuori sukupolvi myös kritisoi vanhempia ja yhteiskuntaa rajusti. Muodikkaita ajattelijoita siteerattiin, heistä esimerkkinä Nietzsche. (Haataja 2003: 14-15.)

Vuoden 1970 Ylioppilasaineita-kokoelman loppuluku osoittaa, että kyseessä oli ensimmäinen vuosi, jolloin aineita kirjoitettiin kaksi aikaisemman yhden sijasta. Kuitenkaan molempia aineita ei arvosteltu, vaan opettaja valitsi niistä toisen ensisijaisesti

arvosteltavaksi. Kokoelman loppuluvusta käy ilmi, että pääsääntöisesti arvosteltavaksi valittiin ensimmäisellä kirjoituskerralla kirjoitettu aine, ja vain joissakin tapauksissa toisen kirjoituskerran aine päätyi arvosteltavaksi. Näin saattoi tapahtua esimerkiksi, jos ensimmäinen aine olisi johtanut kokeen hylkäämiseen (Ruoppila–Turunen 1970: 150). Kokoelman alkusanojen mukaan kokoelman tarkoitus on ”yksinomaan pedagoginen”. Loppuluku esitteleekin joukon kokelaille yleisiä kielellisiä ongelmakohtia ja erittelee lyhyesti niihin ratkaisuja. Kokoelmassa on 1950-luvun tapaan mukana edelleen vain ansiokkaimmat aineet. Tehtävät olivat edelleen otsikkoaineita, eli muuta aineistoa kirjoittamisen tueksi ei ollut. Aineiden aiheet ovat seuraavat (Ruoppila–Turunen 1970: 144-145):

16.3.1970

- 1) Neitsyt Maria, Jeesuksen äiti
- 2) Kansamme historian tärkeä vaihe kirjailijan kuvaamana (Otsikossa mainittava kuvattava ajankohta tai -jakso sekä kirjailijan nimi)
- 3) Kirjallisuuden opetuksen tavoitteita
- 4) Tekstiilit kotiemme viihtyisyyden lisääjinä
- 5) Suomen työväenliikkeen kehitys ennen vuoden 1918 tapahtumia
- 6) Stalingradin taistelut ja suuri maihinnousu, toisen maailmansodan ratkaisevat tapahtumat
- 7) Mainonnan vaikutus ja vastuu
- 8) Biologinen ja kemiallinen tuholaihorjunta
- 9) Sirpistä ja varstasta leikkuupuimuriin
- 10) Tekniikka ihmisen vapauttajana ja valtiaana
- 11) Suomen kehitysalueet
- 12) Suomi ja valtioidenväliset talousliittymät
- 13) Mitä on demokratia?
- 14) Autourheilu – miesten vai välineiden kamppailua?

23.3.1970

- 1) Miten nuoret voivat osallistua seurakuntatyöhön
- 2) Nuorten kirjat minun näkökulmastani
- 3) Näyttelijä, jonka taitoa ihailen
- 4) Valokuvaus harrastuksena
- 5) Miten Suomen valtiollinen asema muuttui 1800-luvun alkupuolella?
- 6) Antiikin helleenit
- 7) Ammatinvalinnanohjauksen mahdollisuuksia
- 8) Lintujen laulu – otaksumia ja tutkimustuloksia
- 9) Talven vaikutus kasvikuuntaan
- 10) Suomen sääoloihin vaikuttavia tekijöitä
- 11) Teollisuutemme raaka-aineet
- 12) “Kasvaako maine tanterella vaan...”
- 13) Sanomalehtien vaikutus kansan poliittiseen asennoitumiseen
- 14) Luonto taiteilijana

1.5.4 Ylioppilasaineet ja äidinkielen opetus 1990-luvulla

Haatajan mukaan 1990-luvun äidinkielen opetus oli paljon vähemmän kielenhuoltoon keskittyntä kuin aiemmilla tutkituilla vuosikymmenillä. Kirjallisuuden osuus oli kasvanut huomattavasti, samoin kuin mukaan oli tullut media- ja kulttuurikasvatus, jota aiemmin oli käsitelty tuskin lainkaan. Oppilaan omaa ajattelu- ja argumentointikykyä korostettiin, ja eri tekstilajien tuottamista harjoiteltiin.

Ylioppilasaineiden aiheet ovat 1990-luvulta nykypäiviin saakka olleet yhteiskunnallisia ja abiturientin on pitänyt ottaa kantaa johonkin ajankohtaiseen teemaan. Kirjoitelmien sävy on pohtiva, mutta asiallinen. Kovin kiihkeitä kannanottoja tai vaikkapa huumoria ei juurikaan viljellä. Teksti on asiatyylistä, ei korulausemaista. Aineita kirjoitetaan kaksi, niin sanotut aineisto- ja otsikkoaineet. Tämä käytäntö on ollut voimassa vuodesta 1992 lähtien, jolloin kaksi eri koetta eriytettiin aineistokokeeksi ja otsikkokokeeksi (Leino 2002: 5). Aineistoaine pohjautuu nimensä mukaisesti kokelaalle annettuun aineistoon, tehtävänä voi olla esimerkiksi analysoida annettu runo tai novelli. Otsikkoaineessa kirjoitelman tyylilaji on annettu, niin kuin myös aineen aihe. Aiheet ovat usein omakohtaisia, kokelasta esimerkiksi pyydetään kirjoittamaan jostakin omasta kokemuksestaan. Aineensa otsikon kokelas usein saa päättää itse. (Haataja 2003: 15-18.)

Vuoden 1988 kokoelma Ylioppilasaineita on kahta edellä käsiteltyä kokoelmaa selkeämmin opetusmateriaalimainen. Esipuhekin on otsikoitu ”Opettajalle ja oppilaalle”. Sen mukaan kirjaan kootut aineet on jaettu osastoihin: ensin tarkastellaan aineen rakennetta, sen jälkeen aineistoaineita, kolmannessa osiossa tarkastellaan reaalikokeen tyyppisiä kysymyksiä ja viimeinen osio käsittelee tehtäviä, joihin on mahdollista vastata kirjoittajan omakohtaisesta näkökulmasta (Kaipainen–Niemelä–Rajavuori–Särkkä 1988: 7). Lisäksi kirjassa on kunkin osion alussa tietoa ja ohjeita opiskelijalle liittyen siihen näkökulmaan, joka kussakin osiossa ylioppilasaineisiin on. Kirjan alussa on ylioppilaskokeen arviointiperusteet, onpa jopa lueteltuna eri arvosanoihin vaadittavia ominaisuuksia aineille. Kunkin osion lopussa on harjoitustehtäviä, joissa analysoidaan esimerkkeinä olevia aineita. Kirjan lopussa on lista harjoitusotsikoita tulevien vuosien

kokelaille. Esipuheessa mainitaan kaikkien esimerkkiaineiden olevan edelleen laudatur-suorituksia. Esipuheesta saa tosin käsityksen, että aikaisempien vuosien kokoelmissa on jo ollut mukana heikompiakin suorituksia, koska esipuheessa käytetään ilmausta ”[t]ällä kertaa kaikki esimerkkiaineet ovat laudatur-suorituksia.”

Eroja aikaisempien vuosikymmenien kokoelmiin vuoden 1988 kokoelmasta siis löytyy. Aineita ei esitellä ylioppilaskokeen tehtävien mukaisessa järjestyksessä, vaan ylioppilasaineita tarkastellaan kokonaisuutena edellä mainituista näkökulmista, ja mukana olevat aineet tarkastellaan näiden eri näkökulmien esimerkkeinä. Tästä johtuu se, että kokoelman ensimmäisen aineen aihe onkin tehtävästä numero 27, ei suinkaan ensimmäisestä. Näin ollen kokoelman ainejärjestys ei noudata ylioppilaskokeen tehtävien järjestystä. Tämä on oman tutkielmani kannalta merkittävää, koska tästä seuraa se, että aineistonani olevat aineet eivät ole edellisten kahden tutkittavan vuosikymmenen tyylistä poiketen kokeiden alkuperäisessä järjestyksessä. 1990-luvun osalta aineistoni ei siis koostu pelkästään tehtävälistan alkupäässä olevista aiheista, kuten uskonnollisista ja kirjallisuusaiheista. Tämä tuo vaihtelua aineistoon verrattuna 1950- ja 1970-lukuihin, mikä puolestaan saattaa aiheuttaa vaihtelua tutkielmani analyysituloksiin.

Vuonna 1988 äidinkielen ylioppilaskokeen tehtävät olivat seuraavat (Kaipainen–Niemelä–Rajavuori–Särkkä 1988: 20-28).

ÄIDINKIELEN KOE I

- 1) Rukous on osa elämääni
- 2) Kirjoita rocklyriikasta oheisten näytteiden perusteella. Valitse otsikoksi jokin katkelma oheisista lauluista tai otsikoi itse. (Aineistona kokelaille on annettu neljän rock-kappaleen sanat. Kappaleet ovat Juice Leskisen *Kaksoiselämää*, John Lennonin *Kuvittele* Pentti Saarikosken suomennoksena, Ego Toivosen *Asfalttisoturi* ja Eppu Normaalin *Voi kuinka me sinua kaivataan*)
- 3) Esittele tieteen tai taiteen edustaja, jonka toiminta on luonut maailmalla myönteistä kuvaa Suomesta ja suomalaisista. Otsikoksi henkilön nimi.
- 4) Teos, joka tuntuu olevan kirjoitettu juuri minusta
- 5) Leikkikalut muuttuvat, entä leikit?
- 6) Kuinka urheilijasta tulee miljonääri?
- 7) Katovuosi ennen ja nyt
- 8) Ohessa on vuoden 1987 itsenäisyyspäivän eri lehtien otsikoita. Ne avaavat joitakin näkökulmia siihen, millainen maamme oli täyttäessään 70 vuotta. Käytä niitä virikkeinäsi. Otsikko: *Suomi 70-vuotispäivänään*
- 9) Miten poliittinen kanta syntyy?
- 10) Aikuistumisen kriisi – vaikea ja rikas elämänvaihe

- 11) Kivi on monimuotoinen materiaali. Sitä käytetään rakennuksiin, muureihin ja päällystyksen, ja siitä saadaan käyttöesineitä, taideteoksia ja koruja. Otsikko: *Kivi materiaalina*
- 12) Geeniteknologian sovelluksia
- 13) Kirjoita alueesta, joka on sijaintinsa vuoksi eristyksissä. Lisää otsikkoon X:n tilalle alueen nimi. Otsikko: *X, oma maailmansa*
- 14) Entäpä jos ryhtyisit pitämään suomalaisia erikoisuuksia tarjoavaa ravintolaa ulkomailla! Otsikoi itse.

ÄIDINKIELEN KOE II

- 1) Tutustu oheisiin mietelmiin ja kirjoita yhden tai useamman pohjalta puhe, jonka voisit pitää ylioppilasjuhliissa. Otsikoi itse. (Ohessa joitakin purjehdukseen ja merenkäyntiin liittyviä mietelauseita.)
- 2) Pohjoinen luonto taiteilijan aiheena
- 3) Seur. aukeamalla on Astrid Lindgrenin 80-vuotispäivän aikaan julkaistu hänen suomalaisen kustantajansa ilmoitus, jossa esitellään useita hänen teoksiaan. Kirjoita hänen tuotannostaan yhden tai useamman teoksen pohjalta. Otsikko: *Mielikuvitusmaailma täynnä oikeaa elämää*
- 4) Soiton (tai Laulun) opiskelun ihanuutta ja kurjuutta
- 5) Mitä minulle merkitsee, että olen mies (tai: nainen)?
- 6) Liikkumiseen ja kunnosta huolehtimiseen on monia mahdollisuuksia. Tilat, varusteet ja välineet voivat olla siinä tärkeitä tai samantekeviä. Kirjoita tästä aiheesta. Otsikoi itse tai valitse jokin seuraavista otsikoista:
  - Kuntosali, toinen kotini
  - En kaipaa kuntosalia
  - Kallista ja halpaa urheilua
- 7) Tunnetuilla hallitsijoilla on kuvaavia lisänimiä: on Kaarle Suuri ja Pietari Suuri, Maunu Ladonlukko, Iivana Julma tai Aurinkokuningas. Kirjoita yhdestä tai useammasta tällaisesta hallitsijasta siten, että lukijalle käy selväksi, miksi hallitsija on lisänimensä saanut. Otsikoi itse.
- 8) Esittele ja pohdi, mitä puoluejohtaja Mihail Gorbatsovin aloittama uudistustyö, perestroika ja glastnost, merkitsee Neuvostoliitolle ja kansainvälisille suhteille. Otsikko: *Neuvostoliiton uusi linja*
- 9) Arvopaperikurssien heilahtelua
- 10) Eläimet turvaavat lajinsa ja yksilöiden säilymisen eri tavoin. Kirjoita näistä keinoista. Otsikoi itse.
- 11) Painovoima – selviö ja ongelma
- 12) Metsät voivat huonosti
- 13) Monissa perheissä on työskennelty yhteisvoimin jonkin tärkeän asian hyväksi. Työ on voinut olla aivan konkreettista, kuten talon rakentamista, mutta myös henkistä sopeutumista johonkin perheen elämän muutokseen, kuten kotipaikan vaihdokseen tai sairauteen. Kirjoita tällaisesta prosessista ja sen vaikutuksista. Otsikko: *Perheen yhteinen voimainkoetus*
- 14) Taikauskoko hävinnyt?

2 Mistä on korulauseet tehty?

2.1 Tekstin tyyli

Pohdin tässä luvussa tekstin tyyliin yleisesti vaikuttavia kielellisiä tekijöitä; mitkä tekijät saavat aikaan vaikutelman tietyn tyylisestä tekstistä. Pohdin tutkielman aiheena olevaa korulausemaisuuksia, sekä sitä, miten kuvailevuutta tuotetaan tekstiin. Erittelen eri tekstityyppejä ja niiden kielellisiä keinoja sekä kuvailen ylioppilasaineiden yleistä tyyliä ja sitä, millä tyyllillä ylioppilaskokelaita ohjeistetaan kirjoittamaan. Lisäksi perustelen, miksi olen valinnut tähän tutkielmaan korulausemaisuuksien ja kuvailevuuden mittariksi nimenomaan adjektiivit.

Jokaisella tekstillä on funktio. Tämä funktio eli käyttötarkoitus määrittää suuresti tekstin tyyliä. Keskenään täysin erityyppisiä tekstejä ovat vaikkapa moderni runo, lakiteksti ja vanhimman raamatunkäännöksen jakso, tai vastaavasti lehtiutinen ja keittokirjan ruokaohje. Tekstityyppien erottelukyky on intuitiivisena olemassa kaikilla (aikuisilla) kielenpuhujilla, osaamme lukea tekstin sen tyyllilajin mukaan. Emme esimerkiksi odota löytävämmekö korkeakirjallisuutta autokoulun oppikirjasta. Tekstitutkimuskin pyrkii ensisijaisesti vain määrittelemään näitä intuitiivisesti tiedettyjä ilmiöitä. (Hakulinen 1982: 6, Kauppinen–Laurinen 1984: 22.)

Mm. Leech ja Short (1981) ovat kuvanneet tyyliä suhteessa normiin, tunnusmerkittömän neutraaliin tyyliin. On olemassa tekstejä, jotka eivät kiinnitä lukijan huomiota tekstin tyyliin, eikä niissä pyritä tuomaan tekstiin mitään lisäarvoa tyylliseikoilla. Tällaista neutraalia asiatyyliä nimitetään transparentiksi (”läpinäkyväksi”) ja automaattistuneeksi. Sen vastakohtana on ns. opaakki eli kohosteinen tyyli, jolle on ominaista kielen rajojen kokeilu, tyyliyrkimykset ja yllätyksellisyys. Opaakki tyyli kiinnittää lukijan huomion muun tekstinsisällön ohella tekstiin itseensä, erityisesti tekstin tyyliin. (Leech–Short 1981:29.) Kohosteisimpia ovat yleensä kaunokirjalliset tekstit, mutta yhtä lailla esimerkiksi lukemisajankohta vaikuttaa siihen, tulkitaanko teksti kohosteiseksi vai ei. Tämän tutkielman kannalta merkittävää transparenttius vs. opaakkius on siinä mielessä,

että koko tutkimushypoteesi perustuu siihen, että nykylukijan silmissä 1950-luvun abiturientin ylioppilasaineessaan käyttämä kieli on hyvinkin kohosteista verrattuna lähempänä nykypäivää kirjoitettuun tekstiin. Kauppinen ja Laurinen (1984) mainitsevat kohosteisuutta aikaansaaviksi kielenpiirteiksi esimerkiksi asioiden epäsäännöllisen esittämisjärjestyksen, yllättävän näkökulmien vaihtelun, peräkkäisten asioiden näennäisen yhteenkuulumattomuuden, adjektiivien runsauden, poikkeavan temaattisen rakenteen, sanaston erikoisuudet (kuten puhekielisyys tai harvinaiset lainasanat, erikoissanasto), epätavalliset virkerakenteet ja omintakeiset kielikuvat. (Kauppinen–Laurinen 1984: 22-23.)

2.2 Tekstityypit

Tekstit jaetaan perinteisesti tyypeihin tyylin perusteella. Nykykirjallisuus nojaa pitkälti edelleen saksalaisen tekstilingvistin Egon Werlichin (1983: 39-41) tekstityypiluokitteluun. Werlich jakaa tekstit viiteen tyyppiin tyylin perusteella. Tyypittelyn perusteena Werlichillä on vakiintuneet kognitiiviset toiminnot, jotka ovat universaaleja, kaikille ihmisille yhteisiä. Erittelen Werlichin luokittelun tässä Auli Hakulisen (1982) tekemän esittelyn mukaan. Hakulisen (1982: 6) mukaan tekstityyppi määrittelee osittain (vaikkakaan ei kokonaan) sitä, minkälaisia lauseita ja kielellisiä keinoja tekstissä voidaan käyttää. Tekstityyppien viisijako on seuraava (Hakulinen 1982: 7-11):

1) Deskriptiivinen eli kuvaileva tekstityyppi

Kuvaileva tekstityyppi keskittyy ensisijaisesti kuvaamaan jossakin paikassa ilmenevää tilannetta. Kuvailevalle tekstityypille on ominaista suuri yksityiskohtien määrä. Lauseessa esiintyvä predikaattiverbi on usein tilaa tai prosessia kuvaava verbi, kuten *olla*, *kasvaa*, *liikehtii*. Lauseiden subjekti ei ole aktiivinen toimija, vaan pikemminkin kohde tai vaihtoehtoisesti aloitetta tekemätön ei-inhimillinen osallistuja. Tekstin aikamuoto on joko preesens tai yhtenäinen imperfekti. Paikan adverbiaaleja esiintyy paljon ja transitiviverbit saavat partitiiviobjektin. Hakulinen esittää esimerkiksi katkelman Timo K. Mukan (1964) romaanista *Maa on syntinen laulu*: ”Siellä on yhä uusia vuomia, jänkkiä ja

korpia, metsiä, kelottuneita honkia, maahan lahonneita puita, joskus metsissä liikkuneen palon mustuttamia kantoja, käppyräisiä aiheja ja koivunvisoja, jotka eivät enää saata kasuta pitkiksi.”

2) Narratiivinen eli kertova tekstityyppi

Kertova tekstityyppi jäsentää tapahtumia ensisijaisesti aikaan. Tekstissä on tyypillisesti subjektina aktiivinen toimija, ja predikaattiverbi kuvaa muutosta, usein menneessä aikamuodossa. Narratiivinen tekstityyppi esittelee ensisijaisesti tapahtumia, eikä tekstistä voi juuri poistaa virkkeitä kertomuksen kärsimättä (vrt. Deskriptiivinen tekstityyppi, jossa joidenkin virkkeiden poistaminen ei aiheuta tekstiin yhtä dramaattista muutosta.) Kertovaa tekstityyppiä edustavat Hakulisen mukaan puhtaimmillaan esimerkiksi kansansadut ja tarinat ja vaikkapa lastenkirjojen kertomukset. Näissä kertomus koostuu lähes täysin toimintalauseista: ”Joppe lähti puistoon leikkimään. Hän leikki siellä joka päivä ystävänsä Pekan kanssa. He leikkivät tänään merirosvoa.” (Tekstinäyte teoksesta Moore 1972.)

3) Ekspositorinen eli erittelevä tekstityyppi

Erittelevälle tekstityypille on ominaista runsas käsitteellisyys. Tekstin ja ulkomaailman välillä on suurempi etäisyys kuin deskriptiivisessä tai narratiivisessa tekstissä. Sen sijaan että lauseet kuvaisivat ensisijaisesti ulkomaailmasta tehtyjä havaintoja, ne kuvaavat havainnoista tehtyjä oletuksia, luokituksia sekä niiden välisiä suhteita. Lauseiden välisiä suhteita voidaan Hakulisen mukaan kuvata partikkeleilla tyyppiä *siis, nimittäin, lisäksi, esimerkiksi, toisin sanoen*. Esimerkiksi ekspositorisesta tekstityypistä Hakulinen mainitsee kielenoppaat: ”Kielen jokainen osajärjestelmä koostuu siis yksiköistä, jotka muodostavat kyseisen järjestelmän raaka-aineen, sekä säännöistä, jotka määrittävät miten näitä yksiköjä voi käyttää, yhdistää keskenään.” (Tekstinäyte teoksesta Karlsson 1976.)

4) Argumentoiva tekstityyppi

Argumentoivaa tekstityyppiä edustaa Hakulisen mukaan esimerkiksi yleisönosastokirjoitus. Argumentoiva teksti ottaa usein kantaa johonkin ajankohtaiseen tekstinulkoiseen tilanteeseen ja sisältää kirjoittajan mielipiteitä,

arvioita ja arvostuksia. Tyypillisiä kielellisiä piirteitä argumentoivassa tekstissä ovat kontrastiivisuutta osoittavat keinot kuten konditionaalien käyttö, leksikaaliset vastakohtaisuudet (esimerkiksi *lämpimät seudut* implikoi vastakohtakseen *kylmiä seutuja*).

5) Instruktiivinen tekstityyppi

Instruktiivisessa eli ohjailevassa tekstissä annetaan selkeästi ohjeita lukijalle. Esimerkkejä instruktiivisesta tekstityypistä ovat ruokareseptit ja oppikirjojen toimintaohjeet. Tämän tekstilajin edustajat on Hakulisen mukaan kaikkein helpoin erottaa muista. Hakulinen huomauttaa kuitenkin, että etenkin oppikirjateksteissä ei voida vetää selkeää rajaa instruktiivisen ja ekspositorisen tekstin välille.

2.3 Ylioppilasaineiden tyyli

Äidinkielen ylioppilaskoe oli alun perin sananmukaisesti ainekirjoitus. Aine tarkoitti nimenomaan kirjoituksen aihetta, ja kokeen tarkoituksena olikin osoittaa, että kokelas pystyi kirjoittamaan annetusta aiheesta sisällön ja ilmaisun puolesta hyväksyttävän tekstin. Ylioppilaskoe oli lähellä nykyistä reaalikoetta, ja kokeessa onnistuminen edellytti laajaa tietopohjaa otsikon mukaisesta aiheesta. Varsinainen reaalikoe tutkintoon sisällytettiin jo vuonna 1921, mutta siitä huolimatta myös äidinkielen koe säilytti pitkään reaalikoemaisuutensa. Mukaan tosin tuli myös kirjoittajan omaa pohdintaa sallivia otsikoita. Nykyisin äidinkielen ylioppilaskokeessa ei testata enää niinkään kokelaan asiatietoja, vaan kirjoittajan yleistä kypsyyttä ja kykyä käsitellä aihetta omasta näkökulmastaan. (Leino 2002: 4-5.)

Ylioppilasaineet edustavat nykyään neutraalia asiatyyliä. Vuoden 2002 Ylioppilasaineita-kokoelmassa äidinkielen lehtori ja ylioppilastutkintolautakunnan sensori Kirsti Mäkinen kirjoittaa ilmi sen, mihin suomalainen äidinkielenopetus pyrkii: ”Suomalaisen asiatyylin harjoittaminen (ja siten myös sen kehittäminen) on äidinkielen opetuksen jalo tavoite, ja jossain määrin siinä jopa onnistutaan.” (Falck–Lambert 2002 : 84.) Vaikka esimerkiksi kertomusmuotoisia ylioppilasaineita ei perinteisesti arvosteta, harkitut poikkeamat asiatyylistä katsotaan kuitenkin joskus myös ansioiksi. Tehtävänannon tulee kuitenkin olla sellainen, että siitä on mahdollista kirjoittaa esimerkiksi novellimuotoinen

ylioppilasaine perinteisen asia-aineen sijaan. Samoin tekstistä tulee käydä ilmi, että kokelas on ymmärtänyt tehtävänannon. Satunnaisista kokeiluista huolimatta ylioppilasaineiden tyyli on kuitenkin yleensä melko transparenttia. Werlichin tekstityypeistä ylioppilasaineessa on suositeltavaa käyttää varsinkin argumentoivaa ja ekspositorista tekstityyppiä, narratiivinen ja deskriptiivinen tyyppi ovat ylioppilasaineisiin usein liian kaunokirjallisuudenomaisia. Myöskään instruktivista tekstityyppiä ei aineissa juuri esiinny. Ainakin olisi vaikea äkkiseltään keksiä tehtävänantoa, johon voisi vastata esimerkiksi keittokirjan ohjeiden tyyliin.

Tämän tutkielman aineistona olevien ylioppilasainekokoelmien oheisteksteissä on vihjeitä siitä, millaista tyyliä ylioppilasaineissa on aiempina vuosina arvostettu ja edellytetty. Vuoden 1948 kokoelmassa ei ole juuri mainintoja asiatyylipyrkimyksistä, ja sen sisältämät ylioppilasaineet näyttävätkin nykylukijalle tyyliiltään huomattavan kohosteisena. Sen sijaan rikkaasta tyyli-iloittelusta on saanut jopa kehuja ja liiallisesta asiallisuudesta moitteita. Aineiden perässä olevista lyhyistä arviolauseista löytyy esimerkiksi seuraavia tyyliin liittyviä arviointeja:

”Tyyli puisevaa.” (Anttila–Saarimaa 1948: 45.)

”Huomattakoon mielenkiintoinen, epäsovinnainen alku.” (Anttila–Saarimaa 1948: 47.)

”Edellisten tiukan asiallisuuden rinnalla tämä aine vaikuttaa kaunokirjalliselta. Kirjoittaja on saanut laudatur-arvosanan tyyllitaitonsa ansiosta.” (Anttila–Saarimaa 1948: 57.)

Vuoden 1970 ylioppilasainekokoelmassa tyyli vaatimukset ovat jo selvästi nykyaikaisemmat. Kokoelman loppuluvussa kirjoitetaan tyylistä seuraavaa: ”Hyvän tyylin vaatimukset ovat vuosien kuluessa kasvaneet. Selkeys, johdonmukaisuus ja havainnollisuus, joita opetuksessa on aina tähdennetty, eivät tavoitteiksi riitä. On osattava kirjoittaa tiiviisti ja ytimekkäästi, niin että jokainen virke tuo sanottuun jotakin uutta. Kirjankustantajien mukaan esim. romaanikäsikirjoitusten runsas hylkääminen tapahtuu pääasiallisesti sen vuoksi, että vain harvat pystyvät esittämään ajatuksensa kyllin keskittyneesti, sanojen tyhjäkäyntiä välttäen. - - Varsinkin nykyaikana, jolloin

sanantarjonta on runsasta, tämä näkökohta on tyyli vaatimuksena noussut yhä tärkeämmäksi.” (Ruoppila–Turunen 1970: 155.)

Vuoden 1988 kokoelman alussa on ylioppilastutkintolautakunnan ohjeita rehtoreille ja äidinkielen opettajille. Nämä ohjeet sisältävät ylioppilasaineiden arvosteluperusteet. Tyylistä mainitaan seuraavaa: ”Kirjoittajan valitseman näkökulman mukaan arvioinnissa otetaan huomioon erilaiset tyylin ansiot: hyvä asiatyyli tai tunteisiin vetoava tai taiteellinen ilmaisu.” (Kaipainen–Niemelä–Rajavuori–Särkkä 1988: 14.) Näyttäisi siis siltä, että tämän tutkielman aineistona olevissa aineissa neutraali asiatyyli ei ollut niin ehdottomana vaatimuksena kuin nykyaineissa. (Täytyy huomioida, että tuoreimmatkin tämän tutkielman aineistona olevista aineista ovat yli kaksikymmentä vuotta vanhoja.) Kuitenkin asiatyyliä suosittiin selvästi varsinkin 1970-luvun aineissa vastareaktiona 1950-luvun tyyli-iloittelun arvostukselle.

2.4 Korulausemaisuuksien ja kuvailevuuden

Mistä on korulauseet tehty? Tarkastelen tässä alaluvussa korulauseisuuden tekijöitä eli sitä, minkälaisilla kielellisillä keinoilla tekstiin voidaan synnyttää hitautta, kuvailevuutta ja staattisuutta, jotka ovat korulauseisuudelle ominaisia. Tutkielman johdantoluvun alussa ollut esimerkki havainnollisti kahden eri aikakauden ylioppilasaineiden silmiinpistävää tyylin erilaisuutta, 1950-luvun teksti on erittäin korulausemaista ja koukeroista 1990-luvulla kirjoitettuun verrattuna. Toinen esimerkki havainnollistakoon asiaa vielä uudemman kerran. Otan esiin näytteet kirjallisuusaiheisesta ylioppilasaineesta vuosilta 1948 ja 1988. Näissä aineissa aiheet ovat sen verran lähellä toisiaan, että voidaan poissulkea aiheen vaikutus tekstin tyyliin. Näytteet ovat myös lähes yhtä pitkät sanamäärällisesti. Myöhäisempi näyte on yhden sanan pitempi, koska en halunnut katkaista virkettä kesken. Ensimmäisenä näyte on vuodelta 1948, aineen otsikko on ”Nuorisokirjallisuus”:

Miten riemullisia olivatkaan nuo sateiset sunnuntait kesälomalla, jolloin vierailimme ”Kiljusen herrasväen” luona ja Mökö ja Luru riepottivat meidät toisesta hassunkurisesta kommelluksesta toiseen! (Anttila–Saarimaa 1948: 40.)

Vuonna 1988 eräs abiturientti kirjoittaa samantyyppisestä aiheesta tähän tyyliin:

Vaahteramäen Eemeli aiheuttaa perheelleen jatkuvaa huolta. Hänen kepposiltaan ei säästy kukaan. Eemeli ei kuitenkaan ole paha. Hän on tavallinen pieni poika, epätäydellisyydessään valloittava. (Kaipainen–Niemelä–Rajavuori–Särkkä 1988: 89.)

Aineen aiheena on kirjailija Astrid Lindgrenin tuotanto, ja näyte on kohdasta, jossa kirjoittaja esittelee Lindgrenin luomia satuhahmoja. Kumpikin näyte on varsin kuvailevaa tekstityyppiä, mutta silti ne ovat keskenään eri tyyliä. Vanhempi teksti vaikuttaa korulauseisemmalta. Kielellisiä keinoja, joilla korulauseisuutta saadaan aikaan tähän tekstiin ovat huudahdusmuoto sekä virkkeen pituus. 1990-luvun näyte koostuu neljästä virkkeestä siinä missä 1950-luvun näyte on yksi pitkä virke, vaikka näytteiden sanamäärä on lähes sama. Uudemmassa näytessä on enemmän adjektiiveja kuin vanhemmassa, mutta sen adjektiivit kuten *paha*, *tavallinen* ja *pieni* ovat suurimmaksi osaksi johtamattomia perusadjektiiveja, joita esiintyy kielessä paljon. Ne eivät saa aikaan samanlaista vaikutelmaa rikkaasta kielenkäytöstä kuin vanhemman aineen adjektiivit *riemullinen* ja *hassunkurinen*. Kaksi 1990-luvun tekstinäytteen adjektiiveista on partisiippeja (*jatkuva*, *valloittava*), joten niiden tulkinta adjektiiveiksi ei olekaan yksiselitteinen.

Virkkeen pituus sekä huudahdusten käyttö ovat siis eräitä korulauseisuutta aikaansaavia tekijöitä. Pitkät polveilevat virkkeet luovat staattisen vaikutelman hitaasti etenevästi kuvailusta, kun taas lyhyemmät lauseet ovat dynaamisia, kerronta etenee reippaasti. Samoin voidaan olettaa, että kuvailevuutta tekstiin synnyttää adjektiiviston leksikaalinen rikkaus, eli se, että tekstissä esiintyy useita eri adjektiiveja, joilla on suhteellisen vähän esiintymiä. Tämän tutkielman analyysiosiosta käy ilmi, pitääkö hypoteesi paikkaansa adjektiivien suhteen. Analyysiosiossa tutkitaan aineistossa yleisimmin esiintyviä adjektiiveja ja niiden esiintymämääriä. Mikäli 1950-luvun korulauseisessa tekstissä esiintyy useampia eri adjektiiveja ja vähäisemmällä esiintymämäärällä kuin 1970- ja 1990-luvun aineistossa, hypoteesi pätee.

Werlichin tekstityypeistä deskriptiivinen tyyppi on nimensä mukaisesti kuvailevaa, staattista eli hitaasti etenevää kun taas varsinkin narratiivinen tyyppi on dynaamisempaa, nopeatempoista ja tapahtumiin keskittyvää. Lauseissa käytetyt predikaattiverbit luovat tuntua etenemisen nopeudesta. Staattisia ovat tilaa kuvaavat verbit, kuten *olla*, kun taas tekemistä kuvaavat verbit ovat dynaamisia. Tutkielman aineisto tarjoaa tästä hyvän esimerkin. Sekä 1950-luvun aineistossa että 1990-luvun aineistossa on aine, jonka aiheena on tietty historian suurmies. Vuoden 1948 aineessa kuvataan kahtakin eri hallitsijaa, Napoleonin ja Ruotsin Kustaa IV Adolfin:

Napoleon, tuo Ranskan vallankumouksen melskeistä noussut ihmissuuruus, oli vuoteen 1807 mennessä alistanut melkein koko Euroopan valtaansa. -- Euroopassa oli kuitenkin kansa, joka uhmasi tuota maailmanvaltiasta ja jota hän ei ollut onnistunut kukistamaan, Englannin kansa. -- Ruotsin valtaistuimella oli Kustaa IV Aadolf, oikeudenmukainen mies, jolla oli perin korkeat käsitykset kuninkuudesta. (Anttila–Saarimaa 1948: 22-23.)

Virkkeiden predikaattiverbi on huomattavan usein staattinen *olla*. Mikäli haluttaisiin esittää esimerkiksi Kustaa IV Adolfin koskeva asia dynaamisemmin ja samalla lyhytsanaisemmin, voisi sen tehdä esimerkiksi näin: *Ruotsia hallitsi Kustaa IV Aadolf*. Näin lauseen predikaattiverbi olisi dynaaminen, toimintaa kuvaava. Vuoden 1988 aineistossa kerrotaan Aurinkokuningas Ludvig XIV:stä jo tämän tutkielman johdantoluvussa mainitun esimerkin mukaan seuraavasti:

Kun aateli juhli ja edusti itseään, keräsi Ludvig heidän rahansa ja loi samalla säännösten, etiketin, joka ohjasi hovielämää käyttäytymis- ja pukeutumismuutoksillaan. (Kaipainen–Niemelä–Rajavuori–Särkkä 1988: 32.)

Tässä virkkeessä ei ole tietoaakaan staattisista verbeistä, vaan jokainen predikaattiverbi on dynaaminen, *juhli, edusti, keräsi, loi ja ohjasi*.

Korulauseisuutta tekstiin voidaan synnyttää luonnollisesti myös sanavalinnoilla. Esimerkiksi perin korkeakirjalliselta ja vanhahtavan arvokkaalta vaikuttaa 1950-luvun aineistossa esiintyvä lause: *Ovemme ei tahdo hevin aueta kurjalle kulkijalle.* (Anttila–Saarimaa 1948:5.) Saman voisi sanoa arkisemmin esimerkiksi näin: *Emme ole helposti valmiita auttamaan apua tarvitsevia.* Erityisen korulauseista 1950-luvun

esimerkkilauseessa on ilmaus *ei tahdo hevin aueta*. Toki kirjoitushetken etäisyys nykypäivään voi myös olla vanhentanut ilmauksen niin, että se nykylukijasta vaikuttaa vanhahtavalta ja tyyliiltään kohosteiselta, vaikka se on kirjoitushetkellä ollut osa normaalia yleiskieltä. Edellä mainitussa esimerkissä on lisäksi käytössä useita metaforia. Apua tarvitsevaa ihmistä verrataan ovea kolkuttavaan vieraaseen ja ihminen nähdään kulkijana matkalla, joka kuvaa elämää. Metaforien käyttö onkin yksi yleinen tapa synnyttää tekstiin korulauseisuutta. Tutkimusaineistossa on vuodelta 1948 sota-aiheinen aine, joka vilisee metaforia:

Pienten kansojen osana on olla pelinappuloina, joita suuret siirtelevät mielensä mukaan. Tämän on Suomikin varsin selvästi kokenut. Suomalaisten osana on aina ollut kamppailla vaikeissa olosuhteissa. Mutta sisulla ja sitkeydellä he ovat voittaneet suuretkin vaikeudet. Synkimmänkin yön jälkeen on päivä koittanut. (Anttila–Saarimaa 1948:25.)

Tässä kansainväliset suhteet ovat peliä, jossa pienet valtiot ovat nappuloita, suuret ja poliittisesti merkittävät ovat pelaajia, jotka määräävät pelin kulun. Kansan historiassa vaikeudet taas ovat kuin pimeä yö. Päivä koittaa, kun olot helpottavat.

Viimeinen esiin nostettava kuvailevuutta synnyttävä seikka on adjektiivien runsaus tekstissä. Adjektiivit ovat niitä sanoja, joita käytetään kuvattaessa millainen jokin on. Paitsi adjektiivien määrällinen runsaus, myös niiden käyttötapa vaikuttaa kuvailevuuden ja korulauseisuuden syntyyn. Adjektiivien eri tyypeistä toiset ovat kuvailevampia kuin toiset ja korulauseisuuden asteeseen vaikuttaa myös se, missä lauseenjäsenasemassa adjektiiveja käytetään. Mikäli ne ovat useimmiten attribuutteina eli määritteinä, teksti on kuvailevampaa kuin jos ne ovat vaikkapa itsenäisinä lauseessa. Runsaasti adjektiiviattribuutteja löytyy esimerkiksi tästä vuoden 1948 ylioppilasaineen näytetekstistä:

Karuimmankin ”jermun” pää kumartui nöyränä ”Taivaallisen Komentajan” pyhätössä; pelätyimmän ”korpinkin” tuiman korskea katse lientyi. (Anttila–Saarimaa 1948: 11.)

Karu, nöyrä, pelätty, tuima ja korskea määrittävät kaikki pääsanaa ja tuovat näin lisäväriä pääsanana tarkoitetun kuvaukseen. Vuoden 1970 aineistossa on esimerkki tekstistä, jossa

esiintyy useita adjektiiveja itsenäisinä lauseenjäseninä. Tämä teksti ei edelliseen verrattuna ole lainkaan niin korulauseisen tuntuinen.

Kirjailijan mielestä yhteiskunta ei voi muuttua paremmaksi, ennen kuin köyhät pääsevät köyhyydestään ja ennen kuin parempiosaiset hyväksyvät köyhien aineellisesti turvatun toimeentulon vaatimuksen. (Ruoppila–Turunen 1970: 17.)

Köyhät ja parempiosaiset viittaavat kuvaamaansa ominaisuutta edustaviin ihmisiin, eikä adjektiiveilla ole lauseessa pääsanaa, vaan ne esiintyvät itsenäisinä. Tämäntyyppinen adjektiivienkäyttö ei saa aikaan vaikutelmaa rikkaasta kuvailusta, vaan adjektiiveja käytetään viittaamaan tiettyyn ihmisryhmään sitä sen tarkemmin kuvailematta.

Yksi tämän tutkielman keskeisiä tutkimusmenetelmiä on analysoida adjektiiviaineisto käyttäen apuna R.M.W. Dixonin mallia ominaisuuksien semanttisista tyypeistä. Eri ominaisuuden tyyppisiä ovat Dixonin (1983: 31) mukaan inhimillinen ominaisuus, fyysinen ominaisuus, dimensio, väri, ikä, vauhti ja arvo. (Luokittelusta katso tarkemmin lukua 3.4.1 Adjektiivien semanttiset ominaisuusluokat.) Näistä erityisen kuvailevassa tekstissä voisi olettaa käytettävän runsaasti esimerkiksi fyysistä ja inhimillistä ominaisuutta kuvaavia adjektiiveja, kun taas arvoa ilmaisevat sanat kuten *hyvä* ja *huono* eivät niinkään ole kuvailevia vaan nimensä mukaisesti arvottavia adjektiiveja. Aineiston analyysi selvittää, onko kuvailevalta vaikuttavassa tekstissä erityisen paljon juuri esimerkiksi fyysistä tai inhimillistä ominaisuutta ilmaisevia adjektiiveja.

Edellä olen esitellyt erilaisia korulauseisuutta ja kuvailevuutta aikaansaavia kielenaineiksia. Niitä ovat siis muun muassa pitkien moniosaiten virkkeiden käyttö, staattiset predikaattiverbit, korulauseiset sanavalinnat ja metaforallisuus sekä adjektiivien runsaus, tietäntyyppiset adjektiivit ja adjektiivien käyttö nimenomaan attribuutteina eli määritteinä lauseessa. Miksi sitten olen valinnut tässä tutkielmassa korulauseisuuden mittariksi nimenomaan adjektiivit muiden mainittujen kielellisten keinojen sijaan? Adjektiivit ovat niitä sanoja, joita kuvailuun ensisijaisesti käytetään, tarkoitteiden ominaisuuksien kuvailu ei ole minkään muun sanaluokan pääfunktio. Lisäksi adjektiivit ovat lauseen rakenteessa vapaavalintaisia. Ilman verbiä ja substantiivia ei synny lausetta, mutta ilman adjektiiveja on mahdollista muodostaa kielellisesti ehjiä lauseita. Näin ollen

adjektiivit tuovat aina tekstiin esimerkiksi tyyllillistä lisäarvoa. Adjektiivistossa pienetkin erot käytössä ovat siis merkittäviä kuvailevuuden muutoksen mittareita. Pro gradu - tutkimuksen laajuus tai paremminkin sanottuna suppeus pakottaa rajaamaan niin aiheen, aineiston kuin tutkimusnäkökulmankin. Valintani on siis keskittyä adjektiivistoon.

3 Tutkimuksen teoreettinen tausta

3.1 Adjektiivin määrittely

E. N. Setälän Suomen kielioppi (1966) määrittelee adjektiivin sijassa ja luvussa taipuvaksi nominiksi, joka ilmaisee olion, asian tai asiantilan todellisen tai kuvitellun ominaisuuden. Peruskäytössään adjektiivit eivät siis suoraan viittaa tarkoitteisiin kuten substantiivit, vaan toimivat tarkoitteita luonnehtivina määritteinä. (Setälä 1966: 58, 62; katso myös Hakulinen–Karlsson 1979: 77.) Perinteisen sanaluokkajaon mukaan sanaluokkia ovat substantiivit, adjektiivit, numeraalit, pronominit, verbit ja partikkelit. Jotta sanaluokka olisi moitteeton ja tarkkarajainen, siihen tulisi kuulua ainoastaan sanoja, joilla ei ole olemassa muita kuin kyseiseen sanaluokkaan kuuluvia esiintymiä. Tämä vaatimus kuitenkin toteutuu ainoastaan hyvin harvojen sanojen kohdalla. (Penttilä 1963: § 331.) Adjektiivitkaan ei ole tarkkarajainen sanaluokka, vaan adjektiivisilla sanoilla on usein substantiivisia esiintymiä. Semanttiselta kannalta adjektiivinen sana voi olla syntaktisesti substantiivi (*suomalaiset syövät määmiä*) ja usein adjektiivien ja substantiivien välinen rajanveto on nimenomaan syntaktisesti vaikeaa. (Hakulinen–Karlsson 1979: 76, Penttilä 1963: § 364.) Pajusen (1998) mukaan näissä tapauksissa adjektiivi käyttäytyy lähes substantiivisesti, eli deklinoi substantiivin tapaan, mutta kuitenkin sen verran substantiiveja suppeammin, että adjektiivit voidaan katsoa omaksi sanaluokkaksi sen sijaan, että ne olisivat substantiivien alakategoria. (Pajunen 1998: 81.) Adjektiiveja on pidetty kirjallisuudessa substantiivien lisäksi myös verbien alakategoriana, mutta niiden taivutus ja käyttö eroavat nykytiedon mukaan verbeistä niin paljon, että adjektiiveja voidaan pitää verbeistä irrallisena sanaluokkana. (Lyons 1968: 323-324.) Koivisto (1987) huomauttaa kuitenkin, että adjektiivit ja verbit ovat jopa lähempänä toisiaan kuin substantiivit ja adjektiivit. Tämä pätee erityisesti partisiippimuotojen kohdalla. (Koivisto 1987: 26.)

3.2 Eri rakenteelliset adjektiivityypit

Rakenteensa mukaan luokiteltuna adjektiivit voivat olla niin sanottuja johtamattomia perusadjektiiveja (*hyvä*), nomineista johdettuja eli denominaalisia adjektiiveja (*voimakas*), leksikaalistuneita verbijohdoksia eli partisiippeja tai muita verbijohdoksia (*juokseva, ymmärtäväinen*), pronominikantaisia proadjektiiveja eli pronominaaleja (*sellainen*) tai taipumattomia adjektiiveja (*eri, pikku*). Tämän tutkielman analyysin rakenneosiossa adjektiivisto jaetaan edellä lueteltuihin kategorioihin. Esittelen seuraavassa lyhyesti näitä eri rakenteellisiä adjektiivityyppejä.

3.2.1 Johtamattomat perusadjektiivit

Nimensä mukaisesti johtamattomat perusadjektiivit ovat adjektiiveja, joille ei ole löydettävissä kantasanaa muista sanaluokista. Tällaisia ovat esimerkiksi *hyvä* ja *puhdas*. Joissakin tapauksissa kantasana saattaa olla olemassa, mutta se on niin vanha ja nykypuhujalle tuntematon, että adjektiivi katsotaan nykyään kuuluvaksi perusadjektiivien luokkaan. Myös Hakanen (1973: 17) huomauttaa, ettei perusadjektiivien jako johtamattomiin adjektiiveihin ja adjektiivijohdoksiin ole kiistaton. Merkitykseltään johtamattomat perusadjektiivit ilmaisevat yleensä suhteellista ominaisuutta ja täten ne myös komparoituvat. Jos lauseessa on useita peräkkäisiä adjektiiveja, yksinkertaiset perusadjektiivit sijoittuvat yleensä järjestyksessä johdettujen edelle. (Hakulinen–Karlsson 1979: 79, 135.)

3.2.2 Johdokset

3.2.2.1 Yleistä adjektiivien johtamisesta

Adjektiivit on suomessa avoin sanaluokka, toisin sanoen siihen voidaan muodostaa johtamalla uusia sanoja. Penttilä (1963: 272) mainitsee, että uusien adjektiivien

muodostaminen johtamalla on suomessa helppoa, koska mahdollisia johtimia on useita.

Tyypillisiä adjektiivijohtimia ovat muun muassa (Penttilä 1963: 274-323):

- inen, -ise: hopeinen, kaikkein produktiivisin johdin
- isa/-isä: valoisa, leikkisä
- ias/-iäs: antelias, äveriäs
- immainen/-immäinen: alimmainen, ylimmäinen
- kas/-käs: arvokas, miehekäs
- kainen/-käinen: uutukainen, lyhykäinen
- kkainen/-kkäinen: rinnakkainen, päällekkäinen
- lainen: suomalainen
- llinen: vaarallinen
- (ma)ton/(mä)tön: rahaton, sydämetön ja
- mainen/-mäinen: satumainen, tyttömäinen.

Lisäksi tietyt johdintyytit saavat aikaan adjektiivin komparaation tai luovat verbistä partisiipin, jota voidaan käyttää adjektiivisesti. Johtimilla *-hko/-hkö* sekä *-(a)htava* voidaan muodostaa ns. moderatiivisia adjektiiveja, eli sanoja, jotka ilmaisevat ominaisuuden astetta, joka on kuitenkin vähäisempi kuin johtamattoman kantaadjektiivin (jollainen moderatiivadjektiiveilla aina on). Edellä mainituista johdostyyteistä esimerkit seuraavassa:

- mpi: pahempi (komparaatio)
- in, -imma, -impa: isoin, isoimman, isoimpana (komparaatio)
- va/-vä: tuleva, tekevä (partisiippi)
- hko/-hkö: hapahko, pienehkö (moderatiivinen)
- (a)htava: harmahtava, jatsahtava (moderatiivinen)

Adjektiivi voi olla myös yhdyssana, joka on johdettu sanaliitosta (*ensi luokka : ensiluokkainen*) tai sen ensimmäinen osa, määriteosa on nominatiivimuotoinen sana (*tulikuuma*). Jälkimmäisessä tapauksessa yhdyssanan perusosa eli jälkimmäinen osa esiintyy kielessä myös yksinään adjektiivina, ilman määriteosaa (*kuuma : tulikuuma*).

Sanaliitosta johdetun adjektiivin tyypillinen johdin on *-inen*. (Penttilä 1963: 269-270, 278-279; ISK § 294.)

3.2.2.2 Denominaaliset adjektiivit

Adjektiivijohdoksia voidaan muodostaa nomineista ja verbeistä. Tavallisimmin nominikantaisia eli denominaaleja adjektiiveja johdetaan substantiiveista (*lasinen*), mutta jonkin verran myös toisista adjektiiveista (*pikkuinen*). Denominaaleja adjektiiveja voidaan muodostaa useimmilla edellisessä alaluvussa mainituista kielen yleisimmistä johtimista, joista yleisimmin on käytössä *-inen*. Tämä adjektiivityyppi esiintyy ainoastaan attribuuttina (*tanssillinen ilmaisu*), eikä predikatiivinen käyttö ole mahdollista ilman, että määriyssuhteen merkitys muuttuu, vrt.

Aurinkoinen ilma.

Ilma on *aurinkoinen*.

Denominaalisten adjektiiviattribuuttien sijaan käytetään usein yhdyssanaa (*ammattilaisnyrkkeily* pro *ammattillinen nyrkkeily*) tai genetiivimuotoista substantiivia (*Kekkosen ulkopoliitikka* pro *kekkoislainen ulkopoliitikka*). (Hakulinen–Karlsson 1979: 78- 79.)

3.2.2.3 Verbijohdokset

3.2.2.3.1 Partisiipit

Rakenteelliselta kannalta katsoen adjektiiveihin luetaan kuuluvaksi paitsi puhtaat adjektiivit, myös partisiippimuotoiset sanat, jotka ovat vakiintuneet eli leksikaalistuneet adjektiiviseen käyttöön. Partisiippi muodostetaan verbistä johtamalla. Mahdollisia johtimia on kolme. 1. partisiippi muodostetaan johtimella -vA, aktiivin 2. partisiippi johtimella -nUt ja passiivin 2. partisiippi johtimella -tU, -ttU. 1. Partisiipin johdin -vA on rajoittamattoman produktiivinen, se voi liittyä kaikkiin verbinen aktiivi- ja passiivivartaloihin. Johdin antaa aktiiviverbiin liittyneenä adjektiiville merkityksen `sellainen, josta kannan ilmaiseva (toistaiseksi) päättymätön toiminta on lähtöisin`, esimerkiksi *auttava*, *juokseva*. Passiivivartaloon liitettynä 1. partisiipin johdin liittää

lähtöverbiin merkityksen `sellainen, johon kannan ilmaisema (toistaiseksi) päättymätön tekeminen kohdistuu, esimerkiksi *autettava, juostava*. Aktiivin 2. partisiipin johdin -nUt liittyy aktiivimuotoiseen verbivartaloon, ja myös sillä on merkityskomponentti `sellainen, josta kannan ilmaisema (toistaiseksi) päättymätön toiminta on lähtöisin`, esimerkiksi *auttanut, juossut*. Passiivin 2. partisiipin tunnus -tU, -ttU taas kantaa merkitystä `sellainen, johon kannan ilmaisema (toistaiseksi) päättymätön tekeminen kohdistuu`, esimerkiksi *autettu, juostu*. (Hakanen 1973: 109-110.)

Helinä Koivisto (1987) tutkii partisiippien ja adjektiivien suhteita väitöskirjassaan *Partisiippien adjektiivistuminen suomen kielessä*. Hänen mukaansa verbaalisuutensa säilyttäneen ja adjektiivistuneen partisiipin raja on häilyvä, ja tekstikonteksti vaikuttaa yleensä ratkaisevasti sen tulkintaan, kumpaan sanaluokkaan partisiippi on luokiteltava. Vain pieni osa partisiipeista on niin puhtaasti leksikaalistunut adjektiivikäyttöön, että ne tulkitaan kontekstista riippumatta aina adjektiiveiksi. Usein leksikaalistumisissa partisiipin merkitys erikoistuu adjektiivikäytössä verrattuna vastaavaan leksikaalistumattomaan partisiippiin, esimerkkinä *vakuuttava* ‘luottamusta herättävä’ (vrt. leksikaalistumattomaan merkitykseen ‘ottaa vakuutus’.) Koivisto huomauttaa, että adjektiivistuneen partisiipin ja verbaalisuutensa säilyttäneen partisiipin raja on hienoinen, eikä adjektiivistumisen astetta voida täsmällisesti määrittää. Samoin adjektiivin ja adjektiivistuneen partisiipin raja on häilyvä. Näin ollen kyse on aina jossakin määrin kielen käyttäjän tulkinnasta. (Koivisto 1987: 1, 4, 9, 31, 424.) Tässä tutkielmassa adjektiiveiksi on luokiteltu myös leksikaalistumattomat adjektiivisesti käytetyt partisiipit.

3.2.2.3.2 Muut verbijohdokset

Luen tässä tutkielmassa muiden verbijohdosten ryhmään kuuluvaksi partisiippimuotoiset leksikaalistuneet sanat, joissa on partisiipin tunnuksen lisäksi jokin toinen adjektiivijohdin, yleensä *-inen*. Tällainen muu verbijohdos on esimerkiksi aineistossa esiintyvä *ymmärtäväinen*. Aineistossa näitä on yhteensä vain muutaman esiintymän verran, mutta ne eroavat muista adjektiivityypeistä ja myös partisiippiryhmästä sen verran, että on tarpeellista erottaa ne omaksi kategoriakseen.

3.2.2.4 Pronominaalit

Pronominikantaiset pronominaalit viittaavat johonkin puheena olevaan, tekstissä tai puheessa mainittuun asiaan. Pronominaalit luetaan kuuluvaksi adjektiivien luokkaan, vaikka ne ovat esimerkiksi voimakkaan deiktisyytensä eli kontekstisidonnaisuutensa vuoksi pronominiin kaltaisia. Ne eivät varsinaisesti kuvaa mitään ominaisuutta vaan viittaavat asiayhteydessä ilmenevään ominaisuuteen. Esimerkkejä pronominaaleista ovat *sellainen, tuollainen*. Pronominaalit voivat olla demonstratiivipronominikantaisia (*sellainen, tuommainen*), kvanttori-, indefiniitti- ja vertailupronominikantaisia (*kaikenlainen, minkäänlainen, erilainen*), relatiivi- ja interrogatiivipronominikantaisia (*jollainen, minkälainen*), proadverbikantaisia ja temporaalisia (*silloinen, taannoinen*) sekä lokatiivisia (*sikäläinen*). Pronominaaleista käytetään myös nimitystä proadjektiivit, mutta tässä tutkielmassa käytetään termiä pronominaalit. (ISK § 610.)

3.2.3 Taipumattomat adjektiivit

Viimeisenä adjektiiviryhmänä mainitaan taipumattomat adjektiivit (*kelpo, pikku, viime*). Nämä adjektiivit muodostavat substantiivin kanssa yhdyssanamaisen kokonaisuuden, eikä näissä tapauksissa substantiivin ja adjektiivin välissä voi lauseessa olla muita sanoja (*pikku tyttö*). Nämä adjektiivi-substantiiviparit voivat tiivistyä yhdyssanaksi (*pikkutyttö*). (ISK § 610.) Taipumattomat adjektiivit ovat siinä mielessä epäadjektiivimaisia syntaktiselta käyttäytymiseltään, että niitä ei yksinään voi käyttää lauseessa predikatiivina (*Kalle on *pikku*.) Ainoa mahdollisuus on käyttää taipumattomia adjektiiveja attributiivisesti (*viime* kerralla). (Hakulinen–Karlsson 1979: 78.)

3.3 Adjektiivien lauseenjäsentehtävät

Syntaksin kannalta adjektiiveilla on useita mahdollisia lauseenjäsentehtäviä. Aimo Hakasen (1973) mukaan adjektiivi muodostaa lauseessa adjektiivilausekkeen joko yksinään tai täydennysten, kuten aste- tai tavanmääritteiden kanssa. Adjektiivilauseke määrittää lauseessa substantiivia eli se toimii substantiivin attribuuttina, esimerkiksi

*Emme osta **vanhoja** laitteita.*

Adjektiivi toimii tavallisesti myös lauseen predikatiivina:

Laite on vanha.

Näiden perustehtävien lisäksi adjektiivi voi esiintyä myös subjektina ja objektina tai erityyppisinä adverbiaaleina. Adjektiivin ollessa subjektin tai objektin roolissa, puhutaan adjektiivin substantiivisesta tai adverbisesta käytöstä. Näistä esimerkkeinä mainitaan

Valmistautumattomat yllättyivät vähiten. (Substantiivikäyttö)

Tyttö lauloi kauniisti. (Adverbinen käyttö)

Adjektiivit esiintyvät myös adverbiaaleina, eli ne määrittävät genetiivinsijaisina toisia adjektiiveja (*ihanan valoisa*) tai adverbejä (*ihanan valoisasti*). Adjektiivin mahdolliset lauseenjäsentehtävät ovat siis subjekti, objekti, predikatiivi, attribuutti ja adverbiaali. (Hakanen 1973: 20; katso myös Pajunen 1998:78.) Jotkin adjektiivit esiintyvät ainoastaan tai enimmäkseen substantiivin etumääritteenä (*silkka, pikku*). Eräät näistä adjektiivitapauksista eivät myöskään taivu (*ensi, pikku*). (ISK § 603.) Suomessa ainoastaan attribuutteina esiintyviä adjektiiveja ovat taipumattomat adjektiivit (*viime vuonna*), korostavat adjektiivit (*pelkkä nolla*), adverbiaaliset adjektiivit (*oletettu murhaaja*) ja denominaaliset adjektiivit (*elollinen olento*). Yleisesti ottaen attributiivinen käyttö on suomen kielessä adjektiivien yleisin esiintymismuoto, kongruoivia attribuutteja on jopa 68,6 % kaikesta adjektiivien käytöstä. Seuraavaksi yleisimmät kategoriat ovat substantiivinen eli itsenäinen käyttö ja predikatiivikäyttö, mutta näiden molempien osuudet jäävät alle kymmeneen prosenttiin. (Hakulinen–Karlsson 1979: 77-79.)

Tämän tutkielman analyysiosiossa lauseenjäsentehtävät on jaettu neljään kategoriaan, jotka ovat attribuutti, predikatiivi, itsenäiset adjektiivit ja muut. Tämä nelijako on kuvailevuutta tutkittaessa tarkoituksenmukaisempi kuin jako kaikkiin mahdollisiin adjektiivien lauseenjäsentehtäviin, lisäksi kontekstin puute analyysivaiheessa tekee hankalaksi adjektiivien jakamisen eksaktisti juuri oikeisiin lauseenjäsenluokkiin. Attribuuttien runsaus tekstissä on merkki kuvailun runsaudesta, kun taas predikatiivinen ja itsenäinen esiintyminen ei juuri aikaansaa kuvailevuutta. Haluan pitäytyä tässä luokituksessa siksi, että voin tarkastella nimenomaan kuvailevuutta aikaansaavien lauseenjäsenyyppien käyttöä ja muutosta. Itsenäisestä käytöstä puhutaan useimmiten, kun adjektiivi on lauseessa subjektina tai objektina ja puhuttaessa jo edellä mainitusta

substantiivisesta käytöstä. Muiden luokkaan kuuluvat tämän tutkielman luokituksessa erilaiset adverbialiset adjektiivit.

3.4 Adjektiivien semanttiset luokittelut

3.4.1 Adjektiivien semanttiset ominaisuusluokat

R.M.W. Dixon (1983) jakaa adjektiivien ilmaiset semanttiset ominaisuudet tyyppeihin. Adjektiivien ilmaiset ominaisuudet muodostavat siis tyyppiluokkia, ja luokkajako perustuu adjektiivien merkitykseen. Semanttiset ominaisuusluokat ovat: dimensio (*suuri, kapea, pitkä*), fyysinen eli materiaallinen ominaisuus (*pehmeä, karhea, kevyt, kuuma, makea, valmis*), väri (*punainen*), inhimillinen ominaisuus (*onnellinen, julma, terve, antelias*), ikä (*vanha, uusi, nuori*), arvo (*hyvä, surkea, hieno*) ja vauhti (*hidas, nopea*). (Dixon 1983: 31.) Dixonin luokitus on tehty englannin kielen ominaisuudet huomioiden, mutta sitä voidaan soveltaa suomen kieleen, koska adjektiivien luokka on englannin tapaan myös suomessa avoin. Kielet ovat siis tältä osin samantyyppiset, ja voidaan ajatella, että ajattelu niiden taustalla on jossain määrin samankaltaista. Eri ominaisuusluokkiin kuuluvien sanojen esiintymistiheys on myöskin suomessa ja englannissa samantyyppistä. Pajunen (2000) esittää, että Dixonin mukaan englannissa fyysistä ja inhimillistä ominaisuutta ilmaisevia adjektiiveja on paljon, dimensiota, arvoa, ikää ja vauhtia ilmaisevia on melko vähän. Suomessa yleisyysuhteet näyttävät samantapaisilta; dimensiota ilmaisevia adjektiiveja on kuitenkin suhteessa enemmän kuin ikää, arvoa ja vauhtia ilmaisevia. Nämä neljä ryhmää ovat paljon pienempiä kuin fyysistä ja inhimillistä ominaisuutta ilmaisevat ryhmät. (Pajunen 2000: 47.) Aineiston käsittelyssä otetaan tässä tutkimuksessa huomioon adjektiivien yleiset yleisyysuhteet ja tutkittavana on myös se, miten yleisiä eri adjektiivityypit ovat ylioppilasaineissa suhteessa eri tyyppien yleisyyteen kielessä ylipäätään.

Pajunen (2000) kritisoi Dixonin luokittelua siitä, että se hänen mukaansa perustuu suppeaan typologiseen tutkimukseen, ja mukana ovat vain typologisesti yleisimmin adjektiiveina esiintyvät ominaisuustyyppit. Lisäksi jako voitaisiin tehdä toisinkin.

Esimerkiksi dimensio ja fyysinen ominaisuus ovat ontologian kannalta osittain päällekkäiset, tai ainakin niillä voisi olla yhteinen yläkategoria, joka ilmaisisi olion spatiaalisia ominaisuuksia, kuten ulottuvuutta ja kokoa. Pajunen huomauttaa, että kirjallisuudessa on esitetty muitakin ominaisuusluokituksia, jotka ovat osin epäyhtenäisiä; ulottuvuus (eli muoto) voi kuulua dimensionaalisiin ominaisuuksiin, fyysisiin ominaisuuksiin tai sitten olla kokonaan oma tyyppinsä. Samoin inhimilliset ominaisuudet voivat käsittää myös fyysisiä ominaisuuksia, vaikka näitä on inhimillisten olioiden lisäksi muilla elollisilla. (Pajunen 2000: 46.)

Semanttisen luokittelun taustalla on kirjallisuudessa ajatus siitä, että sanan semanttiset ominaisuudet määrittävät sen syntaktista käyttäytymistä. Tämä tarkoittaa sitä, että sanan merkitys voi määrittää, millä tavoin sanasta voidaan tehdä esimerkiksi johdoksia tai miten sitä voidaan taivuttaa. Se, millaisen ominaisuuden adjektiiviksi ilmaisee, määrittää adjektiivin komparoitumista ja sitä, millaisia astemääritteitä se saa. (Pajunen 2000: 46.) Leon Stassen (1997) on tehnyt ominaisuuksien tyypeistä ns. ominaisuushierarkian, johon vaikuttaa ennen kaikkea sanan syntaktinen käyttäytyminen. Maailman kielissä ominaisuuksien tyypejä ilmaistaan muillakin strategioilla kuin adjektiiveilla, esimerkiksi verbeillä, ja Stassenin mukaan ominaisuuden tyyppi vaikuttaa strategiaan, jolla se koodataan. Stassenin ominaisuushierarkiassa esiintyvät ominaisuuden tyypit eroavat Dixonin tyypittelystä hieman. Stassenilla on Dixonista poiketen myös muotoa (*pyöreä*), alkuperämateriaalia (*puinen*) ja sukupuolta (*miehininen*) ilmaisevat tyypit. Dixonilla alkuperämateriaalia ja muotoa ilmaisevat adjektiivit kuuluvat fyysisen tai materiaalisen ominaisuuden luokkaan, mutta Stassenin ajatuksen mukaan muoto on myös dimensionaalinen ominaisuus. Dixonin luokittelu kohdistuu tarkkaan ottaen vain johtamattomiin perusadjektiiveihin, ja näin ollen Stassenin alkuperämateriaalia ilmaiseva kategoria sekä sukupuoli-kategoria eivät johdettuna sisälly esimerkiksi Dixonin fyysisen ominaisuuden luokkaan. Tämän tutkimuksen analyysissä sukupuoli ja alkuperämateriaalia ilmaisevat adjektiivit on analysoitu fyysisen ominaisuuden kategoriaan, koska analysoitavana ovat myös muut adjektiivityypit johtamattomien perusadjektiivien lisäksi. Dixonin vauhti-luokka ei esiinny Stassenin luokittelussa lainkaan. (Stassen 1997: 167; katso myös Pajunen 2000: 50-51.)

3.4.2 Suhteelliset ja absoluuttiset adjektiivit

3.4.2.1 Suhteellista ominaisuutta ilmaisevat adjektiivit

Adjektiivit voidaan jakaa merkityksen mukaan absoluuttisiin ja relatiivisiin eli suhteellisiin adjektiiveihin. Suhteellisten ja absoluuttisten adjektiivien välillä ei ole selvää rajaa, koska myöskään niiden kuvaamia ominaisuuksia ei voida jakaa yksiselitteisesti kahteen. Orpana (1988) huomauttaa lisäksi, että adjektiivikategoriassa ylipäätään eri sanojen ekstensioiden tarkka määrittely on vaikeampaa kuin muiden sanaluokkien kohdalla. (Hakanen 1973: 20-21, Orpana 1988: 121.)

Adjektiivien keskeinen tehtävä on erilaisten suhteiden määrittäminen. Suhteelliset adjektiivit ilmaisevat substantiivin suhteellisia ominaisuuksia, jotka riippuvat substantiivin tarkoitteesta tai puhujan asenteesta. Tällaisia ovat esimerkiksi adjektiivit *pieni* ja *ihana*. Suhteellista ominaisuutta ilmaisevat adjektiivit ovat asteikollisia, ne komparoituvat (*pieni, pienempi, pienin*) ja voivat saada ominaisuuden intensiteetin astetta luonnehtivia astemääritteitä (*aika pieni*). Suhteelliset adjektiivit kuvaavat tyypillisesti sellaisia substantiivin tarkoitteen ominaisuuksia kuin ulkoinen hahmo tai muu fyysinen ominaisuus (*pieni, leveä, korkea*), suhteellinen ikä (*uusi, nuori*), luonteenpiirre tai mielentila (*herkkänahkainen*). Suhteellisiin adjektiiveihin kuuluvat myös subjektiivisesti arvottavat adjektiivit (*ihana*). Tällainen ominaisuus on riippuvainen puhujan arvoista, käsityksistä ja mielipiteistä. Suhteellista ominaisuutta ilmaisevat adjektiivit ovat usein rakennetyypiltään johtamattomia perusadjektiiveja, kuten juuri *pieni, suuri* tai *ihana*. (Hakanen 1973: 21.)

Osa suhteellisista adjektiiveista kuvaa ominaisuuksia, jotka ovat objektiivisesti havainnoitavia tai mitattavia, mikä tarkoittaa sitä, että niiden merkitys kussakin kielenkäyttötilanteessa on riippuvainen sen substantiivin tarkoitteesta, jota substantiivi määrittää. Esimerkiksi *suuri* tai *pieni* eivät itsessään eksaktisti määritä tarkoitteen kokoa, vaan suuruus tai pienuus saa merkityksensä substantiivin tarkoitteen mukaan: *pieni karhu* on kuitenkin suurempi kuin *suuri kärpänen*. Orpana (1988: 151) huomauttaa, että tällaiset suhteellista ominaisuutta ilmaisevat adjektiivit ymmärretään suhteessa jonkinlaiseen

normina pidettyyn ominaisuuden asteeseen. Suhteelliset adjektiivit muodostavat antonyymisia vastakohtapareja: *pieni* : *suuri*, *pitkä* : *lyhyt*, *painava* : *kevyt*. Näissä tapauksissa ominaisuuden suurempaa astetta ilmaiseva adjektiivi on yleensä parin neutraali osapuoli: On tavallista kysyä *Kuinka pitkä hän on?*, mutta kysymys *Kuinka lyhyt hän on?* sisältää jo ajatuksen puheena olevan henkilön fyysisestä lyhyydestä. (Hakanen 1973: 36-39.)

3.4.2.2 Absoluuttista ominaisuutta ilmaisevat adjektiivit

Absoluuttiset adjektiivit ovat suhteellisten vastakohta siinä mielessä, että ne kuvaavat ominaisuuksia, joita substantiivin tarkoitteella joko on tai ei ole, riippumatta puhujan asenteista. Esimerkkejä absoluuttisista adjektiiveista ovat *lasinen* ja *musiikillinen*. Näiden adjektiivien merkitys on vakio riippumatta siitä, mitä substantiivin tarkoitetta ne kulloinkin määrittävät. Esimerkiksi adjektiivi *tamperealainen* viittaa aina tiettyyn suomalaiseen kaupunkiin riippumatta siitä, onko adjektiivin pääsanana *mustamakkara*, *yliopisto* vai *jääkiekkjoukkue*. Absoluuttiset adjektiivit eivät yleensä saa intensiteettimääritteitä eivätkä komparoidu, mutta ne muodostavat tavallisesti asteikottomia vastakohtapareja (*elollinen:eloton*). Absoluuttisten adjektiivien intensiteettimääritteistä on kuitenkin huomautettava, että on toki mahdollista liittää intensiteettimäärite (*melko*, *erittäin* tms.) lähes mihin tahansa adjektiiviin. Tällöin adjektiivin merkitys muuttuu usein metaforiseksi ja myös relatiiviiseksi, jolloin adjektiivi ei enää lukeudu kyseisessä käyttöyhteydessä absoluuttisten vaan suhteellisten adjektiivien luokkaan.

Absoluuttiset adjektiivit ilmaisevat materiaalia (*lasinen*), ajallista tai paikallista alkuperää (*kivikautinen*, *kuopiolainen*), määräkää tai -kestoa (*30-vuotinen*) tai johonkin liittyvyyttä tai kuuluvuutta (*musiikillinen*, *viittomakielinen*). Luonteeltaan absoluuttisia ovat myös sellaiset substantiivin tarkoitteen tilaa ilmaisevat adjektiivit, joiden ilmaisema ominaisuus pätee joko kokonaan tai ei ollenkaan, esimerkiksi *elävä*, *kuollut*. Tällaiset absoluuttiset adjektiivit muodostavat komplementaarisuhteita toisiinsa nähden, eli mikäli vastaparin toinen puoli pätee, toinen on automaattisesti pätemätön, ts. samaa tarkoitetta ei voida yhtä aikaa kuvata molemmilla adjektiiveilla. Myös värit ovat perusmerkitykseltään

absoluuttisia, *punainen* on punainen riippumatta siitä, mistä substantiivin tarkoitteesta on kyse. Toisaalta väreillä on sävyeroja, jolloin niiden kohdalla adjektiivin osittainen komparaatio on mahdollista (vrt. *Taivas on mustempi kuin eilen.*) Absoluuttisilla adjektiiveilla on usein substantiivikanta tai ainakin -vastine (vrt. *puinen, ranskalainen*). (Hakanen 1973: 20-21, 35-37.)

4 Ylioppilasaineissa esiintyvien adjektiivien analyysi

4.1 Tutkimusaineiston adjektiivien syntaktiset ominaisuudet

4.1.1 Adjektiivien eri rakennetyypit

Tutkimusanalyysin ensimmäinen vaihe on eri rakenteellisten adjektiivityyppien esiintymämäärien tilastointi vuosikymmenittäin. Rakennetyyppejä ovat denominaalit eli nominikantaiset adjektiivit, johtamattomat perusadjektiivit, verbijohdokset sekä partisiipit, pronominikantaiset pronominaalit ja taipumattomat adjektiivit. Seuraava taulukko esittää eri rakenteellisten adjektiivityyppien osuudet aineistossa.

Rakennetyyppi	1950		1970		1990	
Denominaalit	128	42.7 %	138	46.0 %	127	42.3 %
Muut verbijohdokset	3	1.0 %	1	0.3 %	1	0.3 %
Partisiipit	32	10.7 %	49	16.3 %	34	11.3 %
Perusadjektiivit	120	40.0 %	106	35.3 %	134	44.7 %
Pronominaalit	11	3.7 %	5	1.7 %	3	1.0 %
Taipumattomat	6	2.0 %	1	0.3 %	1	0.3 %

Kaksi suurinta ryhmää jokaisella tutkimusvuosikymmenellä ovat nominikantaiset eli denominaalit adjektiivit ja johtamattomat perusadjektiivit. **Denominaaleja** adjektiiveja on 1950-luvun aineistossa 42,7 prosenttia kokonaisuudesta, 1970-luvulla 46 prosenttia ja 1990-luvulla 42,3 prosenttia. Denominaalit adjektiivit eivät voi esiintyä lausessa kuin attribuutteina, koska määrittämissuhteen merkitys muuttuu, jos adjektiivia käytetään predikaatiivisesti (Hakulinen–Karlsson 1979: 78-79). Tutkimusaineistossa denominaalit adjektiivit esiintyvätkin attribuutteina yleisesti:

*Karuimmankin jermun pää kumartui nöyränä **Taivaallisen** Komentajan edessä.*
(1950-luku)

*Viita ei lyyrikkona ole jyrkkä **poliittisessa** kannassaan.* (1970-luku)

*vaihtelut tuovat kaivattua virkistystä **jokapäiväiseen** elämään.* (1990-luku)

Lisäksi denominaalit adjektiivit esiintyvät tutkimusaineistossa itsenäisinä viitaten esimerkiksi tiettyä kansallisuutta edustavaan ihmiseen.

*Orjille ja vapaille, **kreikkalaisille** ja barbaareille minä* (1950-luku)

*Talvella 1942–43 **saksalaisia** työnnettiin taaksepäin.* (1970-luku)

maailman ongelmista ei kiinnosta sveitsiläisiä, jotka kansanäänestyksessä (1990-luku)

Perusadjektiiveja on 1950-luvulla tasan neljäkymmentä prosenttia, 1970-luvulla 35,3 prosenttia ja 1990-luvulla 44,7 prosenttia. Johtamattomien perusadjektiivien ja denominaalien adjektiivien luokkien keskinäisessä vertailussa huomionarvoista on se, että 1970-luvulla denominaaleja adjektiiveja esiintyy yli kymmenen prosenttiyksikön verran enemmän kuin johtamattomia perusadjektiiveja. Perusadjektiivien sisäisessä vertailussa taas 1990-luvun aineisto on kaikista kolmesta tutkitusta vuosikymmenestä suurin, 44,7 prosenttia. 1990-luvulla johtamattomien perusadjektiivien määrä suhteessa denominaaleihin adjektiiveihin ei ole kuitenkaan huomattavasti suurempi, eroa on vain noin kaksi prosenttiyksikköä. 1990-luvulla nämä kaksi luokkaa muodostavat lievästi suuremman osan kaikkien luokkien kokonaisuudesta kuin muilla tutkituilla vuosikymmenillä, eli niiden yhteinen prosenttiosuus 300 adjektiiviesiintymän aineistosta on suurempi kuin kahdella muulla tutkitulla vuosikymmenellä. Esimerkkejä perusadjektiivien käytöstä aineistossa ovat seuraavat:

*huonosti formalistiseen uskonnollisuuteen, jommoisen! <s> harrastelija kurjimuksen nähdessäänkin on **valmis** huomauttamaan: » (1950-luku)*

*on helpompi ymmärtää meitä tasa-arvoisempia kuin **Korkeampaa**. (1970-luku)*

*edustajat ovat jo menestyessään **rikkaita**, joillakin rikastuminen (1990-luku)*

1950- ja 1990-lukujen esimerkkilauseessa johtamaton perusadjektiivi toimii lauseessa predikatiivina, 1970-luvun lause on esimerkki adjektiivin esiintymisestä itsenäisenä.

Kolmanneksi suurin ryhmä kaikilla tutkituilla vuosikymmenillä on **partisiippien** ryhmä. 1970-luvun ryhmä on 49 esiintymällä (16,3 %) suurin, muiden kahden vuosikymmenen osuudet ovat 10,7 prosenttia (1950-luku) ja 11,3 prosenttia (1990-luku).

Aineistossa on sekä erittäin leksikaalistuneita partisiippeja että ei lainkaan leksikaalistuneita. Esimerkkejä leksikaalistuneista partisiipeista ovat mm. seuraavat esiintymät aineistossa.

*jolla hän tarkoitti myötätuntoista ja **uhrautuvaa** suhdetta (1950-luku)*

*Näistä minimaalisista löydöistä ovat **oppineet** sitten pitkän sovittelun (1950-luku)*

ohessa hän teki lisäksi suuria ja merkittäviä valtiollisia (1990-luku)

1950-luvun esimerkin adjektiiviksi *uhrautuva* ilmaisee inhimillistä ominaisuutta ja toimii lauseessa attribuuttina. Adjektiiviksi *oppinut* puolestaan on myös inhimillistä ominaisuutta ilmaiseva leksikaalistunut partisiippi, joka viittaa 'paljon opiskelleeseen henkilöön' ja on näin itsenäisenä lauseenjäsenenä lauseessaan. 1990-luvun adjektiiviesiintymä *merkittävä* puolestaan on arvoa ilmaiseva adjektiiviksi, ja myös se on lauseessaan attribuutti. Aineistossa on kuitenkin myös adjektiiviksi luokiteltavia ei-leksikaalistuneita partisiippeja:

nykyään elävien apinoiden aivoja kehittyneemmät. <s> *Nämä* (1950-luku)

valtaa vapauttava tunne – tutkimattomat ovat Jehovan tiet ja selittämättömät hänen pyhät tekonsa (1970-luku)

Akselin toisessa päässä ovat menestyvät, koulutetut ja hyvätuloiset kaupunkilaiset (1990-luku)

Näissä esimerkeissä 1950-luvun esiintymä *kehittynyt* on fyysistä ominaisuutta ilmaiseva ei-leksikaalistunut partisiippi, joka on lauseessaan predikatiivina. 1970-luvun *tutkimaton* ja *selittämätön* puolestaan ilmaisevat inhimillistä ominaisuutta ja ovat niin ikään predikatiivisia. 1990-luvun *menestyvä* ja *koulutettu* ilmaisevat niin ikään inhimillistä ominaisuutta mutta niitä käytetään attributiivisesti. Leksikaalistuneiden ja ei-leksikaalistuneiden partisiippien lisäksi aineistossa on esiintymiä, joiden leksikaalistumisen asteeseen on vaikea ottaa kantaa.

on tehtävä muita aineita palveleva ja käytännöllisyyttä korostava (1970)

. <s> *Ranska oli voimakas ja mahtava.* (1990)

1970-luvulla esiintyvä *palveleva* on jossakin määrin leksikaalistunut, kun taas *korostava* ei ole niinkään leksikaalistunut. *Palveleva* ei merkitse kirjaimellisesti palvelustöiden tekemistä, mutta tässä lauseyhteydessä merkitys ei ole kovin kaukana leksikaalistumattomasta merkityksestä. 1990-luvun esimerkissä lauseyhteys tekee adjektiivista *mahtava* siinä mielessä leksikaalistuneen, että arkikäytössä valtiosta ei käytettäisi näin inhimillistä ominaisuutta ilmaisevaa luonnehdintaa, joskin lekseemi *mahtava* on peruskäytössäkin melko leksikaalistunut.

Muiden verbijohdosten luokka on kautta aineiston erittäin pieni. 1950-luvulla esiintymiä on kolme, 1970-luvulla vain yksi ja 1990-luvullakin jäädään yhteen esiintymään. Muiden verbijohdosten esiintymät muutaman sanan konteksteineen ovat aineistossa seuraavat.

*päivät ! <s> Olin **tyytyväinen** tuohon selitykseen, (1950-luku)*

*tahtonsa, ovat vain **riippuvaisia** ruumiista, aivomolekyylien (1950-luku)*

*Kustaa IV ei ollut **häilyväinen**: suhtautuminen Napoleoniin (1950-luku)*

*<p> Legendojen Maria on hellä ja **ymmärtäväinen** äiti-hahmo. (1970-luku)*

*ja sai näin heidät **riippuvaisiksi** itsestään ja nujersi (1990-luku)*

Kaikki nämä muiden verbijohdosten luokkaan kuuluvat sanat on muodostettu johtamalla edelleen 1. partisiiipista (*tyytyvä, riippuva, häilyvä, ymmärtävä*). Käytetty johdin on kaikissa tapauksissa *-inen*. Kaikki nämä adjektiivilekseemit ilmaisevat suhteellista inhimillistä ominaisuutta, koska ne ovat melko leksikaalistuneita. Esimerkiksi *riippuvainen* ei merkitse konkreettista jossakin riippumista, vaan henkistä ominaisuutta. 1950-luvun toisessa esiintymässä *riippuvainen* olisi ehkä mahdollista tulkita myös fyysiseksi riippumiseksi, mutta inhimillinen riippuvaisuus on kuitenkin todennäköisempi tulkinta. 1970-luvun esiintymää lukuun ottamatta muiden verbijohdosten esiintymät ovat kaikki lauseyhteydessään predikatiiveja, 1970-luvun esiintymä *ymmärtäväinen* on attribuutti.

Pronominaaleja esiintyy 1950-luvun aineistossa yksitoista kertaa (3,7 %), mikä on yli kaksinkertainen määrä verrattuna 1970-luvun viiteen esiintymään (1,7 %). 1990-luvulla on vain kolme pronominaaliesiintymää (1 %). Esimerkki pronominaalisesta käytöstä on vaikkapa seuraava 1950-luvun lause, joka on mainittu jo johtamattomien perusadjektiivien kohdalla:

*huonosti formalistiseen uskonnollisuuteen, **jommoisen!** <s> harrastelija kurjimuksen nähdessäänkin on valmis huomauttamaan: » (1950-luku, huutomerkki ylioppilaskokelaan)*

Myös **taipumattomien** adjektiivien luokka on 1950-luvulla suurin verrattuna kahteen muuhun tutkittuun vuosikymmeneen; kuusi esiintymää. Nämä esiintymät ovat *ensi, eri,*

viime ja *koko* (kolme esiintymää). 1970-luvulla taipumattomia edustaa *koko*, joka esiintyy kerran. 1990-luvun aineistossa taipumattomia adjektiiveja edustaa niin ikään *koko* yhdellä esiintymäkerralla.

joku nelinryömin kulkeva olento ensi kerran yritti nousta (1950-luku)

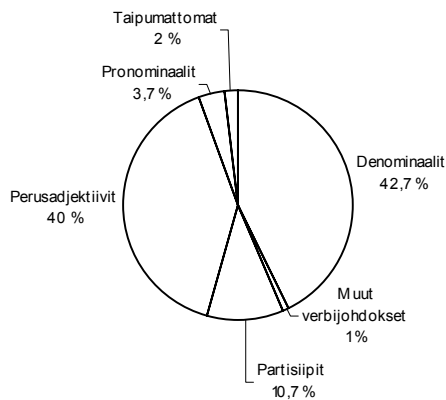
vapaata tahtoa, valinnanvapautta eri vaihtoehtojen välillä (1950-luku)

Einstein, mullistivat koko vanhan luonnonkäsityksen, (1950-luku)

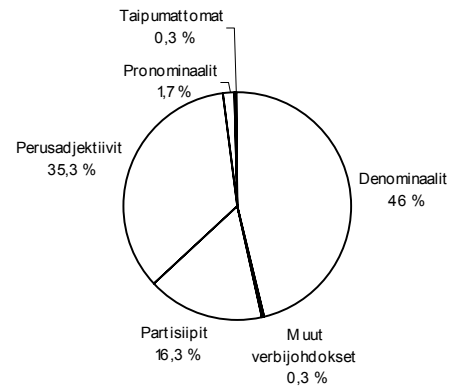
. <s> *Kaikki, koko elämä, muuttuu* (1970-luku)

Siksi näen luonnon ja koko elämän valon läpi (1990-luku)

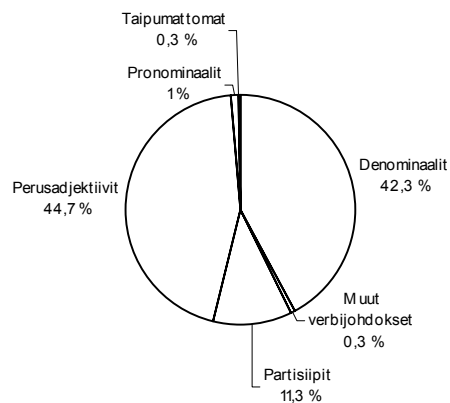
Kaavio 1. 1950-luku.

Kaavio 2. 1970-luku.

Kaavio 3. 1990-luku.

Kaaviot 1, 2 ja 3 esittävät rakenteellisten adjektiivityyppien osuudet eri vuosikymmenten aineistoissa.

4.1.2 Adjektiivit kontekstissaan: adjektiivien eri tehtävät lauseessa

Adjektiivien mahdollisia tehtäviä lauseessa ovat subjekti, objekti, predikatiivi, attribuutti ja adverbiaali. Tässä tutkielmassa lauseenjäsentehtävät on jaettu siten, että predikatiivi (*Poika on iloinen.*) ja attribuutti (*iloinen poika*) muodostavat omat luokkansa, subjekti ja objekti yhdistyvät itsenäisten luokaksi (*suomalaiset matkustelevat, pojat auttoivat suomalaisia*) ja muiden luokan muodostavat erityyppiset adverbiaalit. Tämä nelijako on selitetty tarkemmin teorialuvussa, ja on tarkoituksenmukainen tutkimuskysymysten kannalta. (Katso luokittelusta tarkemmin 3.3 Adjektiivien lauseenjäsentehtävät.)

Seuraavassa taulukossa esitellään eri lauseenjäsentehtävissä toimivien adjektiiviesiintymien osuudet aineistossa.

Asema lauseessa	1950		1970		1990	
Attribuutti	134	44.7 %	116	38.7 %	122	40.7 %
Itsenäinen	63	21.0 %	65	21.7 %	49	16.3 %
Muu	13	4.3 %	17	5.7 %	10	3.3 %
Predikatiivi	90	30.0 %	102	34.0 %	119	39.7 %

1950-luvun teksti tuntuu luettaessa korulausemaiselta ja kuvailevalta. Adjektiivien runsas käyttö attribuutteina on yksi kuvailevuutta aikaansaava tekijä. Aineiston pohjalta näyttää siltä, että attribuuttiluokka todellakin on 1950-luvulla huomattavan suuri verrattuna muihin lauseenjäsenluokkiin, jopa 44,7 prosenttia, eli lähes puolet koko 1950-luvun aineiston adjektiivistosta on attribuutteja! Tämä tutkimustulos tukee lukiessa syntyvää vaikutelmaa runsaasta kuvailevuudesta ja korulausemaisuudesta. Attribuutit muodostavat 1950-luvun aineistossa usein määritejonoja:

*jolla hän tarkoitti myötätuntoista ja uhrautuvaa suhdetta
esiäitimme on ollut joku karvapeitteinen, hirveän ruma
tavoin on tullut kadotettuina syntisinä armahdettuja jumalanlapsia,
ei ole puhdas ja täydellinen olento
minun on sumuisen, oudon ja tutkimattoman maailman*

Predikatiiveja on seuraavaksi eniten, 30 prosenttia. Itsenäisiä on viidesosa, 21 prosenttia ja muita 4,3 prosenttia. Esimerkkejä predikatiivisesta, itsenäisestä ja muusta käytöstä 1950-luvun aineistossa ovat seuraavat:

Predikatiivi: *Kustaa IV ei ollut **häilyväinen**: suhtautuminen Napoleoniin*

Itsenäinen: *<p> Jotkut **oppineet** ovat väittäneet,*

Muu: *Suomalaisten täytyi perääntyä yhä **kauemmaksi** pohjoiseen . <s>*

1970-luvulla attribuutteja on kaikista luokista edelleen eniten, 38,7 prosenttia, mutta ero predikatiiviluokkaan ei ole suuri; predikatiiveja esiintyy 34 prosenttia. Itsenäisten osuus 1970-luvulla on vajaan prosenttiyksikön verran suurempi kuin 1950-luvulla, samoin muiden luokkaan kuuluvia adjektiiveja on reilu yksi prosentti enemmän kuin 1950-luvulla. Esiintymien lukumäärässä tämä tarkoittaa kuitenkin vain kolmen neljän esiintymän eroa, joten ero ei varsinkaan itsenäisten luokan kohdalla ole merkittävä. Esimerkkejä adjektiivien käytöstä eri lauseenjäsentehävissä 1970-luvun aineistossa ovat mm. seuraavat:

Attribuutti: *<s> Kasvojen oraalia kehystävät **pehmeät madonnamaisesti kootut hiukset ja pitkä** puku laskeutuu raskaana, **erilaisten** valohämyjen*

Predikatiivi: *lapsensa tulevaisuutta, oli **levoton** kun poika alkoi*

Itsenäinen: *<s> Kasvojen **oraalia** kehystävät pehmeät*

Muu: *tehokasta valistusta, jota valitettavan harvat todella käyttävät **hyväkseen**.*

Attribuuttien ja predikatiivien ero tasoittuu entisestään **1990-luvulle** tultaessa. Attribuuttien luokka on edelleen suurin, mutta eroa predikatiiveihin on vain kolmen esiintymän ja noin yhden prosenttiyksikön verran. 1990-luvulla attribuutteja esiintyy 40,7 prosenttia ja predikatiiveja 39,7 prosenttia. Itsenäisiä adjektiiveja on 1990-luvulla parikymmentä esiintymää vähemmän kuin kahdella muulla tutkitulla vuosikymmenellä, 16,3 prosenttia. Myös muiden luokka on hieman pienempi kuin 1950- ja 1970-luvuilla: 3,3 prosenttia.

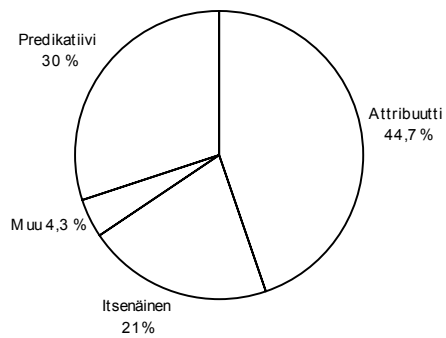
Attribuutti: ***rikas** aateli hoviin viettämään **kallista ja pröystäilevää** elämää*

Predikatiivi: *Ranska oli **voimakas ja mahtava**.*

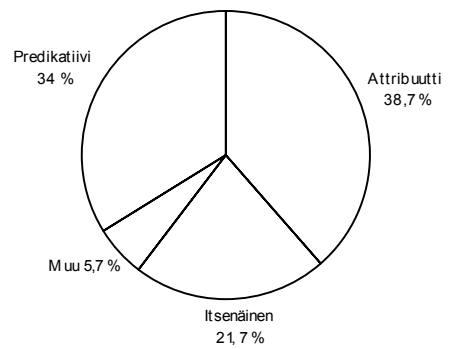
Itsenäinen: *Aateliset* köyhtyivät, ja

Muu: jos saastuminen jatkuu *entisellään*, eikä aktiivista

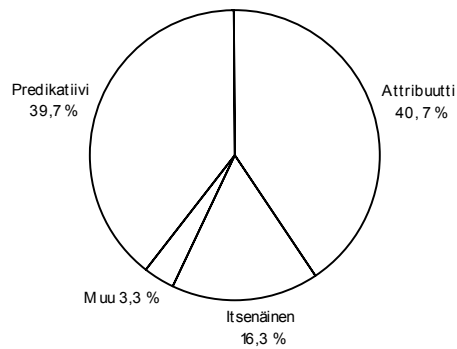
Kaavio 4. 1950-luku.

Kaavio 5. 1970-luku.

Kaavio 6. 1990-luku.

Kaaviot 4, 5, ja 6 esittävät eri lauseenjäsenten osuudet tutkittujen vuosikymmenien aineistoissa.

4.2 Sanasemanttinen analyysi

4.2.1 Ominaisuuksien semanttiset tyypit

Analysoitaessa aineiston adjektiivistoa sanasemantiikan kannalta ensimmäinen metodi on käyttää hyväksi R.M.W. Dixonin (1983: 31) esittämää luokitusta adjektiivien ilmaisemien ominaisuuksien semanttisista tyypeistä. Tässä tutkielmassa käytetyt luokat ovat *fyysinen ominaisuus*, *inhimillinen ominaisuus*, *arvo*, *dimensionaalinen ominaisuus*, *ikä*, *vauhti*, *väri* ja *muu*, joka on varattu mihinkään luokkaan yksiselitteisesti kuulumattomille adjektiiviesiintymille, joita ovat esimerkiksi pronominaalit.

Seuraava taulukko esittää eri semanttisten ominaisuusluokkien osuudet aineistosta, jonka laajuus on siis 300 adjektiiviesiintymää kultakin aikakaudelta, yhteensä 900 esiintymää. Jako esitetään sekä esiintymien lukumääränä että prosenttiosuutena.

Ominaisuuden tyyppi	1950		1970		1990	
Arvo	34	11.3 %	45	15.0 %	49	16.3 %
Dimensionaalinen ominaisuus	29	9.7 %	24	8.0 %	19	6.3 %
Fyysinen ominaisuus	107	35.7 %	71	23.7 %	58	19.3 %
Ikä	11	3.7 %	13	4.3 %	17	5.7 %
Inhimillinen ominaisuus	103	34.3 %	130	43.3 %	124	41.3 %
Vauhti	0	0.0 %	2	0.7 %	1	0.3 %
Väri	0	0.0 %	8	2.7 %	11	3.7 %
Muu	16	5.3 %	7	2.3 %	21	7.0 %

Suurin luokka 1970- ja 1990-lukujen aineistoissa on **inhimillistä ominaisuutta ilmaisevat adjektiivit**, ja 1950-luvullakin tämä luokka on vain neljä adjektiiviesiintymää pienempi kuin sen vuosikymmenen suurin ryhmä, fyysistä ominaisuutta ilmaisevat adjektiivit. Inhimillistä ominaisuutta ilmaisevia adjektiiviesiintymiä on keskimäärin jopa vajaa 40 prosenttia koko aineistosta, siis yli kolmasosa. 1950-luvulla esiintymien lukumäärä on prosentuaalisesti vajaan kymmenen prosenttiyksikköä pienempi kuin 1970- ja 1990-luvun aineistoissa. Suurin määrä tämän luokan esiintymiä on 1970-luvun aineistossa, joskin ero 1990-luvun lukumäärään on vain kuusi esiintymää. Inhimillistä ominaisuutta ilmaisevien adjektiivien suuri määrä aineistossa selittyy osin sillä, että tähän

semanttiseen ominaisuusluokkaan kuuluvien adjektiivien määrä on yleisestikin ottaen suuri suomen kielessä (Pajunen 2000: 47). Huomattavaa on, että 1950-luvun aineistossa inhimillistä ominaisuutta ilmaisevien adjektiivien määrä on selvästi pienempi kuin 1970- ja 1990-lukujen aineistoissa. Esimerkkeinä inhimillistä ominaisuutta ilmaisevista adjektiiveista lauseyhteydessään eri vuosikymmenillä ovat seuraavat adjektiivit:

Orjille ja vapaille, kreikkalaisille ja barbaareille minä (1950-luku)

sen ajan ihanteiden mukaan herkäksi ja henkistyneeksi, (1970-luku)

Lännessä sijaitsee arvaamaton ja alati epäluuloinen (1990-luku)

Kaikkiaan inhimillistä ominaisuutta ilmaisevia adjektiiveja esiintyy aineistossa hyvin runsaasti, ja kuten esimerkit osoittavat, niitä käytetään pääasiassa kuvailemaan jotakin puheena olevaa entiteettiä, toisaalta ne voivat olla myös itsenäisessä käytössä, kuten 1950-luvun esimerkki osoittaa.

Toiseksi suurin luokka on **fyysistä ominaisuutta ilmaisevat adjektiivit**. Tämän luokan sisällä esiintyy suurtakin vaihtelua aikakausien välillä. 1950-luvun aineistossa näitä adjektiiviesiintymiä on jopa enemmän kuin inhimillistä ominaisuutta ilmaisevia adjektiiveja, 35,7 prosenttia. Sen sijaan 1970- ja 1990-lukujen aineistossa tämä luokka on selvästi pienempi kuin inhimillistä ominaisuutta ilmaisevien adjektiivien luokka. Fyysistä ominaisuutta ilmaisevien adjektiivien luokka on 1950-luvulla huomattavan suuri verrattuna muihin vuosikymmeniin. 1970-luvulla fyysistä ominaisuutta ilmaisevia adjektiiviesiintymiä on 23,7 prosenttiyksikköä ja 1990-luvulle tullessa esiintymiä on enää 19,3 prosenttia aineistosta. Fyysisten ominaisuuksien luokka kuuluu inhimillisten ominaisuuksien tavoin suomen kielessä yleisestikin tiheästi esiintyvien adjektiiviluokkien joukkoon (Pajunen 2000: 47). Huomattavaa tämän tutkielman tutkimuskysymysten kannalta on, että eri aikakausien välillä esiintyy näinkin suurta vaihtelua fyysistä ominaisuutta ilmaisevien adjektiivien esiintymisessä. 1950-luvulla näiden adjektiiviesiintymien määrä on yli kolmasosa kokonaisuudesta (35,7 %), kun taas 1990-luvulla prosenttiosuus jää jopa alle viidesosaan (19,3 %). Fyysistä ominaisuutta ilmaisevien adjektiivien suuri määrä on merkki runsaasta kuvailevuudesta, joten siinä mielessä tutkimustulos on tältä osin odotuksenmukainen. Tähän luokkaan kuuluvia adjektiiveja käytetään aineistossa runsaasti kuvailemaan puheena olevaa entiteettiä,

erityisesti 1950-luvun aineistossa tämän luokan adjektiiveja on runsaasti ja ne muodostavat usein pitkiä määritejonoja:

*Olen varma, että jos tuollainen **pitkätukkainen** ja **-partainen**, **roteva olento** ilmestyisi **suuri**, **ryhmyinen** nuija kädessään jonkun **keltakaulaliinaisen**, **valkosukkaisen** ja monenlaisille **voimakkaille** yrteille tuoksuvan olennon eteen,*

Edellä mainitussa 1950-luvun aineiston esimerkissä fyysistä ominaisuutta ilmaisevia adjektiiveja käytetään suorastaan maalailevaan attributiiviseen kuvailuun. Vastaavantyyppistä kuvailua löytyy toki myös esimerkiksi 1970-luvun aineistosta:

*Kasvojen **oraalia** kehystävät **pehmeät madonnamaisesti kootut hiukset** ja **pitkä puku laskeutuu raskaana**, erilaisten valohämyjen--.*

Myös 1990-luvulla fyysistä ominaisuutta ilmaisevia adjektiiveja käytetään runsaasti:

*Pohjoinen luonto on **karu** mutta **kaunis**.*

Kolmanneksi eniten aineistossa esiintyy **arvoa ilmaisevien adjektiivien** luokkaan kuuluvia sanoja. Tämä poikkeaa Pajusen (2000: 47) eri luokkien yleisyysuhteita koskevasta jaottelusta, koska hänen mukaansa suomessa on dimensionaalista ominaisuutta ilmaisevia adjektiiveja enemmän kuin arvoa ilmaisevia. Ilmiö saattaa näiden ylioppilasaineiden kohdalla selittyä sillä, että tutkimusaineistossa mukana olevat aineet ovat aineiston laajuuden vuoksi valikoituneet edustamaan ylioppilasainekorpuksen kunkin aikakauden alkupuolta. Aineet on koodattu korpuksen samassa järjestyksessä kuin ne ovat ylioppilasainekokoelmissa, ja näissä kokoelmissa aineet puolestaan ovat siinä järjestyksessä kuin ylioppilaskokeessa tehtävänannot ovat olleet. Uskonnolliset aiheet ovat perinteisesti olleet tehtävänannoissa ensimmäisenä, ja näin ollen tämän tutkielman tutkimusaineiston aineiden aiheet ovat pitkälti näitä uskonnollisaiheisia aineita erityisesti 1950- ja 1970-lukujen kohdalla.. Tämä aihepiiri saattaa selittää arvoa ilmaisevien adjektiivien suurta määrää tutkimusaineistossa. Useissa tapauksissa arvoa ilmaisevia adjektiiveja käytetään itsenäisesti esimerkiksi viittaamaan persoonalliseen tai abstraktiin pahaan tai hyvään, mikä sopii uskonnolliseen ja myös filosofiseen aiheistoon hyvin:

*<s> Ihminen voi valita **hyvän** ja **pahan** tai **hyvän** ja **paremman** välillä. (1950-luku)*

. <s> *Hyvän ja pahan taistelussa oikeus lopulta palkitaan*, (1990-luku)

Eri aikakausien aineistoissa esiintyy arvoluokan sisällä keskinäistä vaihtelua kaikkiaan vain muutaman prosenttiyksikön verran. 1990-luvun aineistossa arvoa ilmaisevien adjektiiviesiintymien luokka on suurin, 16,3 prosenttia. Seuraavaksi eniten näitä adjektiiviesiintymiä on 1970-luvulla, 15 prosenttia. 1950-luvulla arvoadjektiiviesiintymiä on suhteessa vähiten, 11,3 prosenttia. Arvoa ilmaisevat adjektiivit eivät ole kovinkaan kuvailevia, joten tutkimustulos tukee tässäkin tutkimushypoteesia. Lisäksi suuri osa arvoadjektiiveista esiintyy itsenäisenä, eli viittaa esimerkiksi lauseen subjektina olevaan *hyvään* tai *pahaan*. Tällöinkään ei ole kyse minkään entiteetin ominaisuuden kuvailusta, vaan pikemminkin esimerkiksi uskonnollisaiheisessa aineessa konkreettisen hyvän tai pahan toimijan nimeämisestä.

Neljänneksi suurin ryhmä aineistossa ovat jo mainitut **dimensionaalista ominaisuutta ilmaisevat adjektiivit**. Ryhmän sisäistä vaihtelua aikakausien välillä on jonkin verran: 1950-luvulla esiintymiä on eniten, 9,7 prosenttia, kun taas 1970-luvun aineistossa dimensiota ilmaisevia adjektiiveja on 8 prosenttia ja 1990-luvulla 6,3 prosenttia. Dimensionaalisia adjektiiveja käytetään lauseissa pääasiassa attribuutteina ja predikatiiveina.

Attribuutti: <s> *Voimme kuvitella sen **suunnattoman pitkien** ajanjaksojen takaisen* (1950-luku)

Attribuutti: <s> *Tanskassa ovat taas **suuret** ns. ateriatunkiot esihistoriallisen asutuksen merkkeinä*. <s> (1950-luku)

Predikatiivi: *sisällissotaa kuvaavien, miltei dokumentaarisilta tuntuvien jaksojen sosiaalinen todistusvoima on **suuri***. (1970-luku)

Viidenneksi suurin luokka 1950- ja 1970-lukujen aineistossa on niin sanottu **muiden** luokka, 1990-luvun aineistossa tämä luokka on hieman suurempi kuin edellä mainittu dimensioluokka. Kaiken kaikkiaan tämä luokka on jo kokonaisuuteen nähden erittäin pieni, 1950-luvulla tähän luokkaan luokiteltavia sanoja on 5,3 prosenttia, 1970-luvulla vain reilut kaksi prosenttia ja 1990-luvulla 7 prosenttia. 1990-luvun muiden luokka on suurin suhteessa muihin aikakausiin. Muiden luokkaan on luokiteltu adjektiiviesiintymät,

jotka eivät yksiselitteisesti kuulu mihinkään semanttiseen ominaisuusluokkaan. Monet näistä sanoista ovat pronominkantaisia adjektiiveja eli niin sanottuja pronominaaleja, joiden merkitys on deiktinen eli realisoituu aina vasta puhehetkessä. Tällaisia sanoja ei voida siis jakaa mihinkään ominaisuusluokkiin, koska ne eivät sinällään ilmaise mitään ominaisuuden tyyppiä. 1950-luvun aineistossa muiden luokkaan kuuluvia adjektiiveja ovat *jommoinen, tuommoinen, jälkimmäinen, kyseellinen, sellainen* (kolme esiintymää), *tällainen* (kaksi esiintymää), *satunnainen, eri, semmoinen, minkälainen, tuollainen* ja *monenlainen*. 1970-luvulla muiden luokkaan kuuluvia sanoja on vain kuusi: *eräs, arvoinen* ja *sellainen* (neljä esiintymää). 1990-luvun aineistossa tähän luokkaan luokiteltavia sanoja ovat *lukumääräinen, sellainen, erilainen, näennäinen, kuuluva, alkukesäinen, keväinen, mukainen* (kaksi esiintymää), *mahdollinen* (kaksi esiintymää), *arvoinen, ajankohtainen, millainen, tunnettu, yhteinen, vähä, jokapäiväinen, enempi, luokaton*. Näistä sanoista osan luokittelu on hieman tulkinnanvarainen. Esimerkiksi sana *luokaton* voisi olla myös arvoa ilmaiseva adjektiivi, jos sitä olisi kontekstissaan käytetty abstraktissa, leksikaalistuneessa merkityksessä. Kyseisen esiintymän konteksti on

Haluamme lukion lisäksi luokattomaksi elämän, jotta--.

Puheena on siis niin sanottu *luokaton lukio*. Tässä kohtaa on tulkinnanvaraista, tarkoittaako kirjoittaja 'luokattomuudella' sen leksikaalistunutta merkitystä 'huono, kelvoton, arvoton' (KS 2006: 109), mutta loogisemmalta vaikuttaa, että tarkoitus on puhua yhteiskuntaluokista ja siitä, että toiveena olisi ihmisten eriarvoistamisesta vapaa elämä. Kukapa nyt arvotonta, huonoa elämää haluaisi! Muiden luokassa on lisäksi esimerkiksi adjektiivi *jokapäiväinen*. Tämän voisi katsoa kuuluvan myös esimerkiksi arvoa ilmaisevien adjektiivien luokkaan. Tällöin merkitys olisi 'arkinen, tavallinen, arvoton'. *Alkukesäinen* ja *keväinen* taas voisivat viitata joissakin konteksteissa myös ikään, mutta kontekstin puutteessa tulkintaa ei voi pitää yksiselitteisenä. *Tunnettu* voisi puolestaan viitata inhimilliseen tuntemiseen, ja kuulua täten inhimillistä ominaisuutta ilmaisevien adjektiivien luokkaan. Tämä tulkinta on kuitenkin vähintäänkin ontuva.

Ikää ilmaisevien adjektiivien luokka on kaikista kategorioista kolmanneksi pienin, sitä pienempiä ryhmiä ovat vain vauhtia ja väriä ilmaisevien adjektiivien luokat. Ikää ilmaisevia adjektiiveja on 1950-luvulla 11 esiintymää ja 1970-luvulla 13 esiintymää, ja

1990-luvulla muutama esiintymä enemmän kuin kahdella aikaisemmalla aikakaudella, 17 esiintymää. Ikää ilmaisevien adjektiivien osuus kokonaisuudesta on 1950-luvulla 3,7 prosenttia, 1970-luvulla 4,3 prosenttia ja 1990-luvullakin vain 5,7 prosenttia. Ikää ilmaisevat adjektiivit ovat aineistossa niin absoluuttisia iän ilmauksia kuten *kuusivuotias* kuin suhteellisempiäkin sanoja, kuten *uusi*, *vanha*, *entinen* ja *nykyinen*:

*<s> Hän oli tuo **vanha**, työn kumaraan painama vaimo, (1950-luku)*

*saavutusten merkitystä, välittää **entisten** ja **nykyisten** ihmisten ajatuksia ja luoda **uutta** yhteiskunnassamme .<s> (1970-luku)*

*Hyvän ja pahan taistelussa oikeus lopulta palkitaan, mikä luo **kuusivuotiaan** elämään turvallisuutta ja antaa pohdittavaa koululaisellekin. <s> (1990-luku)*

Väriä ilmaisevia adjektiiveja ei 1950-luvun aineistossa esiinny lainkaan. 1970-luvulla on kahdeksan esiintymää, 2,7 prosenttia kaikista adjektiiviesiintymistä. 1990-luvun ryhmä on kolmesta aikakaudesta väriadjektiivien osalta suurin, 11 esiintymää eli 3,7 prosenttia kokonaisuudesta. 1970-luvun aineistossa esiintyvät useimmiten värit *sininen*, *valkoinen* ja *punainen*. Näistä monet esiintymät ovat suomalaiskansallisesti merkittävässä kontekstissa viitaten joko Suomen lipun väreihin tai vaihtoehtoisesti sisällissodan aikaiseen kansan kahtiajakautumiseen, ”punaisiin ja valkoisiin”. Seuraavissa esimerkeissä 1970-luvulta tekstikonteksti osoittaa, että kirjoittaja mainitsee myös ”siniristilipun” ja huomaa väreissä yhtäläisyyden maalaustaiteen väriervalintoihin. Molemmat esimerkit ovat peräisin saman kirjoittajan kynästä.

*Angelico maalasi madonnan viitan **siniseksi**.*

***Sininen** ja **valkoinen** ovat myös usein käytetyt Madonnan vaatetuksen väreinä.*

Seuraavissa 1970-luvun esimerkeissä puolestaan on kyse edellä mainituista poliittisista puolueista, ”punaisista ja valkoisista”, ja adjektiivit esiintyvät itsenäisesti:

*ruustinna siksi, että **punaisten** toiminta on uhkana--*

*kovinkaan tarkoin, mitä **punaisten** ja **valkoisten** hallitukset päättivät,*

Väriadjektiivit esiintyvät lisäksi yleisesti attribuutteina ja predikaatiiveina. 1990-luvun aineistossa on mielenkiintoinen esimerkki väriadjektiivin itsenäisestä käytöstä ilman, että kyseessä olisi adjektiivin leksikaalistuminen tarkoittamaan tiettyä asiaa. Tässä adjektiivin itsenäinen käyttö antaa tekstille taiteellisen sävyn.

Oranssi narahtaa mustan ladon katolla.

Kyseisen ylioppilasaineen otsikko onkin ”Pohjoinen luonto taiteilijan aiheena.” Itsenäisenä lauseessa esiintyy väriadjektiivi *oranssi*, *musta* sen sijaan on lauseessa konventionaalisempi attribuuttijäsen.

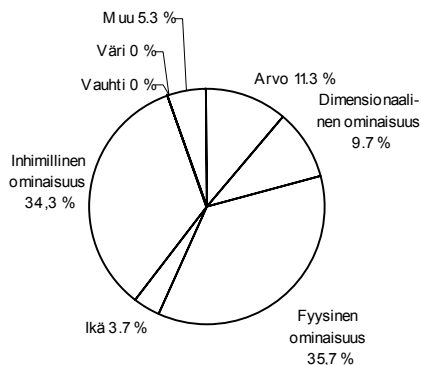
Vauhtia ilmaisevia adjektiiveja ei aineistossa juuri esiinny. Ainoat tämän luokan edustajat ovat 1970-luvun aineistossa: *nopeaa* (nopea) ja *hitaampaa* (hidas) sekä 1990-luvun aineistossa *hitaalle* (hidas). 1970-luvun kaksi adjektiivia muodostavat vain 0,7 prosenttiosuuden kokonaisuudesta omalla esiintymävuosikymmenellään, ja 1990-luvulla vauhtia ilmaisevien adjektiivien osuus on vielä pienempi: 0,3 prosenttia.

Kokonaisuutena semanttisten ominaisuusluokkien taulukosta nousee esiin joitakin huomionarvoisia seikkoja. Ensinnäkin analyysi paljasti, että suurta muutosta eri luokkien keskinäisissä yleisyysuhteissa ei ole tapahtunut eri tutkittujen vuosikymmenten välillä, vaikka arkikokemus ylioppilasaineiden lukemisesta kertoo kielen muuttuneen hyvinkin paljon. Muutos ei siis näy tilastollisesti ainakaan ominaisuuden semanttisten tyyppien luokittelujen kohdalla. Toisaalta adjektiivistossa pienetkin tilastolliset muutokset ovat merkittäviä, koska kyseessä on nimenomaan kuvailemiseen käytetty sanaluokka. Taulukkoa tarkasteltaessa huomataankin, että 1950-luvun aineistossa esiintyy fyysistä ominaisuutta ilmaisevia adjektiiveja huomattavan paljon verrattuna kahden myöhemmän vuosikymmenen vastaavan luokan esiintymämääriin. 1950-luvun aineistossa on noin kolmekymmentä fyysistä ominaisuutta ilmaisevaa adjektiiviesiintymää enemmän kuin 1970-luvulla ja 1990-luvulle tultaessa ero 1950-luvun aineistoon on liki 20 prosenttiyksikköä ja peräti 51 esiintymää. 1950-luvulla on siis fyysistä ominaisuutta ilmaisevia adjektiiviesiintymiä lähes kaksinkertainen määrä verrattuna 1990-luvun aineistoon. 1950-luvulla voidaan siis ajatella käytetyn ainakin tämän tutkielman aineistossa mukana olevissa aineissa runsaasti henkilön tai muun kohteen fyysisten ominaisuuksien kuvailuun käytettyjä sanoja. Kuvailevuuden kannalta on kuitenkin hieman yllättävää, että väriä ilmaisevia adjektiiveja ei 1950-luvun aineistossa esiinny lainkaan, tosin näitä on hyvin vähän koko aineistossa ylipäänsä.

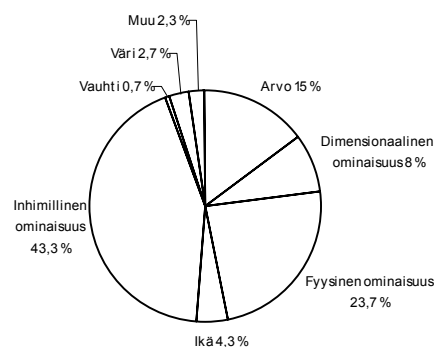
Toinen huomattava seikka on arvoadjektiivien runsas esiintyminen kautta aineiston. Näiden adjektiivien osuus on vähäisimmillään 1950-luvulla ja suurimmillaan 1990-luvulla, mikä onkin korulauseisuuden tutkimuksen kannalta odotuksenmukaista. Arvoa ilmaisevat sanat eivät ole kovinkaan kuvailevia, vaan nimensä mukaisesti enemmänkin arvottavia, joten niitä ei olettaisikaan kuvailevassa tekstityypissä runsaasti esiintyvän. Kaiken kaikkiaan arvoa ilmaisevien adjektiivien osuus on jokaisella tutkitulla aikakaudella verrattain suuri, yli kymmenen prosenttia, 1990-luvulla jopa reilut 16 prosenttia. Aineiden aiheet ovat tutkituissa aineissa uskonnollisia, mikä saattaa selittää arvoa ilmaisevien adjektiivien kuten *hyvä* ja *paha* runsasta esiintymistä aineistossa. Suomen kielessä arvoadjektiiveja esiintyy yleisesti ottaen vähemmän kuin dimensionaalisia adjektiiveja, mutta tutkimusaineistossa arvoa ilmaisevia adjektiiveja on joka vuosikymmenellä selvästi enemmän kuin dimensionaalisia adjektiiveja. Ylioppilasaineiden yleiset tyylinormit voivat ehkä selittää tätä ilmiötä, koska ylioppilasaine on erityisesti nykyään nimenomaan kantaaottava, pohtiva teksti, jossa eri ilmiöiden arvottaminen voi aiheesta riippuen olla hyvinkin keskeistä. Tutkimusaineistossa suurin ero arvo- ja dimensioluokkien välillä onkin lähimpänä nykypäivää kirjoitetuissa 1990-luvun aineissa.

Kaaviot 7, 8 ja 9 esittävät semanttisten ominaisuusluokkien adjektiivien osuudet eri vuosikymmenten aineistoissa.

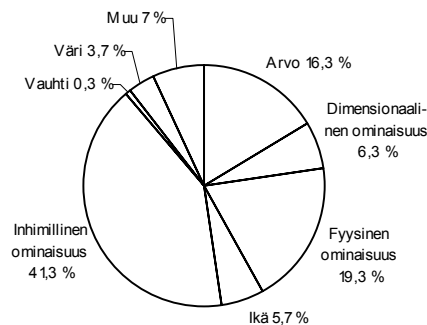
Kaavio 7. 1950-luku.

Kaavio 8. 1970-luku.

Kaavio 9. 1990-luku.

4.2.2 Absoluuttista ja suhteellista ominaisuutta ilmaisevat adjektiivit

Seuraava taulukko osoittaa suhteellista ja absoluuttista ominaisuutta ilmaisevien adjektiivien osuudet kokonaisuudesta. Kuten semanttisten ominaisuusluokkien kohdalla, myös absoluuttisten ja suhteellisten adjektiivien osuus esitetään sekä esiintymien lukumääränä että prosenttiosuutena.

Adjektiivityyppi	1950		1970		1990	
Absoluuttiset adjektiivit	69	23.0 %	71	23.7 %	67	22.3 %
Suhteelliset adjektiivit	231	77.0 %	229	76.3 %	233	77.7 %

Kahtiajako suhteellista ja absoluuttista ominaisuutta ilmaiseviin adjektiiveihin on samansuuntainen kaikilla kolmella tutkittavalla aikakaudella: suhteellista ominaisuutta ilmaisevia adjektiiveja on noin neljä viidesosaa kaikista adjektiiviesiintymistä. Absoluuttista ominaisuutta ilmaisevia adjektiiveja on näin vain reilut 20 prosenttia kokonaisuudesta. 1990-luvulla suhteellisia adjektiiveja on kaikkein eniten verrattuna absoluuttisiin: Jopa hieman yli 77 prosenttia. Kahdella aikaisemmalla vuosikymmenellä suhteellisten adjektiivien prosenttiosuudet ovat 77 % (1950) ja 76,3 % (1970). Eri aikakausilla ei siis esiinny suurta vaihtelua suhteellisten ja absoluuttisten adjektiivien keskinäisissä yleisyysuhteissa.

Suhteellista ominaisuutta ilmaisevien adjektiivien suuri määrä on siinä mielessä odotuksenmukainen, että suomen kielessä on ylipäänsä vain melko vähän adjektiiveja, jotka ovat yksiselitteisesti tulkittavissa absoluuttista ominaisuutta ilmaiseviksi. Useassa tapauksessa luokittelu on tulkinnanvaraista, esimerkiksi seuraavien aineistossa melko usein esiintyvien adjektiivien kohdalla: *vapaa*, *valmis*, *oikea*, *puhdas*, *täydellinen*, *tosi*. Nämä kaikki ovat siinä mielessä suhteellisten ja absoluuttisten adjektiivien rajatapauksia, että esimerkiksi *vapaa* ja *valmis* komparoituvat osittain, *vapaa* – *vapaampi*, mutta ei **vapain* ja *valmis* – *valmiimpi?*, mutta **valmiin*. Samoin *oikea* – *oikeampi*, mutta **oikein* ja *tosi* – *todempi?* mutta ei mahdollinen **tosin*. *Vapaa* ilmaisee ominaisuutta, joka pätee joko kokonaan tai ei ollenkaan riippumatta puhujan mielipiteestä, joten se on luokiteltu absoluuttista ominaisuutta ilmaiseviin adjektiiveihin. *Oikea* ja *tosi* taas ilmaisevat ominaisuutta, joka on jossain määrin riippuvainen puhujan tulkinnasta ja asenteista. Siksi ne on luokiteltu suhteellista ominaisuutta ilmaiseviin adjektiiveihin. *Puhdas* ja *täydellinen* komparoituvat täydellisesti, joten ne voidaan luokitella suhteellista ominaisuutta ilmaiseviin adjektiiveihin, vaikka ne ilmaisevatkin ominaisuutta, joka joko pätee tai ei päde ja niillä on molemmilla komplementaariset vastakohtaparit *puhdas* : *epäpuhdas* ja *täydellinen* : *epätäydellinen*.

4.3 Adjektiivien esiintyvyys ylioppilasaineissa

4.3.1 Adjektiivien lukumääräinen esiintyvyys aineissa eri vuosina

Yksi ylioppilasaine on noin kahdensadan sanan mittainen. Halusin selvittää, kuinka paljon adjektiiveja yhdessä aineessa keskimäärin on. Voisi kuvitella, että kuvailevalta ja korulausemaiselta vaikuttavassa aineessa on enemmän adjektiiveja kuin arkikielisemmässä. Oletuksena siis voi pitää, että 1950-luvun aineistossa esiintyy enemmän adjektiiveja kuin 1990-luvun aineistossa.

Adjektiiviesiintymät olivat analyysivaiheessa Excel-tiedostossa, jossa yhdessä sarakkeessa on nähtävillä kunkin adjektiiviesiintymän sanamääräinen etäisyys edelliseen ja seuraavaan esiintymään. Näiden tietojen avulla on mahdollista laskea, kuinka paljon yhdessä ylioppilasaineessa on keskimäärin adjektiiveja. Adjektiiviesiintymiä kunkin

vuosikymmenen aineistoissa on 300 ja yhdessä ylioppilasaineessa on keskimäärin 200 sanaa. Käytetty laskukaava on seuraava:

$$\frac{300}{\text{sanamäärä}} \cdot 200,$$

missä *sanamäärä* on aineistossa olevan vuosikymmenen sanojen määrä eli $(i_1 - i_n)$. i_1 on aineistossa olevan vuosikymmenen ensimmäisen sanan indeksi ja i_n on aineistossa olevan vuosikymmenen viimeisen sanan indeksi.

Laskun lopputuloksena selvisi, että 1950-luvun aineistossa adjektiiveja on keskimäärin 8,05 kappaletta ainetta kohti, 1970-luvulla 8,16 kappaletta ja 1990-luvulla 6,42. Tulos on eräiltä osin hieman ennakko-oletuksen vastainen. 1950-luvun teksti vaikuttaa korukielisemmältä ja kuvailevammalta 1970-lukulaiseen verrattuna, mutta tilastollisesti tässä aineistossa adjektiiveja esiintyy 1970-luvulla hieman enemmän kuin 1950-luvulla, tosin ero on noin yhden kymmenesosan luokkaa. Sen sijaan ennakko-oletusta tukee merkittävästi tulos, jonka mukaan 1990-luvun aineistossa on lähes kaksi adjektiivia ainetta kohti vähemmän kuin kahdella aikaisemmalla tutkitulla vuosikymmenellä. Ainakin adjektiivien käytöllä aikaan saatava runsas kuvailevuus vähenee siis merkittävästi 1990-luvulle tultaessa adjektiivien käytön vähenemisen myötä.

Kaavio 10. Keskimääräiset adjektiivien määrät yhtä ylioppilasainetta kohti eri vuosikymmenten aineistoissa.

Leksikaalinen rikkaus on yksi korulauseisuutta aikaansaava tekijä. Voidaan olettaa, että jos tekstissä on käytetty useita eri lekseemejä samojen sanojen toistamisen sijaan, kieli on suhteellisen rikasta. Näin ollen tutkimushypoteesin mukaisesti 1950-luvun ylioppilasaineissa olettaisi esiintyvän eri adjektiivilekseemejä enemmän kuin 1970- ja 1990-lukujen teksteissä. Tutkielman aineistona olevasta lekseemitaulukosta käykin ilmi, että 1950-luvun aineistossa on kaikkiaan 224 eri adjektiivilekseemiä, kun 1970-luvulla lekseemejä on 202 ja 1990-luvulla 204. Jokaisella vuosikymmenellä aineisto on 300 esiintymän laajuinen, joten 1950-luvun aineistossa esiintyy noin kaksikymmentä adjektiivilekseemiä enemmän kuin kahdella myöhemmällä vuosikymmenellä. Tästä seuraa se, että yhdellä lekseemillä on keskimäärin vähemmän esiintymiä aineistossa, jossa lekseemejä on lukumäärällisesti enemmän. 1950-luvun yleisin adjektiivilekseemi on *hyvä*. Se esiintyy aineistossa 11 kertaa. Seuraavaksi yleisimmät adjektiivilekseemit *pitkä*, *suuri* ja *voimakas* esiintyvät kukin aineistossa seitsemän kertaa. Kaikki muut lekseemit esiintyvät 1-4 kertaa. Neljä kertaa esiintyviä adjektiivilekseemejä on 1950-luvun aineistossa vain kuusi. Lekseemit ovat *esihistoriallinen*, *oikea*, *syvä*, *valmis*, *vapaa* ja *varma*. Kolme kertaa esiintyviä adjektiivejakin on vain viisi: *epämääräinen*, *koko*, *sellainen*, *selvä* ja *vanha*. Kaksi kertaa esiintyviä adjektiivilekseemejä on 17. 1950-luvun aineistossa on 190 adjektiivilekseemiä, jotka esiintyvät vain kerran. Yhdellä adjektiivilla ei siis ole 1950-luvulla kovinkaan montaa esiintymäkertaa.

1970-luvulla yleisimmin esiintyvät adjektiivilekseemit ovat *saksalainen* ja *suuri*, jotka esiintyvät kumpikin kahdeksan kertaa. Seuraavaksi eniten esiintymiä on adjektiivilla *oma*, kuusi esiintymää. *Entinen*, *pieni*, *tärkeä* ja *venäläinen* esiintyvät kukin viisi kertaa. Kahdesta neljään kertaa esiintyviä adjektiivilekseemejä on 1970-luvun aineistossa 46 kappaletta, mikä on huomattavasti enemmän kuin 1950-luvun aineistossa. Yhden kerran esiintyviä lekseemejä 1970-luvun aineistossa on 147 kappaletta, kun niitä 1950-luvulla on peräti 190.

1990-luvun aineiston yleisimmin esiintyvä adjektiivi on *hyvä*, kuten 1950-luvullakin. Sillä on 1950-luvun tapaan 11 esiintymää. Seuraavaksi eniten esiintyviä lekseemejä

1990-luvun aineistossa ovat *sveitsiläinen* (9 esiintymää), *suuri* (7 esiintymää), *aikuinen* (5 esiintymää) ja *oma* (5 esiintymää). *Suomalainen*, *tärkeä* ja *vapaa* esiintyvät jokainen neljä kertaa. Kolme kertaa 1990-luvun aineistossa esiintyviä adjektiivileksemejä on kymmenen, ja kaksi kertaa esiintyviä peräti 35. Yhden kerran esiintyviä leksemejä on 150. Myös tämä määrä on huomattavasti pienempi kuin 1950-luvun vastaava luku, 190 esiintymää. 1950-luvulla esiintyy siis tutkimushypoteesin mukaisesti useampia adjektiivileksemejä kuin 1970- ja 1990-luvuilla, mutta 1950-luvun leksemeillä on keskimäärin pienempi esiintyvyys adjektiivia kohti. 1950-luvulla ylioppilasaineissa on siis paitsi määrällisesti enemmän adjektiiviesiintymiä ainetta kohti, myös useampia eri adjektiivileksemejä kuin kahdella myöhemmällä tutkitulla vuosikymmenellä. Näin ollen tutkimustulos tukee oletusta 1950-luvun rikkaasta kielenkäytöstä tuoreempiin teksteihin verrattuna.

4.3.2 Aineiston yleisimmät adjektiivit

Seuraavaksi selvitin taulukkolaskentaohjelman avulla, mitkä ovat aineiston yleisimmät adjektiivit. Laskennassa käytettiin niin sanottuja jaettuja sijoja, eli mukana ovat yleisyysjärjestyksessä kymmenen yleisintä adjektiivia, vaikka kahden tai useamman adjektiivin esiintymämäärä olisi sama, esimerkiksi 1950-luvun aineistossa jaetulla toiseksi yleisimmän sijalla ovat adjektiivit *pitkä*, *suuri* ja *voimakas*, joilla kaikilla on seitsemän esiintymää. Mikäli useammalla adjektiivilla on yhtä monta esiintymää siinä vaiheessa, kun kymmenen yleisimmän joukko tulee täyteen, on kaikki samalla esiintymänumerolla olevat adjektiivit otettu mukaan. Tästä seuraa se, että jokaisella vuosikymmenellä kymmenen yleisimmän adjektiivit lista on todellisuudessa hieman kymmentä pidempi. 1970-luvulla esimerkiksi kolme esiintymää on peräti 12 adjektiivilla, joten ”kymmenen listalle” päätyi peräti 21 adjektiivia. Tämä on kuitenkin välttämätöntä, koska saman esiintymämäärän adjektiiveja ei voi laittaa keskenään enää yleisyysjärjestykseen, vaan ne täytyy kaikki ottaa mukaan yleisimpien joukkoon.

1950-luvun aineiston yleisimmät adjektiivit ovat seuraavat: *hyvä* (11 esiintymää), *pitkä* (7 esiintymää), *suuri* (7), *voimakas* (7), *ainoa* (4), *esihistoriallinen* (4), *oikea* (4), *syvä* (4),

valmis (4), *vapaa* (4) ja *varma* (4). Dixonin ominaisuusluokkajaon mukaisesti *vapaa* ja *varma* ovat inhimillisiä ominaisuuksia, tosin *vapaa* voisi ehkä ajatella olevan joissakin konteksteissa myös fyysinen ominaisuus (vrt. *sidottu*). 1950-luvun aineiston yleisin adjektiiviksi *hyvä* on arvoa ilmaiseva sana. *Pitkä*, *suuri* ja *syvä* ovat dimensionaalisia ominaisuuksia, *voimakas* ja *valmis* ovat fyysisiä ominaisuuksia, tosin *valmis* voisi olla myös inhimillinen ominaisuus. Olen luokitellut myös *ainoan* ja *oikean* fyysisiin ominaisuuksiin, tosin tämä tulkinta ei ole yksiselitteinen. *Esihistoriallinen* on ikää ilmaiseva ominaisuus. Yleisimpien adjektiivien lista vaikuttaa yhteneväiseltä kielessä yleensäkin yleisesti esiintyvien adjektiivien kanssa, ainoa poikkeus tästä on *esihistoriallinen*. Todennäköisesti tämä adjektiiviksi on esiintynyt yhdessä tai kahdessa aineessa useita kertoja aineen aiheesta johtuen. Adjektiiveista *ainoa* ja *vapaa* ilmaisevat absoluuttista ominaisuutta, *oikean* voidaan katsoa ilmaisevan suhteellista ominaisuutta.

Syntaktiselta kannalta katsottuna yleisimmistä adjektiiveista johtamattomia perusadjektiiveja ovat *hyvä*, *pitkä*, *suuri*, *ainoa*, *oikea*, *syvä*, *valmis*, *vapaa* ja *varma*. *Voimakas* ja *esihistoriallinen* ovat nomineista johdettuja eli denominaalisia adjektiiveja. *Hyvä* esiintyy lauseessa seitsemän kertaa itsenäisenä, kolme kertaa predikatiivina ja kerran muiden luokkaan kuuluvana lauseenjäsenenä. *Pitkä* on neljässä lauseessa attribuutin asemassa, kaksi kertaa predikatiivina ja kerran muuna lauseenjäsenenä. *Suuri* esiintyy neljä kertaa attribuuttina, kaksi kertaa predikatiivina ja kerran itsenäisenä. *Voimakas* on viisi kertaa attribuutin tehtävässä, kerran predikatiivina ja kerran itsenäisenä. *Ainoa* esiintyy kaksi kertaa attribuuttina ja kaksi kertaa predikatiivina. *Esihistoriallinen* esiintyy neljä kertaa attribuuttina. Kaikki tämän adjektiivin esiintymät sijaitsevat aineistossa niin lähellä toisiaan, että ne ovat todennäköisesti kaikki yhdestä ja samasta ylioppilasaineesta. Tämä ilmiö pätee moneen muuhunkin aineiston yleisimpien joukkoon päätyneeseen adjektiiviin. Kirjoittajilla on selvästi taipumusta lievästi toistamiseen. Samat adjektiivit esiintyvät yhdellä kirjoittajalla usein, erityisesti jos kyse on vähänkään harvinaisemmasta adjektiivista, siis adjektiivista, joka ei kuulu kielessä yleisesti esiintyvien adjektiivien joukkoon, vaikka tämän tutkimuksen perusteella kuuluukin aineiston yleisimpiin adjektiiveihin. *Oikea* esiintyy kerran itsenäisesti, kaksi kertaa attribuuttina ja kerran predikatiivina. *Syvä* esiintyy kerran itsenäisenä ja kolme

muuta esiintymää kuuluvat muiden luokkaan lauseenjäsentehtäviensä kannalta. *Valmis* esiintyy kerran itsenäisenä ja kolme kertaa predikatiivina. *Vapaa* esiintyy kerran itsenäisenä, kerran predikatiivina ja kaksi kertaa attribuuttina. *Varma* esiintyy niin ikään kerran itsenäisenä, mutta kaksi kertaa predikatiivina ja kerran attribuuttina. Lauseenjäsentehtävien osalta aineiston yleisimpien adjektiivien kohdalla toteutuu 1950-luvun aineistossa vuosikymmenelle muutenkin tyypillinen attribuuttien runsas esiintyvyys.

1970-luvun aineiston yleisimmät adjektiivit ovat *saksalainen* (8 esiintymää), *suuri* (8), *oma* (6), *entinen* (5), *pieni* (5), *tärkeä* (5), *venäläinen* (5), *hyvä* (4), *sellainen* (4), *amerikkalainen* (3), *englantilainen* (3), *huono* (3), *korkea* (3), *köyhä* (3), *laaja* (3), *punainen* (3), *uusi* (3), *valkoinen* (3), *verrattu* (3), *vähäinen* (3) ja *välttämätön* (3). Näistä inhimillistä ominaisuutta ilmaisevia adjektiiveja ovat *saksalainen*, *oma*, *venäläinen*, *amerikkalainen*, *englantilainen*, *köyhä* ja *verrattu*, joista viimeisen luokitteluperusteet eivät ole aivan yksiselitteiset. Se ei kuitenkaan sovi muihinkaan ominaisuusluokkiin, joten toinen vaihtoehto olisi sijoittaa se muiden luokkaan. Halusin kuitenkin välttää muiden luokan käyttöä, mikäli toinen perusteltavissa oleva tulkinta löytyy, joten *verrattu* olkoon inhimillinen ominaisuus. *Suuri*, *pieni*, *korkea* ja *laaja* ilmaisevat dimensionaalista ominaisuutta, *punainen* ja *valkoinen* kuuluvat värien luokkaan. *Entinen* ja *uusi* ovat ikää ilmaisevia adjektiiveja, kun taas *tärkeä*, *hyvä*, *huono* ja *välttämätön* ilmaisevat arvoa. *Vähäisen* voidaan tulkita ilmaisevan 'vähäistä määrää', joten se on näin tulkittuna fyysinen ominaisuus. *Sellainen* ei sovi yksiselitteisesti mihinkään ominaisuuden semanttiseen luokkaan, joten sen on jäätävä muiden luokkaan. 1970-luvun aineiston yleisimmistä adjektiiveista *saksalainen*, *oma*, *venäläinen*, *amerikkalainen*, *englantilainen*, *punainen* ja *valkoinen* ilmaisevat absoluuttista ominaisuutta, *suuri*, *entinen*, *pieni*, *tärkeä*, *hyvä*, *sellainen*, *huono*, *korkea*, *köyhä*, *laaja*, *uusi*, *verrattu*, *vähäinen* ja *välttämätön* taas suhteellista ominaisuutta.

Syntaktisesti johtamattomia perusadjektiiveja ovat *oma*, *punainen*, *valkoinen*, *suuri*, *pieni*, *tärkeä*, *hyvä*, *huono*, *korkea*, *köyhä*, *laaja* ja *uusi*. Denominaalisia adjektiiveja ovat *saksalainen*, *venäläinen*, *amerikkalainen*, *englantilainen*, *entinen* ja *vähäinen*. *Sellainen*

on pronominaali, *verrattu* ja *välttämätön* taas ovat partisiippeja. Jos tarkastellaan adjektiivien merkitystä, on mielenkiintoista, että mukana yleisimpien joukossa ovat monet 1970-luvulla yhteiskunnallisesti ja kansainvälisesti merkittävät kansallisuudet, kuten *saksalainen*, *venäläinen*, *amerikkalainen* ja *englantilainen*. Tässä voisi ehkä nähdä kaikuja esimerkiksi toiseen maailmansotaan ja kylmän sodan aikaan. Suomalaiskansallisesti mielenkiintoista on myös adjektiivien *punainen* ja *valkoinen* runsas esiintyminen. Toki kyse on vain muutamasta esiintymäkerrasta per adjektiivi, joten saattaa olla, että aineiden aihe selittää näiden adjektiivien esiintymisen useampaan kertaan. Adjektiivit saattavat myös olla esiintyneet vain yhdessä tai muutamassa aineessa, eivätkä kata siis koko aineistoa. Kun tarkastellaan aineiston yleisimpien adjektiivien esiintymistä eri lauseenjäsentehtävissä, huomataan joitakin mainitsemisen arvoisia seikkoja. 1970-luvun aineiston yleisimpien adjektiivien joukossa on runsaasti kansallisuuteen viittaavia adjektiiveja. Näitä ovat *saksalainen* (joka on koko 1970-luvun aineiston yleisin adjektiivi kahdeksalla esiintymäkerralla), *venäläinen*, *amerikkalainen* ja *englantilainen*. Lähes kaikki näiden adjektiivien esiintymät ovat itsenäisessä asemassa lauseessaan, eli toisin sanoen ne viittaavat kyseistä kansalaisuutta edustaviin ihmisiin, esimerkiksi *<p> Talvella 1942–43 saksalaisia työnnettiin taaksepäin--*. (Merkki *<p>* tarkoittaa uuden lauseen alkua.) *Amerikkalainen* tosin esiintyy aineistossa kerran myös attribuuttina. Kaikki nämä kansallisuuteen viittaavat adjektiivit esiintyvät aineistossa niin lähekkäin, että ne ovat todennäköisesti alkuperäisaineistossa kaikki samasta ylioppilasaineesta. Myös adjektiivit *punainen* ja *valkoinen* esiintyvät kumpikin kaksi kertaa itsenäisenä, ja konteksti paljastaa niiden viittaavan sisällissodan aikaisen kansan kahtiajakautumisen vastapuoliin, ”punaisiin” ja ”valkoisiin”. Myös näiden adjektiivien itsenäiset esiintymät sijaitsevat aineistossa niin lähellä toisiaan, että niiden voidaan ajatella olevan peräisin yhdestä ja samasta, selvästi poliittis-aiheisesta ylioppilasaineesta. *Valkoinen* esiintyy aineistossa myös yhden kerran predikatiivina. Muiden 1970-luvun aineiston yleisimpien adjektiivien lauseenjäsentehtävät ovat seuraavat. *Suuri* esiintyy viisi kertaa predikatiivina ja kolme kertaa attribuuttina. *Oma* esiintyy kuusi kertaa attribuuttina. *Entinen* on yhden kerran muuna lauseenjäsenenä ja neljä kertaa attribuuttina. *Pieni* esiintyy neljä kertaa predikatiivina ja kerran attribuuttina. *Tärkeä* esiintyy viisi kertaa predikatiivina. *Hyvä* esiintyy kolme kertaa predikatiivina, ja yhden

kerran muuna lauseenjäsenenä. *Sellinen* on kaksi kertaa predikatiivin asemassa ja kaksi kertaa itsenäisenä lauseessa. *Huono* esiintyy kolme kertaa itsenäisenä. *Korkea* esiintyy kaksi kertaa predikatiivina ja kerran itsenäisenä. *Köyhä* esiintyy *huonon* tavoin kolme kertaa itsenäisenä ja lisäksi kerran attribuuttina. *Laaja* esiintyy kerran attribuuttina, kerran predikatiivina ja kerran muuna lauseenjäsenenä. *Uusi* esiintyy kaksi kertaa attribuuttina ja kerran itsenäisenä. *Verrattu* esiintyy kolme kertaa muuna lauseenjäsenenä, mikä onkin loogista, koska kyseessä on vain rajatapauksessa adjektiivien sanaluokkaan luettava sana. *Vähäinen* esiintyy kaksi kertaa predikatiivina ja kerran attribuuttina. *Välttämätön* esiintyy kerran predikatiivina ja kaksi kertaa attribuuttina. Kokonaisuutena vaikuttaa siltä, että predikatiiveja esiintyy yleisimpien adjektiivien joukossa enemmän kuin 1950-luvun aineiston yleisimpien adjektiivien joukossa, ainakin verrattuna attribuutteihin, joita 1950-luvulla on – kuten jo mainittu – huomattavan runsaasti.

1990-luvun aineiston yleisimmät adjektiivit ovat *hyvä* (11 esiintymää), *sveitsiläinen* (9), *suuri* (7), *aikuinen* (5), *oma* (5), *suomalainen* (4), *tärkeä* (4), *vapaa* (4), *hankala* (3), *itsenäinen* (3), *mahtava* (3), *nuori* (3), *paha* (3), *pieni* (3), *rauhallinen* (3), *tosi* (3), *vaikea* (3) ja *valmis* (3). Näistä *hyvä*, *tärkeä*, *mahtava* ja *paha* ovat arvoa ilmaisevia adjektiiveja, *sveitsiläinen*, *oma*, *suomalainen*, *vapaa*, *hankala*, *itsenäinen*, *rauhallinen*, *vaikea* ja *valmis* ovat inhimillistä ominaisuutta ilmaisevia ominaisuuksia, tosin *vapaa* ja *valmis* voitaisiin tulkita myös fyysistä ominaisuutta ilmaiseviksi. *Vaikea* taas voisi ehkä olla myös arvoa ilmaiseva adjektiivi. *Aikuinen* ja *nuori* ilmaisevat ikää, *suuri* ja *pieni* dimensiota. *Tosi* on näistä kaikkein hankalin kategorisoitava, mutta tulkituin sen ”paremman puutteessa” arvoa ilmaisevaksi. Absoluuttista ominaisuutta ilmaisevat *sveitsiläinen* ja *suomalainen*, muut ovat suhteellista ominaisuutta ilmaisevia adjektiiveja.

Syntaktisesti johtamattomia perusadjektiiveja ovat *hyvä*, *suuri*, *oma*, *tärkeä*, *vapaa*, *hankala*, *nuori*, *paha*, *pieni*, *tosi*, *vaikea* ja *valmis*. Nomineista johdettuja eli denominaalisia adjektiiveja ovat *sveitsiläinen*, *aikuinen*, *suomalainen*, *itsenäinen*, *mahtava* ja *rauhallinen*. *Mahtava* voisi olla myös partisiippi, vaikkakin se on erittäin leksikaalistunut. Lauseenjäsenasemaltaan *hyvä* esiintyy viisi kertaa predikatiivina, kaksi kertaa attribuuttina, kolme kertaa itsenäisesti ja kerran muuna lauseenjäsenenä.

Sveitsiläinen esiintyy yhdeksän kertaa itsenäisesti ja viittaa joka kerta sveitsiläisiin ihmisiin, kansallisuutensa edustajiin. Kaikki tämän adjektiivin esiintymät ovat aineistossa lähes peräkkäin, joten ne ovat peräisin samasta ylioppilasaineesta. *Suuri* esiintyy neljä kertaa attribuuttina ja kolme kertaa predikatiivina. *Aikuinen* esiintyy viisi kertaa itsenäisenä ja viittaa joka kerta aikuisiin ihmisiin. *Oma* esiintyy neljä kertaa attribuuttina. *Suomalainen* esiintyy kolme kertaa itsenäisenä (ja viittaa Suomen kansalaisiin) sekä kerran attribuuttina. *Tärkeä* esiintyy kolme kertaa predikatiivina ja yhden kerran muuna lauseenjäsenenä. *Vapaa* esiintyy kolme kertaa predikatiivina ja yhden kerran attribuuttina. *Hankalan* kaikki kolme esiintymää ovat omissa lauseissaan predikatiiveja. *Itsenäinen* esiintyy kaksi kertaa predikatiivina ja kerran attribuuttina. *Mahtava* esiintyy niin ikään kaksi kertaa predikatiivina ja kerran attribuuttina. *Nuori* esiintyy kaksi kertaa itsenäisesti viitaten nuoriin ihmisiin, ja lisäksi se esiintyy kerran predikatiivina. *Paha* esiintyy kerran itsenäisenä, kerran predikatiivina ja kerran muuna lauseenjäsenenä. *Pieni* puolestaan esiintyy kaksi kertaa predikatiivina ja kerran attribuuttina, kun taas *rauhallinen* on kaksi kertaa predikatiivin asemassa ja yhden kerran attribuuttina. *Tosi* on kaksi kertaa muuna lauseenjäsenenä ja kerran predikatiivina. *Vaikea* on kolme kertaa predikatiivina, kuten myös *valmis*.

Liitetaulukko 1 esittää koko aineiston kaikki vähintään kolme kertaa esiintyvät lekseemit esiintymämäärineen. Lisäksi taulukosta käy ilmi, missä lauseenjäsenasemassa lekseemi kullakin esiintymäkerralla esiintyy eri vuosikymmenillä. Erittelen seuraavaksi koko aineiston viisi yleisintä adjektiivilekseemiä lyhyesti. En lähde tämän laajemman otoksen erittelyyn, koska koko aineiston yleisimpien adjektiivien laajamittainen esittely ei ole relevanttia tutkimuskysymysten kannalta. Koko tutkimusaineiston (siis 1950-, 1970- ja 1990-lukujen aineisto yhdessä) yleisin adjektiivi on suhteellista ominaisuutta arvoa ilmaiseva johtamaton perusadjektiivi *hyvä*, joka esiintyy aineistossa kaikkiaan 26 kertaa. Se esiintyy attribuuttina 1990-luvulla kaksi kertaa, itsenäisenä 1950-luvulla seitsemän kertaa sekä 1990-luvulla kolme kertaa. Muuna lauseenjäsenenä se esiintyy kullakin tutkimusvuosikymmenellä kerran. Useimmiten *hyvä* esiintyy predikatiivina, 1950- ja 1970-luvuilla kolme kertaa ja 1990-luvulla viisi kertaa. Esimerkkejä adjektiivin käytöstä eri lauseenjäseninä ovat seuraavat:

Attribuutti: *hoidetulla diplomatialla haluttiin päästä **hyviin** ja tuottaviin suhteisiin* (1990-luku)

Itsenäinen: " *Mitä **hyvää** te luulette tekevänne* (1950-luku)

Predikatiivi: *yhteiskunta ei voi muuttua **paremmaksi**, ennen kuin* (1970-luku)

Muu lauseenjäsen: *vitkasteli eikä heti käyttänyt **hyväkseen** edullista tilaisuutta venäläisten* (1950-luku)

Tutkimusaineiston toiseksi yleisin adjektiiviksi on suhteellista ominaisuutta dimensiota ilmaiseva johtamaton perusadjektiiviksi *suuri*. Se esiintyy aineistossa 22 kertaa. Se esiintyy lähes aina joko attribuuttina tai predikatiivina, vain kerran 1950-luvun aineistossa itsenäisenä. Attribuuttina *suuri* esiintyy 1950-luvulla neljä kertaa, 1970-luvulla kolme kertaa ja 1990-luvulla niin ikään neljä kertaa. Esimerkki attributiivisesta käytöstä 1950-luvulta:

*roteva olento ilmestyisi **suuri**, ryhmyinen nuija kädessään*

Predikatiivisia esiintymiä on 1950-luvulla kaksi, 1970-luvulla viisi ja 1990-luvulla kolme. Esimerkki predikatiivisesta käytöstä 1970-luvulta:

*osuus on tosin melko **suuri**, mutta liian*

Muiden luokkaan kuuluvana lauseenjäsenenä *suuri* ei esiinny tutkimusaineistossa kertaakaan.

Kolmanneksi yleisin adjektiivilekseemi tutkimusaineistossa on inhimillistä ominaisuutta ilmaiseva absoluuttinen adjektiiviksi *oma*, joka on johtamaton perusadjektiiviksi. Sillä on aineistossa yhteensä 13 esiintymää, jotka yhtä lukuun ottamatta ovat kaikki attributiivisia. Attribuuttiesiintymiä on 1950-luvulla yksi, 1970-luvulla kuusi ja 1990-luvulla viisi. *Oma* esiintyy 1950-luvun aineistossa yhden kerran itsenäisenä. Konteksti on seuraava:

*Metsä oli noutanut **omansa**. <s> Jos*

Adjektiiviksi viittaa tässä johonkuhun tai johonkin, joka on elollistetun 'metsän' toiminnan objektina. Esiintymän merkitys ja koko lauseyhteys on tyyliltään varsin runollinen.

Neljänneksi eniten esiintymiä aineistossa on kolmella adjektiivilekseemillä: *pieni*, *pitkä* ja *voimakas*. Kukin niistä esiintyy tutkimusaineistossa kymmenen kertaa. *Pieni* on

suhteellista dimensionaalista ominaisuutta ilmaiseva johtamaton perusadjektiivi. Useimmiten adjektiivi *pieni* esiintyy predikatiivina: 1950-luvulla kaksi kertaa, 1970-luvulla neljä kertaa ja 1990-luvulla kaksi kertaa. Lisäksi *pieni* esiintyy kerran attribuuttina 1970- ja 1990-luvuilla. Seuraava esimerkki on adjektiivin predikatiivikäytöstä 1970-luvulta. Sen jälkeen seuraa esimerkki attribuuttikäytöstä 1990-luvulta.

*on myös sato toivottua **pienempi** eikä tuhoisien myrkkujen (1970-luku)*

*vahvimpia, he pitävät parempina **pieniä** hallintoyksiköitä. (1990-luku)*

Suhteellista dimensionaalista ilmaiseva johtamaton perusadjektiivi *pitkä* esiintyy viisi kertaa attribuuttina, neljä kertaa 1950-luvulla ja kerran 1970-luvulla. Lisäksi *pitkä* esiintyy neljä kertaa predikatiivisesti, kaksi kertaa 1950- ja 1990-luvuilla. Attribuutti- ja predikatiiviesiintymien lisäksi *pitkä* esiintyy kerran muuna lauseenjäsenenä 1950-luvulla. Tällöin konteksti on seuraava:

*hänelle; ja ennen **pitkää** sulii Oinos-paran kova ulkokuori*

Tässä lauseenjäsenasema voitaisiin tulkita myös itsenäiseksi, mutta *ennen pitkää* on sen verran vakiintunut fraasi, että *pitkä* voidaan tässä luokitella kuuluvaksi muiden lauseenjäsenten luokkaan.

Adjektiivi *voimakas* on suhteellista fyysistä ominaisuutta ilmaiseva denominaalinen adjektiivi, joka on johdettu substantiivista *voima*. Johdin *-kas* ilmaisee sen muodostamalla adjektiivilla kuvattavan olion ominaisuutta, jota usein on runsaasti (Hakanen 1973: 96-97). Adjektiivilla voidaan kuvata siis entiteettiä, jolla on paljon 'voimaa'. *Voimakas* esiintyy viisi kertaa attribuuttina (kaikki esiintymät 1950-luvulta) ja viisi kertaa predikatiivina (kaksi kertaa 1950- ja 1970-luvuilla sekä kerran 1990-luvulla). Esimerkit eri lauseenjäsenetehtävistä ovat seuraavat:

Attribuutti: *ihmisellä on usein varsin **voimakkaitakin** »tahdonelämyksiä» (1950-luku)*

Predikatiivi: *voi tosin olla liian **voimakas** nuoreen tai muuten herkkään (1970-luku)*

Viidenneksi eniten esiintymiä tutkimusaineistossa on adjektiiveilla *sveitsiläinen* ja *tärkeä*. Kumpikin esiintyy aineistossa yhdeksän kertaa. Absoluuttista inhimillistä

ominaisuutta ilmaiseva denominaalinen adjektiivi *sveitsiläinen* on siinä mielessä erityistapaus aineistossa, että sen kaikki yhdeksän esiintymää ovat 1990-luvun aineistosta ja lisäksi sijaitsevat aineistotiedostossa niin lähellä toisiaan, että ne selvästi ovat yhdestä ja samasta ylioppilasaineesta. Ylioppilasaineita 1988 -kokoelman tarkastelu osoittaa, että aineistossa on aine, joka on kirjoitettu otsikolla *Sveitsi, oma maailmansa*. (Tehtävänannosta katso lukua 1.5.4 Äidinkielen opetus ja ylioppilasaineet 1990-luvulla, jossa on eriteltynä sen vuoden ylioppilaskokeen tehtävät.) Kaikki adjektiivileksemin *sveitsiläinen* esiintymät ovat peräisin tästä aineesta, ja adjektiivi esiintyy joka kerta itsenäisesti viitaten 'sveitsiläisiin ihmisiin'. Tutkimusaineistossa on joitakin muita samantyyppisiä kansallisuuteen viittaavia adjektiiveja, jotka ovat mukana yleisimpien adjektiivien listoilla. Tällaisia ovat mm. *saksalainen* (8 esiintymää), *amerikkalainen* (3 esiintymää) ja *englantilainen* (3 esiintymää) 1970-luvun aineistossa sekä *suomalainen* (4 esiintymää) 1990-luvun aineistossa. Nämä adjektiivit esiintyvät lähes joka kerta itsenäisesti viitaten kyseiseen kansallisuuteen ja lisäksi ne ovat aineistosijaintinsa perusteella selvästi peräisin samojen kirjoittajien aineista. Tämä ilmiö on osoitus siitä, että aineiston yleisimpien adjektiivien listoihin päätyy adjektiiveja, joita on toistettu useaan kertaan yhdessä aineessa. Kyse ei siis ole siitä, että 1970-luvulla ylioppilaskokelaat olisivat kirjoittaneet usein saksalaisista, amerikkalaisista tai englantilaisista, vaan nämä adjektiivit esiintyvät useaan kertaan yhden kirjoittajan aineessa.

Suhteellista ominaisuutta arvoa ilmaiseva johtamaton perusadjektiivi *tärkeä* esiintyy yhtä esiintymää lukuun ottamatta aina predikatiivisena. Predikatiiviesiintymiä on 1970-luvulla viisi ja 1990-luvulla kolme. Lisäksi tärkeä esiintyy 1990-luvulla kerran muuna lauseenjäsenenä:

ehtoja. <s> Näistä **tärkeimmät** liittyvät lajinvalintaan,

Huomattavaa on, että adjektiivi ei esiinny 1950-luvun aineistossa kertaakaan. Arvoa ilmaisevat adjektiivit eivät olekaan erityisen kuvailevia, vaan pikemminkin nimensä mukaisesti arvottavia, joten siinä mielessä tulos ei ole yllättävä.

Tutkimusaineiston yleisimmin esiintyvien adjektiivilekseemien joukossa esiintyy siis kuusi johtamatonta perusadjektiivia (*hyvä, suuri, oma, pieni, pitkä, tärkeä*) ja kaksi nominista johdettua eli denominaalista adjektiivia (*voimakas, sveitsiläinen*). Merkitykseltään nämä adjektiivit ovat kuudessa tapauksessa suhteellista ominaisuutta ilmaisevia (*hyvä, suuri, pieni, pitkä, voimakas, tärkeä*) ja kaksi adjektiivia ilmaisee absoluuttista ominaisuutta (*oma, sveitsiläinen*). Ominaisuuden tyyppien kannalta kaksi lekseemiä ilmaisee arvoa (*hyvä, tärkeä*), kolme ulottuvuutta eli dimensiota (*suuri, pieni, pitkä*), kaksi inhimillistä ominaisuutta (*oma, sveitsiläinen*) ja yksi fyysistä ominaisuutta (*voimakas*). Tutkimusaineistossa on 27 adjektiivilekseemiä, jotka esiintyvät jokaisella tutkitulla vuosikymmenellä. Nämä löytyvät tutkielman liitteenä taulukosta 1. Koko aineiston yleisimpien adjektiivien joukossa olevista adjektiiveista jokaisella tutkimusvuosikymmenellä esiintyvät *hyvä, suuri, oma, pieni, pitkä* ja *voimakas*. Yleisimmistä adjektiivilekseemeistä siis *tärkeä* ja *sveitsiläinen* eivät siis esiinny jokaisella vuosikymmenellä. Kuten jo todettu, lekseemi *tärkeä* ei esiinny 1950-luvun aineistossa lainkaan ja *sveitsiläinen* taas esiintyy ainoastaan 1990-luvun aineistossa.

4.4 Pohdintaa: Eri tutkimusvuosikymmenien aineistojen keskinäinen samankaltaisuus

Tutkielman tutkimushypoteesi on, että kolmen tutkitun vuosikymmenen ylioppilasaineiden adjektiivisto eroaa jonkin verran toisistaan. Onko näin todellisuudessa, tilastollisesti? Suuntaviivoja tähän saadaan laskemalla eri vuosikymmenien adjektiivistojen keskinäistä korrelaatiota. Käytin laskennassa Pearsonin korrelaatiokaavaa ja materiaalina 1950-, 1970- ja 1990-lukujen adjektiivilekseemistöä. Kahden vuosikymmenen välinen korrelaatio (r_{xy}) lasketaan kaavalla:

$$r_{xy} = \frac{n \sum x_i y_i - \sum x_i \sum y_i}{\sqrt{n \sum x_i^2 - (\sum x_i)^2} \sqrt{n \sum y_i^2 - (\sum y_i)^2}},$$

missä x_i on yhden adjektiivilekseemin esiintymämäärä vuosikymmenellä ja y_i on saman adjektiivilekseemin esiintymämäärä toisella vuosikymmenellä. n on koko aineiston eri

adjektiivilekseemien määrä ($n = 509$). Tässä aineistossa $\sum x_i = \sum y_i = 300$. i kuuluu joukkoon $\{1, \dots, n\}$.

Koko tutkimusaineisto käsittää yhteensä 509 eri adjektiivilekseemiä. Kuten edellä todettu, niistä vain 27 esiintyy kaikilla kolmella vuosikymmenellä. Sanastollinen variaatio on siis erittäin suurta ja korrelaatio eli vastaavuus pieni. Kun mukaan otetaan lekseemistön lisäksi tieto siitä, missä lauseenjäsenasemissa kukin lekseemi mahdollisesti esiintyy eri vuosikymmenillä, voidaan korrelaatioluvusta päätellä hieman enemmän kuin vain laskettaessa, miten hyvin käytetty sanasto vastaa toisiaan eri vuosikymmenillä. Tällöin laskukaava muuttuu edellä kuvattuun nähden siten, että n on koko aineiston eri adjektiivilekseemien määrä jaettuna neljään lauseenjäsenluokkaan ($n = 509 \cdot 4 = 2036$, $\sum x_i = \sum y_i = 300$, i kuuluu joukkoon $\{1, \dots, n\}$). Tutkimushypoteesin kannalta lauseenjäsenjakauma kullakin vuosikymmenellä on merkittävä, onhan attribuuttien runsaus todettu korulauseisuutta ja kuvailevuutta aikaansaavaksi tekijäksi. Analyysi on jo osoittanut, että 1950-luvun korulauseiselta vaikuttavassa tekstissä attributiivista käyttöä esiintyykin huomattavan paljon verrattuna 1970- ja 1990-lukujen vähemmän kuvaileviin teksteihin. Korrelaation tulkinnassa täytyy ottaa huomioon, että tulokseen vaikuttavat eniten aineistossa yleisimmin esiintyvät lekseemit, esimerkiksi *hyvä*.

Pearsonin korrelaatiokaava antaa tulokseksi tietyn korrelaatioluvun -1 ja 1 väliltä. Mitä lähempänä nollaa tulokseksi saatu luku on, sitä vähemmän kahden aineiston välillä esiintyy korrelaatiota. Lähempänä lukua yksi oleva luku taas kertoo suuremmasta vastaavuudesta. Tämän kaltaisen aineiston ollessa kyseessä korrelaatio ei oletusarvoisesti ole kovin suurta, koska sanastollinen variaatio on suurta. Lisäksi 1950-luvun aineistossa on noin kaksikymmentä adjektiivilekseemiä enemmän kuin 1970- ja 1990-lukujen aineistoissa, mikä myös vähentää 1950-luvun aineiston korrelaatiota suhteessa kahteen muuhun tutkittuun vuosikymmeneen. 1950- ja 1970-lukujen korrelaatioluku on noin 0,12. 1950- ja 1990-lukujen korrelaatio on noin 0,17 ja 1970- ja 1990-lukujen korrelaatioluku on noin 0,19. Laskennassa on otettu huomioon sekä adjektiivilekseemistö, että lauseenjäsenasemat. Kaikkein pienin korrelaatio eli tilastollinen vastaavuus on 1950- ja 1970-lukujen välillä ja kaikkein suurin korrelaatio on 1970- ja 1990-lukujen aineistojen

välillä. 1950- ja 1990-lukujen välinen korrelaatio on hieman suurempi kuin 1950-luvun ja 1970-luvun välinen korrelaatio. Tämä tulos on siinä mielessä odotuksenmukainen, että 1970-luvulla ohjeistettiin abiturientteja välttämään kuvailua ja korulauseisuutta, mutta 1990-luvulla se oli suotavaa olettaen että maalaileva kielenkäyttö sopii aineen aiheeseen ja valittuun tyyliin. Kuitenkin 1950- ja 1990-lukujen välinen hieman suurempi korrelaatio on muiden tässä tutkimuksessa saatujen tulosten valossa hieman yllättävää, koska korulauseisuuden tekijöitä on löytynyt kaikkein vähiten juuri 1990-luvulta, mutta eniten 1950-luvulta. Tässä mielessä odotuksenmukaisempi on havainto, että kolmen vuosikymmenen aineistojen vertailussa kaikkein suurin vastaavuus on 1970- ja 1990-lukujen aineistoilla. Jos korrelaatio lasketaan ainoastaan ylioppilasaineissa käytetyn lekseemistön perusteella ottamatta huomioon sitä, missä lauseenjäsenasemissa sanat kulloinkin toimivat, tutkittujen vuosikymmenien keskinäinen korrelaatio on mielenkiintoisella tavalla erilaista kuin jos lauseenjäsentiedot otetaan huomioon. Pelkän sanaston perusteella kaikkein suurin korrelaatio on 1950- ja 1990-lukujen välillä (korrelaatioluku noin 0,25), kun lauseenjäsentiedot huomioon ottaen kaikkein samankaltaisimpia ovat 1970- ja 1990-lukujen aineistot. Adjektiivien käytöllä eri lauseenjäsenasemissa näyttää siis olevan vaikutusta korrelaatioon. Toiseksi suurin korrelaatio on pelkkien lekseemien kohdalla 1970- ja 1990-lukujen välillä (korrelaatioluku noin 0,21). Pienintä korrelaation on myös tällä laskutavalla 1950- ja 1970-lukujen välillä (korrelaatioluku noin 0,14). Näyttää siis siltä, että kaikkein eniten toisistaan eroavat ainakin käytetyn sanaston ja lauseenjäsenjakauman perusteella 1950- ja 1970-lukujen aineistot.

5 Lopuksi

Olen tarkastellut pro gradu -tutkielmassani adjektiivien esiintymistä ylioppilasaineissa viidenkymmenen vuoden aikana, eri adjektiivityyppejä sekä niiden käytössä ajan kuluessa tapahtuneita muutoksia. Olen myös määritellyt korulauseisuutta tekstissä sekä etsinyt kielellisiä keinoja, jotka synnyttävät korulauseisuutta ja kuvailevuutta tekstiin. Olen keskittynyt adjektiiviston tutkimuksessa kartoittamaan niitä eri keinoja, joilla adjektiivien käytöllä synnytetään tekstiin korulauseisuutta ja kuvailevuutta.

Tutkielmassani olen tarkastellut ylioppilasaineiden adjektiivistoa ja käyttänyt aineistona ylioppilasainekokoelmiin tallennettuja valikoituja ylioppilasaineita kolmelta vuosikymmeneltä, 1950-, 1970- ja 1990-luvuilta. Näiltä kolmelta vuosikymmeneltä olen kultakin rajannut 300 adjektiiviesiintymän tutkimusaineiston, jonka olen analysoinut merkityksen ja rakenteen mukaan. Merkityksen analyysissa olen käyttänyt tutkimusmenetelminä R.M.W Dixonin (1983: 31) luokittelua ominaisuuksien tyypeistä, joita ovat fyysinen ja inhimillinen ominaisuus, dimensio, arvo, väri, vauhti ja ikä. Lisäksi olen analysoinut adjektiiviesiintymät merkityksen ja rakenteen mukaan absoluuttista ja suhteellista ominaisuutta ilmaiseviin sanoihin. Rakenteen mukaan olen analysoinut aineiston adjektiiviesiintymät luokkiin, joita ovat johtamattomat perusadjektiivit, nominikantaiset eli denominaaliset adjektiivit, partisiipit, muut verbijohdokset, pronominkantaiset pronominaalit sekä taipumattomat adjektiivit. Näiden lisäksi olen kartoittanut adjektiivien esiintymistä lausekontekstissa: ovatko adjektiiviesiintymät lauseessa attribuutin, predikatiivin vai muun lauseenjäsenen asemassa, vai esiintyvätkö ne itsenäisesti. Tutkimushypoteesin mukaisesti runsas attributiivinen esiintyminen synnyttää tekstiin kuvailevuutta. Olen myös selvittänyt, mitä eri adjektiivileksemejä aineistossa esiintyy ja kuinka monta esiintymäkertaa yhdellä lekseemillä on. Edellä esitellyn lisäksi olen poiminut aineistossa yleisimmin esiintyvät adjektiivilekseemit ja kartoittanut niiden semanttisia ja rakennetyyppejä sekä esiintymistä eri lauseenjäseninä. Olen myös laskenut keskiarvoisen adjektiiviesiintymien määrän yhtä ylioppilasainetta kohti saadakseni selville, onko adjektiivien määrällisessä esiintymisessä tapahtunut

muutoksia eri tutkittujen vuosikymmenien aineistojen välillä. Tutkimustehtävänä on ollut selvittää, onko adjektiivienkäytössä tapahtunut muutosta eri vuosikymmenien välillä.

Merkittävimmät tutkimushypoteesia tukevat analyysitulokset ovat seuraavat. Korulauseiselta ja kuvailevalta vaikuttavalla 1950-luvulla esiintyy fyysistä ominaisuutta ilmaisevia adjektiiveja huomattavasti enemmän kuin 1970- ja 1990-luvuilla. 1950-luvun aineistossa fyysistä ominaisuutta ilmaisevia adjektiiviesiintymiä on 107, kun niitä 1970-luvulla on 71 ja 1990-luvun aineistossa vain 58. 1950-luvulla voidaan siis sanoa käytetyn runsaasti entiteetin fyysisen ominaisuuden kuvailuun soveltuvia adjektiiveja. Inhimillistä ominaisuutta ilmaisevien adjektiivien luokassa frekvenssijakauma on päinvastainen kuin fyysistä ominaisuutta ilmaisevien adjektiivien kohdalla: 1950-luvun aineistossa näitä esiintyy huomattavasti vähemmän kuin 1970- ja 1990-luvuilla. 1950-luvulla inhimillistä ominaisuutta ilmaisevia adjektiiveja on 103 esiintymää, kun niitä 1970-luvun aineistossa on 130 ja 1990-luvun aineistossa 124 esiintymää. Ominaisuuden tyyppien luokittelussa huomattavaa on aineistossa myös arvoa ilmaisevien adjektiivien suuri määrä kautta aineiston. Tämän luokan sanat eivät ole suomen kielessä kovinkaan yleisiä, mutta tutkimusaineistossa niitä esiintyy jokaisella tutkitulla vuosikymmenellä enemmän kuin esimerkiksi dimensionaalisia adjektiiveja, jotka taas ovat kielessä verraten yleisiä. Arvoa ilmaisevia adjektiiveja esiintyy 1950-luvun aineistossa vähemmän kuin kahdella muulla tutkitulla vuosikymmenellä: 34 esiintymää. 1970-luvulla esiintymiä on 45 ja 1990-luvulla 49. Arvoa ilmaisevat adjektiivit eivät ole erityisesti kuvailevia, joten siinä mielessä analyysitulokset tukevat tutkimushypoteesia. Ominaisuuden tyyppiluokittelusta on mainittava vielä se, että 1950-luvun aineistossa ei esiinny lainkaan väriadjektiiveja. Tämä on jossain määrin tutkimushypoteesin vastaista, koska värejä käytetään yleisesti juuri entiteetin kuvailuun. Tosin useat 1970- ja 1990-lukujen aineistoissa esiintyvät väriadjektiivit ovat lauseyhteydessään itsenäisiä ja viittaavat johonkin ihmisryhmään, jota väriadjektiivilla määritetään. Esimerkki tästä ovat ”punaiset ja valkoiset”, Suomen sisällissodan vastapuolet. Tällöinkään ei ole kyse erityisestä kuvailevuudesta, vaan enemmänkin ihmisryhmän nimeämisestä historiasta tunnetulla perusteella.

Olen analysoinut tutkielmassa adjektiiviesiintymät neljään eri lauseenjäsenkategoriaan: attribuutteihin, predikatiiveihin, itsenäisesti esiintyviin adjektiiveihin sekä muihin lauseenjäseniin, joita ovat lähinnä erityyppiset adverbialit. Tutkimushypoteesin mukaisesti runsas attributiivinen esiintyminen olisi merkki runsaasta kuvailusta. Adjektiiveja käytetään yleisimmin kielessä juuri attribuutteina, joten siinä mielessä runsas attributiivinen esiintyminen on odotuksenmukaista. Tutkimuksessa on käynyt ilmi, että 1950-luvun aineiston adjektiiveista attributiivisesti esiintyy 134 adjektiiviesiintymää, eli 44,7 prosenttia kaikista 300 adjektiiviesiintymästä on attribuutteja. Attribuuttiluokka on suuri myös 1970- ja 1990-luvuilla, mutta 1950-luvulla attribuuttiluokka on huomattavan suuri verrattuna predikatiiviluokkaan, joka kattaa 30 prosenttia adjektiiviesiintymistä. Kahdella muulla tutkitulla vuosikymmenellä predikatiiviluokan ja attribuuttiluokan välinen kokoero ei ole yhtä merkittävä: 1970-luvulla attribuutteja on 38,7 % esiintymistä ja predikatiiveja 34 %. 1990-luvulla näiden kahden luokan välinen kokoero on vain kolme esiintymää, attributiivisesti esiintyy 40,7 % adjektiiveista ja predikatiivisesti 39,7 %. Tutkimushypoteesia tukee siis merkittävästi se, että 1950-luvun aineistossa attribuuttiluokka on huomattavan suuri verrattuna muihin lauseenjäsenluokkiin. Olen kartoittanut myös aineistossa yleisimmin esiintyvien adjektiivien esiintymisen eri lauseenjäseninä, ja myös tämä analyysi antaa tulokseksi sen, että yleisimpien adjektiivien esiintyminen attribuutteina on runsasta 1950-luvun korulausemaiselta vaikuttavassa aineistossa, kun taas 1970-luvulla predikatiivista käyttöä on enemmän.

Myös adjektiivien keskimääräinen esiintyvyys ylioppilasaineistossa tukee tutkimushypoteesia. Adjektiivien runsaus mainitaan kohosteisuutta ja korulauseisuutta synnyttäväksi tekijäksi. Keskiarvolaskenta adjektiiviesiintymien määristä ainetta kohti eri vuosikymmenillä osoittaa, että 1950-luvun aineistossa on keskimäärin noin kahdeksan adjektiiviesiintymää yhtä 200 sanan ainetta kohti. Samoin on 1970-luvun aineistossa. 1990-luvulle tultaessa määrä vähenee kuuteen adjektiiviesiintymään per aine. 1990-luvun ylioppilasaineissa on siis ainakin tämän tutkimuksen aineistossa käytetty selvästi vähemmän adjektiiveja kuin 1950- ja 1970-luvuilla. Yllättävää on kuitenkin se, että

1950- ja 1970-lukujen aineistoissa ei ole eroa adjektiivien esiintymistiheyden suhteen, vaikka 1970-luvulla pyrittiinkin tietoisesti pois korulauseisesta kirjoitustyylistä.

Kuvailevuutta tekstiin synnyttää paitsi adjektiiviesiintymien suuri määrä, myös yksittäisten adjektiivilekseemien runsaus. Kielellinen rikkaus on osaltaan sitä, että tekstissä ei toistella samoja sanoja useaan kertaan vaan käytetään vaihtelevaa sanastoa. Tällöin lekseemien määrä kasvaa, mutta yhden lekseemin esiintymien määrä vähenee. 1950-luvun aineistossa esiintyy yhteensä 224 eri adjektiivilekseemiä, kun 1970-luvulla lekseemejä on 202 ja 1990-luvulla 204. 1950-luvun aineistossa on siis noin kaksikymmentä adjektiivilekseemiä enemmän kuin kahdella muulla tutkitulla vuosikymmenellä. Esiintymämäärät lekseemiä kohti ovat vastaavasti 1950-luvun aineistossa pienemmät kuin 1970- ja 1990-luvuilla. 1950-luvun aineistossa on peräti 190 adjektiivilekseemiä, jotka esiintyvät aineistossa vain kerran, kun 1970-luvulla yhden esiintymäkerran lekseemejä on 147 ja 1990-luvulla 150.

Edellä olen esitellyt tutkimushypoteesia tukevia tuloksia aineiston analyysistä. Mainitut adjektiivien piirteet rakenteessa, merkityksessä ja käytössä näyttäisivät olevan korulauseisuutta ja kuvailevuutta aikaansaavia. Muissa tutkituissa piirteissä ei esiinny suuria muutoksia eri vuosikymmenten tai luokkien välillä. Korulauseisuutta ja kuvailevuutta synnyttäviä adjektiivistoon liittyviä kielellisiä keinoja ovat siis tutkimustulosteni perusteella fyysistä ominaisuutta ilmaisevien adjektiivien runsaus ja toisaalta arvoa ilmaisevien adjektiivien suhteellinen vähäisyys tekstissä, adjektiivien runsas attributiivinen esiintyminen, adjektiivien määrällinen runsaus tekstissä ja toisaalta myös eri adjektiivilekseemien runsaus. Sen sijaan suurta vaihtelua ei näyttäisi olevan absoluuttista ja suhteellista ominaisuutta ilmaisevien adjektiivien esiintymisessä eri tutkittujen vuosikymmenien välillä: kaikilla kolmella tutkitulla vuosikymmenellä vajaat 80 prosenttia käytetyistä adjektiiviesiintymistä on relatiivisia adjektiiveja, jolloin absoluuttista ominaisuutta ilmaisevien adjektiiviesiintymien osuus jää vain hieman yli 20 prosenttiin. Eri vuosikymmenten välillä on vain vajaan prosenttiyksikön verran eroja näiden kahden luokan adjektiivien esiintymisessä. Kuten analyysiluvussa 4.2.2. mainitsen, suhteellista ominaisuutta ilmaisevien adjektiivien ylivoima aineistossa selittyy

osittain sillä, että suomen kielessä on ylipäätään vain vähän adjektiiviveja, jotka ovat yksiselitteisesti tulkittavissa absoluuttista ominaisuutta ilmaiseviksi.

Kuvailevuutta ja korulauseisuutta synnyttävien piirteiden lisäksi olen kartoittanut tutkielmassani aineistossa yleisimmin esiintyviä adjektiivileksemejä. Koko tutkimusaineistossa on yhteensä 509 eri adjektiivilekseemiä. Niistä vain 27 esiintyy jokaisella tutkitulla vuosikymmenellä, sanastollinen variaatio on siis suurta eri vuosikymmenten välillä. Yleisimmin esiintyvien adjektiivien joukossa on kuusi johtamatonta perusadjektiivia (*hyvä, suuri, oma, pieni, pitkä, tärkeä*) sekä kaksi denominaalista adjektiivia (*voimakas, sveitsiläinen*). Kuusi näistä on relatiivisia adjektiiviveja (*hyvä, suuri, pieni, pitkä, voimakas, tärkeä*) ja kaksi ilmaisee absoluuttista ominaisuutta (*oma, sveitsiläinen*). Dixonin ominaisuuksien tyyppiluokittelun mukaan analysoituna kaksi adjektiivilekseemiä ilmaisee arvoa (*hyvä, tärkeä*), kolme ulottuvuutta eli dimensiota (*suuri, pieni, pitkä*), kaksi inhimillistä ominaisuutta (*oma, sveitsiläinen*) ja yksi fyysistä ominaisuutta (*voimakas*). Luvussa 4.3.2 Aineiston yleisimmät adjektiivit olen eritellyt näiden adjektiivilekseemien esiintymien eri lauseenjäsentehtävät aineistossa. Lisäksi olen esitellyt kunkin tutkitun vuosikymmenen yleisimmät adjektiivilekseemit esiintymämäärineen, merkitys- ja rakenneluokkineen sekä lauseenjäseneesiintymisineen.

Tutkimushypoteesinani on ollut, että käytetty adjektiivisto eroaa jonkin verran toisistaan eri vuosikymmenillä. Pearsonin korrelaatiokaavan avulla lasketun korrelaatioluvun perusteella vastaavuus ei ole kovin suurta, minkä selittää osaltaan adjektiivilekseemistön runsas variaatio aineistossa sekä se, että 1950-luvulla eri adjektiivileksemejä on noin kaksikymmentä kappaletta enemmän kuin 1970- ja 1990-luvuilla. Suurinta korrelaatio eli vastaavuus on 1950- ja 1990-lukujen aineistojen välillä silloin, kun laskennassa otetaan huomioon ainoastaan käytetty lekseemistö. Mikäli lekseemistön lisäksi laskennassa huomioidaan myös lekseemien käyttö eri lauseenjäsentehtävissä, korrelaatio on suurinta 1970- ja 1990-lukujen aineistojen välillä. Adjektiivien esiintymisellä eri lauseenjäseneinä on siis merkitystä korrelaation kannalta. Kaikkein eniten toisistaan eroavat sekä lekseemistön että lauseenjäsenejakauman puolesta 1950- ja 1970-lukujen aineistot.

Tutkielman luvussa 2 olen nostanut esiin joitakin korulauseisuutta synnyttäviä kielellisiä keinoja. Niitä ovat nopean ja suppeaan aineistoon perustuvan analyysin perusteella edellä esiteltyjen adjektiivistoa koskevien keinojen lisäksi pitkät, moniosaiset virkkeet, staattiset predikaattiverbit lauseissa, metaforallisuus sekä korulauseiset sanavalinnat. Korulauseisuutta synnyttävien tekijöiden määrittelemiseksi jatkossa voisikin siis tutkia näitä kielellisiä keinoja. Lisätutkimuksen aihe löytyy myös tästä tutkielmasta. Analyysin alkuvaiheessa luokittelin kansallisuusnimet (*suomalainen, saksalainen*) ominaisuuden semanttisten tyyppien luokittelussa inhimillisiin ominaisuuksiin. Analyysin tehtyäni ilmeni kuitenkin, että nämä sanat voisi luokitella toisinkin. Tämä uudenlainen luokittelu muuttaisi todennäköisesti jonkin verran analyysituloksia ja ominaisuusluokkien keskinäisiä yleisyysuhteita. Jatkossa olisikin hyödyllistä tutkia, miten uusi luokittelutapa muuttaisi analyysituloksia suhteessa tutkimuskysymyksiin.

LÄHTEET

- ANTTILA, AARNE – SAARIMAA, E.A (julk.)1948: *Valioaineita. Kevään 1948 ylioppilaskirjoitusten satoa*. Forssa: SKS.
- DIXON, R.M.W. 1982: *Where Have All the Adjectives Gone?* Berlin: Mouton Publishers.
- FALCK, RITVA – LAMBERG, HILKKA (toim.) 2002: *Ylioppilasaineita 2002*. Jyväskylä: SKS – ÄOL.
- HAATAJA, TAIJA 2003: *Abiturienttien kirjoitustaidon muuttuminen: Ylioppilasaineiden lauserakenteiden tarkastelua 1950-luvulta 2000-luvulle*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston suomen kielen laitos.
- HAKANEN, AIMO 1973: *Adjektiivien vastakohtasuhteet suomen kielessä*. Forssa: SKS.
- HAKULINEN, AULI 1982: Mikä tekee lauseesta/virkkeestä tekstin? – <https://www.jyu.fi/hum/laitokset/solki/afinla/julkaisut/arkisto/33/hakulinen> 25.2.2011.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. SKS:n toimituksia 340. Jyväskylä: SKS.
- ISK = HAKULINEN, AULI YM. 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: SKS.
- KAIPAINEN, RISTO – NIEMELÄ, JOUKO – RAJAVUORI, ULLA – SÄRKKÄ, ANITA 1988: *Ylioppilasaineita 1988*. Juva: SKS – ÄOL.
- KARLSSON, FRED 1976: *Johdatusta yleiseen kielitieteeseen*. Helsinki : Gaudeamus.

- KAUPPINEN, ANNELI – LAURINEN, LEENA 1984: *Tekstejä teksteistä. Muisti- ja tekstilingvistiikan sovelluksia asiatekstien referoinnin problematiikkaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 412. Vaasa: SKS.
- KOIVISTO, HELINÄ 1978: *Partisiippien adjektiivistuminen suomen kielessä*. Mänttä: SKS.
- KS= GRÖNROS, EIJA-RIITTA (PT.) – HAAPANEN, MINNA – HEINONEN, TARJA-RIITTA – JOKI, LEENA – NUUTINEN, LIISA – VILKAMAA-VIITALA, MARJATTA: *Kielitoimiston sanakirja 2: L-R*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 140. Jyväskylä 2006: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- LEECH, GEOFFREY N. – SHORT, MICHAEL H 1981: *Style in fiction. A linguistic introduction to English fictional prose*. Singapore: Longman Group.
- LEINO, PENTTI 2002: Ylioppilasaine – äidinkielen taitojen mittari. *Kielikello* 2/2002.
- LONKA, IRMA 1998: ÄOL ja opetussuunnitelmien kehittäminen. – Risto Kaipainen – Irma Lonka – Juha Rikama: *Siinäpä tie nyt menevi: Äidinkielen opettajain liiton juhlakirja liiton 50-vuotisjuhlaan vuonna 1998*. Helsinki: ÄOL.
- LYONS, JOHN 1968: *Introduction to Theoretical Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MOORE, LILIAN 1972: *Liian monta Moppea*. Helsinki: Tammi.
- MUKKA, TIMO K. 1964: *Maa on syntinen laulu*. Jyväskylä: Gummerus.
- ORPANA, TERTTU 1988: *Kuvaus vai kommentti. Tutkimus suomen kielen adjektiivadverbien semanttisesta tulkinnasta*. Opera fennistica & linguistica. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.

PAJUNEN, ANNELI 1998: Pääsanaluokkien eriytymättömyydestä uralilaiskielissä – Anneli Pajunen (toim.) *Kieliopillistumisesta, analogiasta ja typologiasta* s.59–109.

Pieksämäki: SKS.

PAJUNEN, ANNELI 2000: Suomen ominaisuuspredikaatio ja tyyppi olla sairaana. – Anneli Pajunen (toim.) *Näkökulmia kielitypologiaan* s. 36–87. Helsinki: SKS.

PENTTILÄ, AARNI 1963: *Suomen kielioppi*. Porvoo: WSOY.

RUOPPILA, VEIKKO – TURUNEN, AIMO (julk.) 1970: *Ylioppilasaineita 1970*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 237. Forssa: SKS.

SETÄLÄ, E.N 1966: *Suomen kielioppi*. Äänne- ja sanaoppi. Helsinki: Otava.

SKS= Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

STASSEN, LEON 1997: *Intransitive predication*. Oxford: Clarendon Press.

WERLICH, EGON 1983: *A text grammar of English*. Heidelberg: Quelle und Meyer.

ÄOL= Äidinkielen opettajain liitto.

Liite 1. Aineiston yleisimmät adjektiivit

* = esiintyy kaikilla tutkituilla vuosikymmenillä

50 = 1950-luvun aineisto

70 = 1970-luvun aineisto

90 = 1990-luvun aineisto

a = attribuutti

p = predikatiivi

i = itsenäinen

m = muu

lihavoidut kuuluvat vuosikymmenensä yleisimpien adjektiivilekseemien joukkoon

lekseemi		50	a	p	i	m	70	a	p	i	m	90	a	p	i	m
hyvä	26 *	11	0	3	7	1	4	0	3	0	1	11	2	5	3	1
suuri	22 *	7	4	2	1	0	8	3	5	0	0	7	4	3	0	0
oma	13 *	2	1	0	1	0	6	6	0	0	0	5	5	0	0	0
pieni	10 *	2	0	2	0	0	5	1	4	0	0	3	1	2	0	0
pitkä	10 *	7	4	2	0	1	1	1	0	0	0	2	0	2	0	0
voimakas	10 *	7	5	1	1	0	2	0	2	0	0	1	0	1	0	0
sveitsiläinen	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9	0	0	9	0
tärkeä	9	0	0	0	0	0	5	0	5	0	0	4	0	3	0	1
saksalainen	8	0	0	0	0	0	8	0	0	8	0	0	0	0	0	0
sellainen	8 *	3	1	0	1	1	4	0	2	2	0	1	1	0	0	0
valmis	8 *	4	0	3	1	0	1	0	1	0	0	3	0	3	0	0
vapaa	8	4	2	1	1	0	0	0	0	0	0	4	1	3	0	0
entinen	7	0	0	0	0	0	5	4	0	0	1	2	1	0	0	1
varma	7 *	4	1	2	1	0	2	0	2	0	0	1	1	0	0	0
venäläinen	7	2	1	0	1	0	5	0	0	5	0	0	0	0	0	0
aikuinen	6	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	5	0	0	5	0
itsenäinen	6 *	1	1	0	0	0	2	0	2	0	0	3	1	2	0	0
paha	6 *	1	0	0	1	0	2	1	0	1	0	3	0	1	1	1
suomalainen	6 *	1	0	0	1	0	1	1	0	0	0	4	1	0	3	0
syvä	6	4	0	0	1	3	0	0	0	0	0	2	2	0	0	0
uusi	6 *	1	0	0	1	0	3	2	0	1	0	2	2	0	0	0
helppo	5 *	2	0	2	0	0	2	0	1	1	0	1	0	1	0	0
huono	5	0	0	0	0	0	3	0	0	3	0	2	1	1	0	0
koko	5 *	3	2	0	0	1	1	1	0	0	0	1	1	0	0	0
nuori	5 *	1	0	0	1	0	1	1	0	0	0	3	0	1	2	0
punainen	5	0	0	0	0	0	3	1	0	2	0	2	2	0	0	0
raskas	5 *	2	2	0	0	0	2	0	2	0	0	1	1	0	0	0
selvä	5	3	0	2	0	1	2	0	0	1	1	0	0	0	0	0
tosi	5	0	0	0	0	0	2	0	1	0	1	3	0	1	0	2
vaikea	5 *	1	0	1	0	0	1	0	1	0	0	3	0	3	0	0
viimeinen	5 *	2	1	0	0	1	2	1	1	0	0	1	1	0	0	0
ainoa	4	4	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
amerikkalainen	4	0	0	0	0	0	3	1	0	2	0	1	1	0	0	0
eri_lainen	4	0	0	0	0	0	2	1	1	0	0	2	1	1	0	0
esi_historiallinen	4	4	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
korkea	4	0	0	0	0	0	3	0	2	1	0	1	1	0	0	0
köyhä	4	1	0	0	1	0	3	1	0	2	0	0	0	0	0	0
mukainen	4	0	0	0	0	0	2	0	0	0	2	2	0	2	0	0
oikea	4	4	2	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

puhdas	4	*	1	1	0	0	0	1	1	0	0	0	2	0	2	0	0
rauhallinen	4		0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	3	1	2	0	0
rikas	4	*	1	0	0	1	0	1	0	0	1	0	2	1	1	0	0
sininen	4		0	0	0	0	0	2	0	1	1	0	2	2	0	0	0
todellinen	4	*	1	1	0	0	0	1	0	1	0	0	2	2	0	0	0
ehdoton	3		1	0	0	1	0	2	1	1	0	0	0	0	0	0	0
englantilainen	3		0	0	0	0	0	3	0	0	3	0	0	0	0	0	0
epä_määräinen	3		3	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
hankala	3		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	3	0	0
harva	3		0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	2	1	0	1	0
hellä	3	*	1	1	0	0	0	1	1	0	0	0	1	0	1	0	0
ihmeellinen	3		2	1	1	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0
jälkimmäinen	3	*	1	0	0	1	0	1	1	0	0	0	1	0	0	1	0
karu	3		1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2	1	1	0	0
kaunis	3		1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	2	0	0
keskeinen	3	*	1	1	0	0	0	1	1	0	0	0	1	0	1	0	0
laaja	3		0	0	0	0	0	3	1	1	0	1	0	0	0	0	0
mahtava	3		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	1	2	0	0
olematon	3		1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2	1	1	0	0
pohjoinen	3		1	0	0	1	0	2	0	0	2	0	0	0	0	0	0
poliittinen	3		1	1	0	0	0	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0
suhteellinen	3		1	1	0	0	0	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0
taloudellinen	3	*	1	1	0	0	0	1	1	0	0	0	1	1	0	0	0
tarpeellinen	3		0	0	0	0	0	2	0	2	0	0	1	0	1	0	0
turha	3		0	0	0	0	0	2	1	1	0	0	1	0	1	0	0
täysi	3		1	1	0	0	0	2	1	1	0	0	0	0	0	0	0
ulko_puolinen	3		1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2	0	0	2	0
usea	3	*	1	0	0	1	0	1	0	0	1	0	1	1	0	0	0
vahva	3		2	0	0	2	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0
valkoinen	3		0	0	0	0	0	3	0	1	2	0	0	0	0	0	0
vanha	3		3	2	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
verrattu	3		0	0	0	0	0	3	0	0	0	3	0	0	0	0	0
vähäinen	3		0	0	0	0	0	3	1	2	0	0	0	0	0	0	0
välttämätön	3		0	0	0	0	0	3	2	1	0	0	0	0	0	0	0